

શેરમૂડીના હિસાબો (Accounting for Share Capital)

1. પ્રસ્તાવના	10. અગાઉથી મળેલા હપ્તા
2. કંપનીના પ્રકારો	11. શેર પ્રીમિયમે બહાર પાડવા અંગે
3. શેર અને શેરમૂડી : અર્થ, સ્વરૂપ અને પ્રકારો	12. શેરજપ્તી
4. ઇક્વિટી શેર બહાર પાડવા અંગેના તબક્કા	13. જપ્ત થયેલા શેર ફરીથી બહાર પાડવા અંગે
5. શેરનું અતિ ભરણું અને ઓછું ભરણું	14. શેરની પ્રમાણસર ફાળવણી
6. આઈ.પી.ઓ. અને એફ.પી.ઓ.	15. રોકડ સિવાયના અવેજથી શેર બહાર પાડવા અંગે
7. કંપની દ્વારા શેર બહાર પાડવા અંગેની રીતો	16. કંપનીના ઊભા પાકા સરવૈયામાં શેરમૂડીનું પ્રગટીકરણ
8. શેરમૂડીને લગતા વ્યવહારો અને તેની હિસાબી અસરો	17. કેટલીક વિશિષ્ટ બાબતો
9. મળવાના બાકી હપ્તા	— સ્વાધ્યાય

1. પ્રસ્તાવના (Introduction)

ઔદ્યોગિક ક્રાંતિના પરિણામથી મોટા પાયે ધંધો કરવા માટે એકાકી વેપારી અને ભાગીદારી પેઢીની મર્યાદાઓને અનુલક્ષીને કંપની સ્વરૂપ અસ્તિત્વમાં આવ્યું છે.

આધુનિક યુગમાં ધંધા માટે મોટા પાયા પર મૂડીની જરૂરિયાત રહે છે. તેથી કંપની પોતાની મૂડી અનેક વ્યક્તિઓ પાસેથી એકત્ર કરે છે. આમ, સંયુક્ત હિસ્સાવાળી કંપની એ વ્યક્તિઓનો સમૂહ છે, જેનો હેતુ કોઈક પ્રકારનો ધંધો કરી નફો કમાવાનો છે.

કંપનીને પોતાનું અલગ અસ્તિત્વ કાયદા દ્વારા મળેલ છે. કંપનીની સ્થાપના, કંપનીનું સંચાલન અને કંપનીનું વિસર્જન (કંપનીનો અંત) પણ કાયદા પ્રમાણે જ થાય છે.

ભારતમાં સૌ પ્રથમવાર કંપની માટે એક અલગ કાયદો 1956માં બન્યો, જે કંપનીધારો, 1956 (Companies Act, 1956) તરીકે ઓળખાય છે. હાલમાં ભારત સરકાર દ્વારા જૂના કંપનીના કાયદામાં જરૂરી ફેરફારો કરીને હવે નવો કાયદો **કંપનીધારો, 2013 (Companies Act, 2013)** અમલમાં મૂકવામાં આવ્યો છે.

આ પ્રકરણમાં કંપની તેની મૂડી કેવી રીતે ઊભી કરે છે, તેને લગતા બીજા અન્ય મુદ્દાઓની ચર્ચા અને તેની કંપનીના ચોપડે હિસાબી અસરો કંપનીધારા, 2013 હેઠળ દર્શાવવામાં આવેલ છે.

2. કંપનીના પ્રકારો (Types of Companies)

કંપનીની સ્થાપનાને આધારે કંપનીના મુખ્ય બે પ્રકાર છે :

(1) કાયદા દ્વારા સ્થાપિત કંપનીઓ કે કોર્પોરેશન (Statutory Companies or Corporations) : કેન્દ્ર અથવા રાજ્ય સરકાર દ્વારા પસાર કરાયેલ ખાસ કાયદા હેઠળ નોંધાયેલ કે સ્થાપેલ કંપની કે કોર્પોરેશન. દા.ત. ભારતીય જીવન વીમા નિગમ (લાઈફ ઇન્સ્યુરન્સ કોર્પોરેશન ઓફ ઇન્ડિયા), ધી ન્યુ ઇન્ડિયા એસ્યોરન્સ કંપની લિમિટેડ, ગુજરાત રાજ્ય નાણાકીય નિગમ, ગુજરાત રાજ્ય નાગરિક પુરવઠા નિગમ લિમિટેડ વગેરે.

(2) નોંધાયેલી કંપની (Registered Companies) : કંપનીધારા અનુસાર સ્થપાયેલ કે નોંધાયેલ કંપનીઓ, મોટા ભાગની કંપનીઓની સ્થાપના આ પ્રકારે થયેલી હોય છે.

ભારતીય કંપનીધારો, 2013 મુજબ જે કંપની નોંધાયેલી છે તેના મુખ્ય બે પ્રકાર છે : ખાનગી કંપની અને જાહેર કંપની.

ખાનગી કંપની (Private Company) : કંપની કે જે પોતાના નિયમનપત્ર (આર્ટિકલ્સ ઓફ એસોસિયેશન) દ્વારા (i) સભ્યોના શેર ફેરબદલ કરવાના અધિકાર ઉપર નિયંત્રણ મૂકે, (ii) સભ્યોની સંખ્યા 200થી વધુ નહિ એ રીતે નિયંત્રણ મૂકે, (iii) તેના શેર કે ડિબેન્ચર ખરીદવા માટે જાહેર જનતાને આમંત્રણ આપવા પર પ્રતિબંધ હોય, (iv) ઓછામાં ઓછા બે સભ્યો હોવા જોઈએ.

ખાનગી કંપનીના નામની પાછળ ‘પ્રાઇવેટ લિમિટેડ’ શબ્દ લખાય છે. દા.ત., પંચવિલા કોટન પ્રાઇવેટ લિમિટેડ, એપેક્ષ હાઇડ્રો પ્રાઇવેટ લિમિટેડ.

નવા કંપનીધારા પ્રમાણે એક વ્યક્તિ દ્વારા પણ કંપનીની સ્થાપના કરી શકાય છે. જરૂરી કાયદાકીય જોગવાઈઓ મુજબ કોઈ એક જ વ્યક્તિ કંપનીનો સભ્ય બની ‘એક વ્યક્તિની કંપની’ (One Person Company – OPC) બનાવી શકે છે. જે ખાનગી કંપનીનો જ એક ભાગ ગણાય છે.

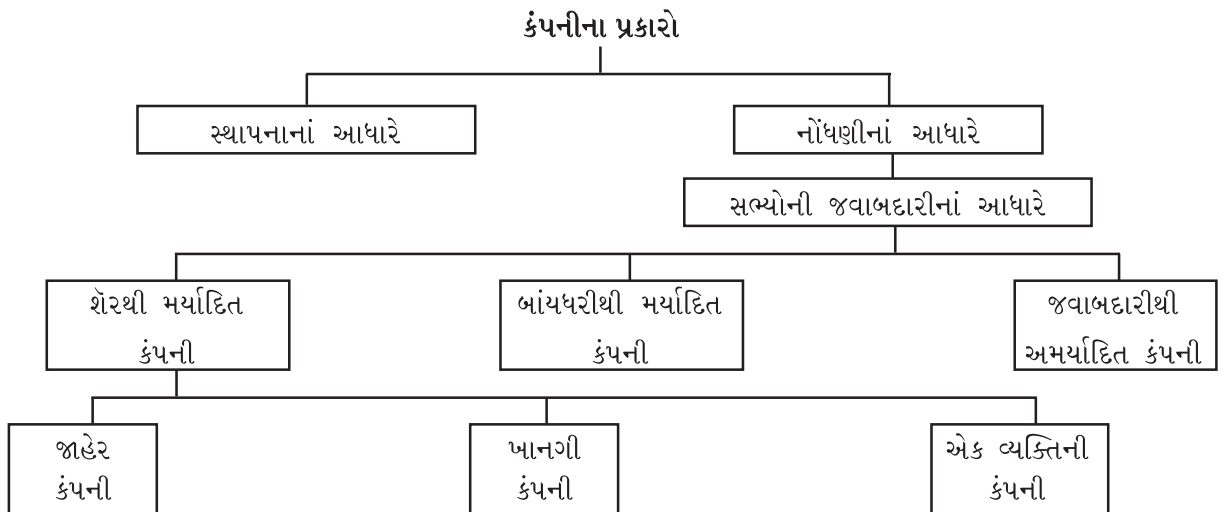
જાહેર કંપની (Public Company) : જે કંપની ખાનગી કંપની નથી એ કંપનીને જાહેર કંપની કહેવામાં આવે છે. જાહેર કંપનીમાં ઓછામાં ઓછા 7 સભ્યો હોવા જરૂરી છે. જાહેર કંપનીમાં વધુમાં વધુ સભ્યોની સંખ્યા માટે કોઈ મર્યાદા નથી. જાહેર કંપનીના નામની પાછળ ફક્ત ‘લિમિટેડ’ શબ્દ લખાય છે. દા.ત., કર્ણાવતી ટેક્સટાઇલ્સ લિમિટેડ, ઈન્ફોસીસ ટેકનોલોજીઝ લિમિટેડ.

સભ્યોની જવાબદારીને આધારે કંપનીના મુખ્ય ત્રણ પ્રકાર છે :

(1) શેરથી મર્યાદિત કંપની (Company Limited by Shares) : જેમાં કંપનીના સભ્યોની એટલે કે શેરહોલ્ડર્સની જવાબદારી તેઓએ ખરીદેલા કંપનીના શેરની દાર્શનિક કિંમત જેટલી જ મર્યાદિત રહે છે. મોટા ભાગની કંપનીઓ આ વિભાગમાં આવે છે.

(2) બાંધધરીથી મર્યાદિત કંપની (Company Limited by Guarantee) : કંપનીના વિસર્જન વખતે સભ્યોએ આપેલી બાંધધરી સભ્યો માટે મર્યાદિત રહે છે. સામાન્ય રીતે બાંધધરીથી મર્યાદિત કંપની નફાના હેતુ માટે નહિ, પરંતુ કળા, વિજ્ઞાન, સામાજિક કલ્યાણ, રમતગમત, સાંસ્કૃતિક જેવી વિવિધ પ્રવૃત્તિઓની ઉન્નતિ કે ફેલાવા માટે સ્થાપવામાં આવે છે. દા.ત., બોર્ડ ઓફ કન્ટ્રોલ ફોર ક્રિકેટ ઈન ઈન્ડિયા (BCCI).

(3) જવાબદારીથી અમર્યાદિત કંપની (Company by Unlimited Liability) : આ પ્રકારની કંપનીમાં સભ્યોની જવાબદારી અમર્યાદિત રહે છે. જો ખોટ કરતી કંપની તેનાં દેવાં ચૂકવવા માટે તેની મિલકતો પૂરતી ન હોય તો અથવા જો કંપનીના લેણદારોને પૂરેપૂરી ચૂકવણી ના થાય તો જરૂરી ફાળો (રકમ) સભ્યોએ આપવો પડે છે. હાલના કંપનીધારામાં આ પ્રકારની કંપનીની જોગવાઈ હોવા છતાં, કંપનીના સભ્યો પર ખૂબ જ મોટી જવાબદારી ઊભી થતી હોવાના કારણે, ભારતમાં આવી કોઈ કંપની જોવા મળતી નથી.

3. શેર અને શેરમૂડી : અર્થ, સ્વરૂપ અને પ્રકારો (Share and Share Capital : Meaning, Nature and Types)

કંપનીની મૂડીને શેરમૂડી (Share Capital) કહેવાય છે, જેને ફેરબદલી કરી શકાય તેવા નાના નાના સ્વરૂપમાં વિભાજિત કરવામાં આવે છે. આવા દરેક વિભાજિત એકમને શેર (Share) કહેવાય છે.

કંપની પોતાની મૂડી ઊભી કરવા કાયદા પ્રમાણેની જરૂરિયાત મુજબ વિજ્ઞાપનપત્ર (Prospectus) બહાર પાડીને લોકોને તેના શેર ખરીદવા આમંત્રણ આપે છે. જે લોકો કંપનીના શેર ખરીદે છે, તે કંપનીના સભ્ય એટલે કે શેરહોલ્ડર (Shareholder) કહેવાય છે. જ્યાં સુધી શેરની માલિકી સભ્ય પાસે હશે ત્યાં સુધી તે કંપનીનો શેરહોલ્ડર કે સહમાલિક ગણાશે. શેરહોલ્ડર્સ માટે તેમણે ખરીદેલ કે ધારણ કરેલ કોઈ કંપનીના શેર તે કંપનીમાં તેમની માલિકીનું પ્રમાણ દર્શાવે છે. દરેક શેરને એક નંબર ફાળવવામાં આવે છે. શેર એ સ્થાનાંતરિત (Movable) અને ફેરબદલી (Transferable) કરી શકાય તેવી મિલકત છે.

કંપનીધારા અનુસાર બે પ્રકારના શેર કંપની બહાર પાડી શકે છે : (1) પ્રેફરન્સ શેર અને (2) ઇક્વિટી શેર.

(1) પ્રેફરન્સ શેર (Preference Share) : પ્રેફરન્સ શેર એટલે એવા શેર કે તે શેર ધરાવતા સભ્યો કંપનીની હયાતી દરમિયાન ઇક્વિટી શેર પર ડિવિડન્ડ ચૂકવતાં પહેલાં નક્કી કરેલ દર મુજબ ડિવિડન્ડ મેળવવા માટે હકદાર છે. તેમજ કંપનીના વિસર્જન સમયે મૂડી પરત મેળવવા માટે ઇક્વિટી શેર ધરાવતા સભ્યો કરતાં અગ્રહક ધરાવે છે.

પ્રેફરન્સ શેરના પ્રકારો નીચે મુજબ છે :

(i) ક્યુમ્યુલેટિવ અને નોન-ક્યુમ્યુલેટિવ પ્રેફરન્સ શેર (Cumulative and Non-cumulative Preference Share) : ક્યુમ્યુલેટિવ પ્રેફરન્સ શેરમાં જો કોઈ પણ વર્ષમાં નફો ન થવાના કારણે ડિવિડન્ડ ચૂકવી ન શકાય તો, આ રીતે નહિ ચૂકવાયેલ ડિવિડન્ડ એકત્રિત થતું જાય છે. જ્યારે જે વર્ષમાં કંપની પૂરતો નફો કરે ત્યારે તે વર્ષનું ડિવિડન્ડ તેમજ એકત્રિત થયેલ બાકી ડિવિડન્ડ પ્રેફરન્સ શેરહોલ્ડર્સને ચૂકવી દેવામાં આવે છે.

જ્યારે નોન-ક્યુમ્યુલેટિવ પ્રેફરન્સ શેરમાં નહિ ચૂકવાયેલ ડિવિડન્ડ એકત્રિત કરવામાં આવતું નથી કે તેને ભવિષ્યમાં ચૂકવવામાં પણ આવતું નથી.

(ii) રીડિમેબલ (પરત કરવા પાત્ર) અને ઇર્રીડિમેબલ (પરત ન કરવા પાત્ર) પ્રેફરન્સ શેર (Redeemable and Irredeemable Preference Share) : પ્રેફરન્સ શેર ધરાવતા શેરહોલ્ડર્સને જો પ્રેફરન્સ શેરની રકમ અમુક નક્કી કરેલા સમય બાદ અથવા યોગ્ય નોટિસ આપ્યા બાદ પરત કરવામાં આવે તેને રીડિમેબલ પ્રેફરન્સ શેર કહેવામાં આવે છે.

કંપનીના વિસર્જન સમયે જે પ્રેફરન્સ શેર પરત કરવામાં આવે છે તેને ઇર્રીડિમેબલ પ્રેફરન્સ શેર કહેવામાં આવે છે. કંપનીધારા 2013ના અમલ બાદ શેરથી મર્યાદિત કંપની ઇર્રીડિમેબલ પ્રેફરન્સ શેર બહાર પાડી શકતી નથી.

(iii) પાર્ટીસિપેટિંગ (વધારાના ડિવિડન્ડના હકદાર) અને નોન-પાર્ટીસિપેટિંગ (વધારાના ડિવિડન્ડના હકદાર નહિ) પ્રેફરન્સ શેર (Participating and Non-participating Preference Share) : પાર્ટીસિપેટિંગ પ્રેફરન્સ શેર ધરાવતા પ્રેફરન્સ શેરહોલ્ડર્સને કંપની દ્વારા નક્કી કરેલ દર મુજબ ડિવિડન્ડ મળે છે. તે ઉપરાંત ઇક્વિટી શેરહોલ્ડર્સ જે-તે વર્ષે નક્કી કરેલ ડિવિડન્ડ આપ્યા બાદ વધેલ નફામાંથી પણ અમુક શરતોને આધીન વધારાનું ડિવિડન્ડ મેળવવા હકદાર બને છે. કંપનીના વિસર્જન સમયે પ્રેફરન્સ અને ઇક્વિટી શેરહોલ્ડર્સને તેમની મૂડીની રકમ ચૂકવ્યા બાદ જો કોઈ રકમ વધે તેમાં પણ પ્રમાણસર રકમ મેળવવા તેઓ હકદાર બને છે. આ પ્રકારના શેરને પાર્ટીસિપેટિંગ પ્રેફરન્સ શેર કહેવામાં આવે છે.

નોન-પાર્ટીસિપેટિંગ પ્રેફરન્સ શેરના પ્રેફરન્સ શેરહોલ્ડર્સને ફક્ત નક્કી કરેલ દર મુજબ જ ડિવિડન્ડ મેળવવાનો હક છે. તેમને વધારાના નફામાં અને મૂડીમાં હક મળતો નથી.

(iv) કન્વર્ટિબલ (રૂપાંતરિત) અને નોન-કન્વર્ટિબલ (બિન-રૂપાંતરિત) પ્રેફરન્સ શેર (Convertible and Non-convertible Preference Share) : શેર બહાર પાડતી વખતે નક્કી થયેલ શરતો અનુસાર જે પ્રેફરન્સ શેર અમુક ચોક્કસ સમયગાળા બાદ પૂરેપૂરા અથવા અંશતઃ ઇક્વિટી શેરમાં રૂપાંતર કરી શકાય તેવા પ્રેફરન્સ શેરને કન્વર્ટિબલ પ્રેફરન્સ શેર કહેવામાં આવે છે.

જે પ્રેફરન્સ શેરનું ઇક્વિટી શેરમાં રૂપાંતર કરી શકાતું નથી તેવા પ્રેફરન્સ શેરને નોન-કન્વર્ટિબલ પ્રેફરન્સ શેર કહેવામાં આવે છે. સામાન્યતઃ પ્રેફરન્સ શેર નોન-કન્વર્ટિબલ હોય છે.

(2) ઇક્વિટી શેર અથવા ઓર્ડિનરી શેર (Equity Share or Ordinary Share) : જે શેર પ્રેફરન્સ શેર નથી તેવા શેરને ઇક્વિટી શેર કહેવાય છે. ઇક્વિટી શેર ધરાવનારાઓને કંપનીની સભામાં મતદાન (વોટિંગ) કરવાનો અધિકાર મળે છે. પ્રેફરન્સ શેર પર નક્કી થયેલા દરે રિવિડન્ડ આપ્યા બાદ વધતા નફામાંથી ઇક્વિટી શેર પર કંપનીના સંચાલકોએ કરેલ ભલામણનો કંપનીના શેરહોલ્ડર્સની સામાન્ય સભામાં ઠરાવ પસાર કરીને રિવિડન્ડ આપવામાં આવે છે.

કંપનીનો ચાલુ વર્ષનો નફો, તેનાં પાછલાં વર્ષોનો નફો, કંપનીની એકત્રિત અનામતો, તેના ભવિષ્યના નફાની શક્યતાઓ તેમજ સંચાલકોની નીતિને ધ્યાનમાં રાખીને દર વર્ષે કંપની દ્વારા ઇક્વિટી શેર પર રિવિડન્ડ આપવામાં આવે છે.

કંપનીના વિસર્જન વખતે કંપની પાસે રહેલા બાકી ફંડમાંથી (રકમમાંથી) પ્રેફરન્સ શેર મૂડીની રકમ પ્રેફરન્સ શેરહોલ્ડર્સને પરત કર્યા બાદ જ ઇક્વિટી શેરમૂડીની રકમ પરત મેળવવાનો ઇક્વિટી શેરહોલ્ડર્સનો અધિકાર છે.

ઇક્વિટી શેરમૂડી કંપનીની મુખ્ય શેરમૂડી કહેવાય છે. કંપનીધારા પ્રમાણે ઇક્વિટી શેરની શેરદીઠ કિંમત ઓછામાં ઓછી ₹ 1 હોવી જોઈએ. વર્તમાન સંજોગોમાં મોટા ભાગની કંપનીની શેરદીઠ મૂળકિંમત ₹ 1 અથવા ₹ 10 અથવા ₹ 100 હોય છે.

પ્રેફરન્સ શેર અને ઇક્વિટી શેર વચ્ચેનો તફાવત (Distinction Between Preference Share and Equity Share) :

	તફાવતના મુદ્દા	પ્રેફરન્સ શેર	ઇક્વિટી શેર
(1)	રિવિડન્ડનો દર	પ્રેફરન્સ શેર પર નક્કી કરેલા દરે રિવિડન્ડ ચૂકવવામાં આવે છે.	ઇક્વિટી શેર પર રિવિડન્ડનો દર નક્કી હોતો નથી. આ દર નફા પર આધારિત હોવાથી દરેક વર્ષે જુદો જુદો હોઈ શકે છે.
(2)	ચૂકવવાનું બાકી રિવિડન્ડ	જો કોઈ વર્ષમાં ક્યુમ્યુલેટિવ શેર પર રિવિડન્ડ ચૂકવાયેલ ન હોય, તો આવું નહિ ચૂકવાયેલ રિવિડન્ડ ભવિષ્યમાં કંપનીના નફાની સામે ચૂકવવામાં આવે છે.	ઇક્વિટી શેર પરનું આવું નહિ ચૂકવાયેલ રિવિડન્ડ ભવિષ્યમાં કંપનીના નફામાંથી ચૂકવવામાં આવતું નથી.
(3)	રિવિડન્ડ ચૂકવવામાં અગ્રહક	ઇક્વિટી શેર પર રિવિડન્ડ ચૂકવતા પહેલાં તેમને રિવિડન્ડ મેળવવાનો અગ્રહક રહેલો છે.	પ્રેફરન્સ શેર પર રિવિડન્ડ ચૂકવ્યા બાદ જ ઇક્વિટી શેર પર રિવિડન્ડ ચૂકવવામાં આવે છે.
(4)	મૂડીની ચૂકવણીમાં અગ્રહક	કંપનીના વિસર્જન સમયે ઇક્વિટી શેરહોલ્ડર્સને તેમની મૂડી પરત કરતાં પહેલાં પ્રેફરન્સ શેરહોલ્ડર્સને તેમની પ્રેફરન્સ શેરમૂડી પરત કરવામાં આવે છે.	કંપનીના વિસર્જન સમયે પ્રેફરન્સ શેરમૂડી સંપૂર્ણ પરત કર્યા બાદ જ ઇક્વિટી શેરમૂડી પરત કરવામાં આવે છે.
(5)	મતદાનનો હક્ક	પ્રેફરન્સ શેરહોલ્ડર્સને મતદાનનો કોઈ હક્ક નથી.	ઇક્વિટી શેરહોલ્ડર્સ મતદાન કરવાનો હક્ક ધરાવે છે.
(6)	સંચાલનમાં ભાગીદારીનો હક્ક	કંપનીના સંચાલનમાં ભાગ લેવાનો કોઈ હક્ક હોતો નથી.	કંપનીના સંચાલનમાં ભાગ લેવાનો સંપૂર્ણ હક્ક ધરાવે છે.

શેરમૂડીનું વર્ગીકરણ (Classification of Share Capital) :

(i) સત્તાવાર મૂડી (Authorised/Nominal/Registered Capital) : કંપની પોતાના જીવનકાળ દરમિયાન વધુમાં વધુ જેટલી રકમ શેરમૂડી દ્વારા એકત્રિત કરી શકે, તેને સત્તાવાર મૂડી કહેવાય છે. કંપનીના મેમોરેન્ડમમાં તેમજ કંપનીના રજિસ્ટ્રેશન વખતે પણ તે દર્શાવવામાં આવે છે, તેથી તેને રજિસ્ટર મૂડી પણ કહે છે. જો કંપનીની સત્તાવાર મૂડીમાં ભવિષ્યમાં વધારો કરવાની જરૂરિયાત ઊભી થાય તો કંપનીધારાની જોગવાઈઓનો અમલ કરીને તેમજ કંપનીના શેરહોલ્ડર્સની સામાન્ય સભામાં ઠરાવ પસાર કરાવીને તેમાં વધારો કરી શકાય છે.

સત્તાવાર મૂડીને નોંધાયેલી, અધિકૃત કે નામની થાપણ પણ કહેવાય છે. દા.ત., ABC લિમિટેડની સત્તાવાર મૂડી કુલ ₹ 1,00,00,000(એક કરોડ)ની છે જે શેરદીઠ ₹ 10 લેખે કુલ 10,00,000 શેરની બનેલી છે.

(ii) બહાર પાડેલી મૂડી (Issued Capital) : સત્તાવાર મૂડીમાંથી કંપની પોતાની જરૂરિયાત મુજબ પૂરેપૂરી સંખ્યામાં કે ઓછી સંખ્યામાં શેર બહાર પાડે તો તેને બહાર પાડેલી મૂડી કહેવાય. દા.ત., કંપનીની શેરદીઠ ₹ 10 લેખેની કુલ 10,00,000 શેરની સત્તાવાર થાપણમાંથી જો કંપની દ્વારા 7,00,000 શેર બહાર પાડવામાં આવે તો, 7,00,000 શેર, શેરદીઠ ₹ 10 લેખે કુલ ₹ 70,00,000 બહાર પાડેલી મૂડી ગણાય. બહાર પાડેલી મૂડી સત્તાવાર મૂડી કરતાં વધુ હોઈ શકે નહિ.

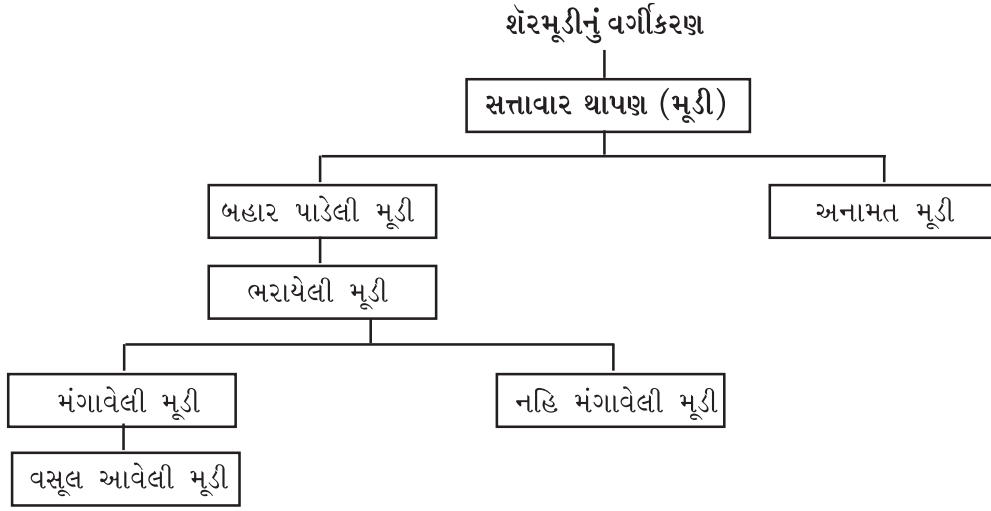
(iii) ભરાયેલી મૂડી (Subscribed Capital) : બહાર પાડેલા શેરમાંથી જેટલી કિંમતના શેર માટે અરજી આવે તેને ભરાયેલી મૂડી કહેવામાં આવે છે. ભરાયેલી શેરમૂડી બહાર પાડેલ શેરમૂડી જેટલી અથવા તેનાથી ઓછી પણ હોઈ શકે છે. બહાર પાડેલા શેર કરતાં વધુ શેર માટે અરજી આવે તો કંપની બહાર પાડેલા શેર જેટલા જ શેર મંજૂર કરી શકે છે. વધારાની શેરઅરજી પરની રકમ શેર અરજદારોને પરત કરવામાં આવે છે.

(iv) મંગાવેલી મૂડી (Called up Capital) : શેર અરજદારોને કંપનીએ આપેલા શેર પર કંપની શેરની દાર્શનિક કિંમત (મૂળકિંમત) કે તેથી ઓછી રકમ મંગાવી શકે છે. કંપની દાર્શનિક કિંમત કરતાં ઓછી રકમ મંગાવે ત્યારે બાકીની રકમ ભવિષ્યમાં શેરહોલ્ડર્સ પાસેથી મંગાવી શકે છે. આ રીતે શેર પર મંગાવેલ રકમને મંગાવેલી શેરમૂડી કહેવામાં આવે છે. દા.ત., ₹ 10નો એક એવા 7,00,000 શેર પર કંપનીએ શેરદીઠ ₹ 6 મંગાવ્યા હોય તો મંગાવેલી મૂડી ₹ 42,00,000 ગણાય.

(v) નહિ મંગાવેલી મૂડી (Uncalled Capital) : જે ભરાયેલ મૂડીનો જ એક ભાગ છે. કંપનીના સંચાલકો દ્વારા જે મૂડી હજી સુધી શેરહોલ્ડર્સ પાસેથી મંગાવેલ નથી તેને નહિ મંગાવેલ મૂડી કહેવાય છે. ભરાયેલી મૂડી અને મંગાવેલ મૂડી વચ્ચેનો તફાવત એટલે નહિ મંગાવેલ મૂડી. દા.ત., કંપનીએ તેના શેરહોલ્ડર્સ પાસેથી ₹ 10ની દાર્શનિક કિંમતના શેર પર શેરદીઠ ₹ 6 મંગાવેલ હોય, તો નહિ મંગાવેલ રકમ એટલે કે શેરદીઠ ₹ 4 નહિ મંગાવેલ મૂડી કહેવાય.

(vi) વસૂલ આવેલી મૂડી (ભરપાઈ થયેલી મૂડી – Paid up Capital) : મંગાવેલ મૂડીની રકમમાંથી જેટલી રકમ શેરહોલ્ડર્સ પાસેથી કંપનીને મળે તે રકમને વસૂલ આવેલી મૂડી કે ભરપાઈ થયેલી મૂડી કહેવાય છે. જો કોઈ કારણસર કોઈ શેરહોલ્ડર (સભ્યો) મંગાવેલ રકમ અંશતઃ કે પૂરેપૂરી ન ભરે તો મંગાવેલી મૂડી અને વસૂલ આવેલી મૂડીની રકમમાં તફાવત જોવા મળે છે. દા.ત., કંપનીએ મંગાવેલ મૂડી ₹ 42,00,000 (7,00,000 શેર × શેરદીઠ ₹ 6 લેખે) છે. જેમાં 1000 શેર ધરાવનાર એક શેરહોલ્ડરે પ્રથમ હપતાનાં શેરદીઠ ₹ 2 મંગાવેલ રકમ ભરી ના શકે તો વસૂલ આવેલી મૂડી ₹ 41,98,000 (₹ 42,00,000 – ₹ 2000) ગણાશે.

(vii) અનામત મૂડી (Reserve Capital) : જ્યારે કંપનીના સંચાલકોને એમ લાગે કે મંગાવેલી મૂડી પોતાના ધંધા માટે પૂરતી છે અને હવે ભવિષ્યમાં વધારે મૂડીની જરૂર પડશે નહિ, ત્યારે આ સંજોગોમાં શેરહોલ્ડર્સની સભામાં ખાસ ઠરાવ દ્વારા નહિ મંગાવેલ મૂડીને અનામત રાખવામાં આવે છે. આ રીતે અનામત રાખેલ મૂડીને અનામત મૂડી કહેવાય છે. જ્યારે કંપની નાદારી નોંધાવે કે ફડચામાં જાય ત્યારે જ આ મૂડીની રકમ શેરહોલ્ડર્સ પાસેથી મંગાવી શકાય. આ અંગેનો ખાસ ઠરાવ એક વખત કર્યા પછી રદ કરી શકાય નહિ.

મૂડી અનામત (Capital Reserve) : મૂડી નફામાંથી ઊભી કરાયેલ અનામતને મૂડી અનામત કહેવાય છે. મૂડી નફો એ એવો નફો છે જે ધંધાના સામાન્ય વ્યવહારોથી ઉદ્ભવતો નથી. આ અનામતમાંથી રિવિડન્ડની વહેંચણી કરી શકાતી નથી. નીચેના કેટલાક વ્યવહારોથી મૂડી નફો ઊભો થાય છે, જે મૂડી અનામત ખાતે લઈ જવામાં આવે છે :

- (1) કાયમી મિલકતોના વેચાણ પરનો નફો
- (2) કાયમી મિલકતોના પુનઃમૂલ્યાંકનથી ઊભો થતો નફો
- (3) કંપનીની સ્થાપના પહેલાંનો નફો
- (4) શેર કે રિબેન્ચર બહાર પાડતાં મળેલ પ્રીમિયમની રકમ
- (5) રિબેન્ચર પરત કરતી વખતે થતો નફો
- (6) જપ્ત કરેલા શેર ફરીથી બહાર પાડતાં થયેલ નફો

4. ઇક્વિટી શેર બહાર પાડવા અંગેના તબક્કા (Steps for Issue of Equity Shares)

કંપની પોતાની શેરમૂડી ઊભી કરવા તેના ઇક્વિટી શેર જાહેર જનતામાં કે ખાનગી ધોરણે બહાર પાડે છે. જેની વિગતવાર ચર્ચા/માહિતી નીચે પ્રમાણે છે :

(A) જાહેર જનતા માટે શેર બહાર પાડવા અંગે (For Shares Issued for Public) :

(i) ભરણાં અંગે મંજૂરી (Permission for Issue) : ભારત સરકાર દ્વારા 1991માં એક મહત્વનો ફેરફાર કરવામાં આવ્યો, જેમાં કેપિટલ ઇસ્યુ (કન્ટ્રોલ) એક્ટ, 1947 રદ કરી સેબી(SEBI - Securities and Exchange Board of India)ની સ્થાપના કરી. કંપનીઓએ પહેલાં પોતાના શેરનાં જાહેર ભરણાં માટે અગાઉથી સરકારની મંજૂરી લેવી પડતી હતી પણ હવે કંપનીએ જાહેર ભરણાં માટે એક દરખાસ્ત (Proposal) બનાવવી પડશે. જે સેબી ગાઈડ લાઈન્સ અને કંપનીધારાની જોગવાઈઓને ધ્યાનમાં રાખીને સેબીને મોકલવામાં આવશે. સેબી જરૂરી વિગતો તપાસીને કંપનીને શેરનાં જાહેર ભરણાં અંગે સંમતિ આપશે.

(ii) સેબીને મોકલવાની દરખાસ્તની વિગતો (Details of Proposal to be sent to SEBI) : કંપનીની દરખાસ્તમાં પોતે કેટલા શેર, કયા પ્રકારના અને શેરદીઠ કેટલી રકમના બહાર પાડવા માંગે છે તેની વિગતો દર્શાવવામાં આવે છે. આ ઉપરાંત શેરની પૂરેપૂરી રકમ અરજી વખતે કે હપ્તા દ્વારા ઉઘરાવવાની છે તે વિગતો પણ આપવામાં આવે છે.

(iii) જાહેર જનતાને આમંત્રણ (Offer to Public) : શેરનાં જાહેર ભરણાં અંગેની જરૂરી કાર્યવાહી પૂર્ણ થયા બાદ કંપની વિજ્ઞાપનપત્ર બહાર પાડીને જાહેર જનતાને તેના શેર ખરીદવા આમંત્રણ આપે છે. કંપની વર્તમાનપત્ર દ્વારા, ટી.વી. દ્વારા કે જાહેરાતના બોર્ડ દ્વારા લોકો સુધી કંપનીની વિગતો તેમજ શેર ભરણાં અંગેની વિગતો જણાવે છે.

(iv) વિજ્ઞાપનપત્રમાં દર્શાવવાની વિગતો (Details Shown in Prospectus) : વિજ્ઞાપનપત્રમાં કંપનીની રજિસ્ટર્ડ ઓફિસનું નામ અને સરનામું, ડિરેક્ટર્સ(સંચાલકો)નાં નામ અને સરનામાં, કંપનીનો હેતુ, કંપનીમાં રહેલું જોખમ, સેબી તરફથી મળેલ સંમતિ, કંપનીની સત્તાવાર અને બહાર પાડવાની શેરમૂડી અંગે, શેર ઇશ્યુ શરૂ થવાની તેમજ બંધ થવાની

તારીખો, મર્યન્ટ બેન્કનું નામ અને સરનામું, કંપનીની પાછલાં વર્ષોની તેમજ ભવિષ્યના કામકાજ અંગેની રૂપરેખા વગેરે બાબતો સામાન્ય રીતે દર્શાવવામાં આવે છે.

(v) શેરઅરજી અંગે (For Share Application) : વિજ્ઞાપનપત્રનો અભ્યાસ કર્યા પછી, જાહેર જનતા કંપની દ્વારા નક્કી કરેલા ફોર્મમાં શેર ખરીદવા માટે અરજી કરી શકે છે. દરેક અરજીપત્રકમાં અરજી કરેલા શેરની સંખ્યા, અરજદારોનાં નામ અને સરનામાં, તેમનાં બેન્ક ખાતાનાં નંબર, તેમના ડિમેટ ખાતાનું નામ અને ખાતાનો નંબર તેમજ અરજી કરેલા શેરની કુલ રકમ દર્શાવવાની રહેશે.

શેરઅરજીનું ફોર્મ તથા જરૂરી રકમનો ચેક કે ડ્રાફ્ટ કંપની દ્વારા નક્કી કરેલ શિડ્યુલ બેન્કમાં અરજદારે ભરવાના રહેશે. શિડ્યુલ બેન્કનું નામ વિજ્ઞાપનપત્રમાં જણાવવામાં આવે છે.

શેરઅરજી વખતે મંગાવવાની રકમ અંગેની જોગવાઈઓ નીચે મુજબ છે :

- (i) કંપનીધારા-2013ની કલમ 39 મુજબ શેરઅરજીની રકમ દાર્શનિક કિંમતનાં ઓછામાં ઓછા 5 % હોવી જોઈએ,
- (ii) જ્યારે સેબીનાં (SEBI) પ્રવર્તમાન નિયમ પ્રમાણે અરજી કરનારે અરજી સાથે ચૂકવવાની રકમ શેરની બહાર પાડેલ કિંમતનાં 25 %થી ઓછી હોવી જોઈએ નહિ.

કંપનીધારા-2013ની કલમ 24 પ્રમાણે જામીનગીરીઓ બહાર પાડવા અને તેની ફેરબદલી અંગે સેબીની જોગવાઈઓ લાગુ પડશે, કંપની લો બોર્ડની જોગવાઈઓ લાગુ પડશે નહિ.

વર્તમાન સંજોગોમાં SEBIની ગાઈડ લાઈન્સ પ્રમાણે જાહેર કંપનીનાં જાહેર ભરણાં(Public Issue)માં શેરઅરજી અંગે એક નવી વ્યવસ્થા ઊભી કરેલ છે. જે ASBA તરીકે ઓળખાય છે. વિદ્યાર્થીઓને આ વ્યવસ્થાની જાણકારી આપવા માટે પ્રકરણના અંતમાં તેની ચર્ચા કરેલ છે.

(vi) શેર મંજૂર કરવામાં આવે ત્યારે (When Shares are Alloted) : જ્યારે કંપનીને શેરઅરજીપત્રક મળે ત્યારે અરજદારના તેમણે અરજી કરેલા બધા જ શેર કે અંશતઃ શેર મંજૂર કરવામાં આવે છે. જે અરજદારોના શેર મંજૂર કર્યા હોય તેમને કંપની દ્વારા ‘મંજૂરીપત્ર’ (Letter of Allotment) મોકલવામાં આવે છે. જેમાં કંપનીએ તેમના કેટલા શેર મંજૂર કર્યા છે તે દર્શાવવામાં આવે છે. કંપની દ્વારા જે અરજદારોનો એક પણ શેર મંજૂર કરાયો નથી તેમને કંપની ‘ક્ષમાપત્ર’ (Letter of Regret) તેમજ અરજીની રકમનો ચેક મોકલી આપે છે અને હવે અરજદારના બેન્ક ખાતામાં આ રકમ સીધી જમા કરી દેવામાં આવે છે.

જો કંપનીને અરજદારો પાસેથી બહાર પાડેલા શેર કરતાં (ઈશ્યુ કરેલ શેર કરતાં) વધુ કે ઓછા શેરની અરજી મળે તો, તે અંગેની જોગવાઈઓની ચર્ચા આ પ્રકરણમાં આગળના મુદ્દામાં કરેલ છે.

(vii) હપ્તા દ્વારા બાકીની રકમ (Balance Amount by Instalments) : સામાન્ય રીતે કંપની અરજી કે મંજૂરી વખતે જ શેરની બધી જ રકમ મંગાવી લે છે. જો શેરઅરજી કે શેરમંજૂરી વખતે શેરદીઠ રકમ પૂરેપૂરી ના મંગાવી હોય તો કંપની એક કે તેથી વધુ હપ્તા દ્વારા બાકીની રકમ મંગાવી શકે છે. કંપની તેના આર્ટિકલ્સ ઓફ એસોસિએશનમાં કરેલી જોગવાઈઓને ધ્યાનમાં રાખીને હપ્તા મંગાવી શકે છે. જો આર્ટિકલ્સ ઓફ એસોસિએશનમાં જોગવાઈ ના હોય તો કંપનીધારા-2013ના શેડ્યુલ Iનાં ટેબલ F પ્રમાણેની જોગવાઈઓ લાગુ પડશે.

(viii) અન્ય મહત્વના મુદ્દા (Other Important Points) : કંપની જ્યારે શેર બહાર પાડે ત્યારે તેની વ્યવસ્થા અંગે, પારદર્શિતા અંગે તેમજ નાણાકીય વ્યવહારો અંગે ઓછામાં ઓછી એક મર્યન્ટ બેન્ક તથા શેડ્યુલ બેન્કની નિમણૂક કરી તેની સાથે જરૂરી કરાર કરવો પડે છે.

કંપનીએ શેર બહાર પાડતાં પહેલાં ડિપોઝિટરી સાથે શેરની વીજાણુ નોંધ (Dematerialisation) માટે કરાર કરવો ફરજિયાત છે. જોકે કંપની શેરહોલ્ડર્સને શેર ડિમેટ સ્વરૂપે કે ભૌતિક સ્વરૂપે શેરહોલ્ડર્સના વિકલ્પ પ્રમાણે આપશે. વર્તમાન સંજોગોમાં ડિમેટ એકાઉન્ટ ખોલાવવાનું (રાખવાનું) ફરજિયાત છે.

જે બેન્ક કે અન્ય કોઈ નાણાકીય સંસ્થા ડિમેટ એકાઉન્ટ રાખવાની કાયદાકીય મંજૂરી ધરાવતા હોય તેમાં કોઈ પણ વ્યક્તિ દ્વારા તેમનું ડિમેટ એકાઉન્ટ (ખાતું) ખોલાવી કે રાખી શકે છે.

ડિમેટ ખાતું બેન્કનાં બચત ખાતાં કે ચાલુ ખાતાં જેવું છે. નાણાંની લેવડદેવડ અંગેની નોંધ બચત ખાતાં કે ચાલુ ખાતાંમાં રાખવામાં આવે છે તે જ રીતે શેરના ખરીદ-વેચાણના વ્યવહારની નોંધ ડિમેટ ખાતામાં રાખવામાં આવે છે.

જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ શેર ખરીદશે ત્યારે તેના ડિમેટ ખાતામાં આ શેરની સંખ્યા જમા થશે એટલે કે ઉમેરાશે અને જ્યારે શેરનું વેચાણ થશે ત્યારે તે ખાતામાંથી ઉધાર થશે એટલે કે બાદ થશે.

(B) ખાનગી ધોરણે શેર બહાર પાડવા અંગે (Shares Issued by Private Placement) :

કંપનીધારો, 2013 પ્રમાણે કંપની ખાનગી ધોરણે પણ શેર બહાર પાડી શકે છે. કેટલીક વાર જાહેર કંપનીના સંચાલકો ખાનગી સ્રોત કે સંબંધો દ્વારા કંપનીની મૂડી વધારવા માટે સક્ષમ હોય છે. આવા સંજોગોમાં કંપની પોતાના શેરનાં ભરણાં માટે જાહેર જનતાને આમંત્રણ આપતી નથી, પરંતુ ખાનગી ધોરણે કંપનીના શેર સંચાલકો પોતે, તેના મિત્રો, તેમના સંબંધીઓ, મ્યુચ્યુઅલ ફંડ, ગ્રુપ કંપનીના શેરહોલ્ડર્સ, બિનનિવાસી ભારતીય (NRI), નાણાકીય સંસ્થાઓ જેવી કે જીવન વીમા નિગમ (LIC), યુનિટ ટ્રસ્ટ ઓફ ઇન્ડિયા (UTI), ઇન્ડસ્ટ્રીયલ કેડિટ એન્ડ ઇન્વેસ્ટમેન્ટ કોર્પોરેશન ઓફ ઇન્ડિયા (ICICI) વગેરે ખરીદી લે છે.

શેર જાહેર જનતામાં બહાર પાડવામાં આવતાં નથી તેથી કંપનીને વિજ્ઞાપનપત્ર બહાર પાડવું જરૂરી નથી. વિજ્ઞાપનપત્ર બહાર પાડવાની જગ્યાએ કંપનીના સંચાલકો એક ડ્રાફ્ટ કે નિવેદન તૈયાર કરશે જેને ‘વિજ્ઞાપનપત્રના બદલે નિવેદન’ (Statement in Lieu of Prospectus) કહેવાય છે. જે શેર કે ડિબેન્ચરના પ્રથમ મંજૂરીના ઓછામાં ઓછા ત્રણ દિવસ પહેલાં કંપની રજિસ્ટ્રારને મોકલવાનું રહેશે.

ખાનગી ધોરણે બહાર પાડેલ શેર ધારણ કરનાર શેરહોલ્ડર્સ, શેરમંજૂર કરેલ તારીખથી નિર્ધારિત સમય સુધી આ શેર વેચી શકશે નહિ. જેને ‘લોક-ઇન-પીરિયડ’ (Lock-in-period) કહેવાય છે.

5. શેરનું અતિ (વધુ) ભરણું અને લઘુ (ઓછું) ભરણું (Over Subscription and Under Subscription of Shares)

જો જાહેર ભરણાંમાં અરજી વખતે બહાર પાડેલ શેર કરતાં વધુ શેરની અરજીઓ આવે, તો તેને શેરનું વધુ ભરણું કહેવામાં આવે છે. કંપની બહાર પાડેલા શેર કરતાં વધુ સંખ્યાના શેર મંજૂર કરી શકે નહિ, તેથી વધારાની અરજીઓની રકમ અરજદારોને પરત કરવામાં આવે છે.

આ સંજોગોમાં કંપની દ્વારા શેર અરજદારોને તેમણે કરેલ શેરઅરજીની સામે (i) પૂરેપૂરા શેર મંજૂર કરવામાં આવે અથવા (ii) એક પણ શેર મંજૂર કરવામાં ના આવે અથવા (iii) અંશતઃ શેર મંજૂર કરવામાં આવે.

જો જાહેર ભરણાંમાં અરજી વખતે બહાર પાડેલ શેર કરતાં ઓછા શેરની અરજીઓ આવે, તો તેને શેરનું ઓછું ભરણું કહેવામાં આવે છે. સેબીની ગાઈડ લાઈન્સ મુજબ કંપનીએ બહાર પાડેલ શેરની કુલ રકમના ઓછામાં ઓછી 90 % રકમ ભરાયેલી હોવી જોઈએ. આ લઘુત્તમ ભરણાંની રકમ વિજ્ઞાપનપત્ર બહાર પાડ્યાની તારીખથી 30 દિવસમાં મળેલી હોવી જોઈએ. જો કંપની લઘુત્તમ ભરણું ભરાવામાં નિષ્ફળ જાય તો કંપની શેર મંજૂર કરી શકશે નહિ અને 15 દિવસમાં જ અરજી કરનારને તેની રકમ પરત કરવી પડશે. જો કંપની 15 દિવસ સુધીમાં આ રકમ પરત કરવામાં નિષ્ફળ જાય તો અરજી કરનારને 15 દિવસ પછી જેટલું મોડું થાય તેટલા દિવસો પર વાર્ષિક 15 % લેખે વ્યાજ ચૂકવવું પડશે.

6. આઈ.પી.ઓ. અને એફ.પી.ઓ. (I.P.O. and F.P.O.)

જ્યારે કોઈ કંપની સૌ પ્રથમ વાર એટલે કે પહેલીવાર પોતાના શેર જાહેર જનતામાં બહાર પાડે કે શેર ખરીદવાનો પ્રસ્તાવ મૂકે તેને આઈ.પી.ઓ. એટલે કે Initial Public Offer (I.P.O.) કહેવાય છે.

જ્યારે કોઈ કંપનીએ પોતાના શેર જાહેર જનતામાં બહાર પાડેલા હોય, તેવી કંપની, જો પોતાની મૂડી વધારવા માટે ફરીથી જાહેર જનતામાં શેર બહાર પાડે (પબ્લિક ઇશ્યુ કરે) ત્યારે તેવા ઇશ્યુને એફ.પી.ઓ. એટલે કે Follow-on (Further) Public Offers (F.P.O.) કહેવામાં આવે છે.

7. કંપની દ્વારા શેર બહાર પાડવા અંગેની રીતો (Methods for Issue of Shares by Company)

કંપની પોતાના શેર ત્રણ રીતે બહાર પાડી શકે છે :

(1) મૂળ કિંમતે (At par) : કંપની દ્વારા શેરની દાર્શનિક કિંમતે (મૂળ કિંમતે) જ શેર બહાર પાડવામાં આવે એટલે કે શેરધારકે કંપનીને ચૂકવવાની થતી શેરદીઠ કુલ રકમ શેરની દાર્શનિક કિંમત (Face value) જેટલી જ હોય છે. દા.ત., ₹ 10ની દાર્શનિક કિંમતનો શેર ₹ 10માં જ બહાર પાડવામાં આવે.

(2) પ્રીમિયમથી (At premium) : જ્યારે કંપની દ્વારા શેરની દાર્શનિક કિંમત કરતાં વધુ કિંમતે શેર બહાર પાડવામાં આવે ત્યારે, શેરધારકે શેરદીઠ શેરની દાર્શનિક કિંમત કરતાં વધુ રકમ ચૂકવવાની થાય છે. આને શેર પ્રીમિયમથી બહાર પાડ્યા કહેવાય. દા.ત., ₹ 10ની દાર્શનિક કિંમતનો શેર ₹ 14માં બહાર પાડવામાં આવે તો વધારાના ₹ 4 પ્રીમિયમની રકમ ગણાશે.

શેર પ્રીમિયમથી બહાર પાડવા અંગેની કંપનીધારા, 2013ની વર્તમાન જોગવાઈઓ તેમજ તેની હિસાબી અસરો અંગે આ પ્રકરણમાં આગળના મુદ્દામાં વિસ્તૃત ચર્ચા કરેલ છે.

(3) વટાવથી બહાર પાડેલ શેર (Issue of Shares at Discount) : જ્યારે કંપની દ્વારા શેરની દાર્શનિક કિંમત કરતાં ઓછી કિંમતે શેર બહાર પાડવામાં આવે ત્યારે શેર વટાવથી બહાર પાડ્યા છે તેમ કહેવાય.

દા.ત., ₹ 10ની દાર્શનિક કિંમતનો શેર ₹ 9માં બહાર પાડવામાં આવે, તો અહીં ₹ 1 શેર વટાવની રકમ ગણાશે.

કંપનીધારા, 2013ની કલમ 53 મુજબ, હવે કોઈ પણ કંપની પોતાના શેર વટાવથી બહાર પાડી શકશે નહિ.

કંપનીધારા, 2013ની કલમ 54 મુજબ, કંપની તેના કર્મચારીઓને કે ડિરેક્ટરોને તેમના કામના બદલામાં આપવામાં આવતા ‘સ્વેટ ઇક્વિટી શેર’ જ વટાવથી આપી શકશે.

8. શેરમૂડીને લગતા વ્યવહારો અને તેની હિસાબી અસરો (Share Capital Transactions and Its Accounting Effects)

શેરમૂડીને લગતા વ્યવહારો અંગે કંપનીના ચોપડામાં નીચે મુજબ આમનોંધ લખાશે :

● શેરઅરજી વખતે (On Share Application) :

(1) જ્યારે કંપનીને અરજી વખતે નાણાં મળે ત્યારે,

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
	બેન્ક ખાતે તે શેરઅરજી ખાતે [ખા.જે. : શેર પર શેરદીઠ ₹ લેખે અરજીનાં નાણાં મળ્યા તેના.]			

(2) બહાર પાડેલા શેર કરતાં વધારે શેર માટે અરજીઓ મળી હોય અને વધારાના શેરઅરજીની રકમ અરજદારોને પરત કરવામાં આવે ત્યારે,

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
	શેરઅરજી ખાતે તે બેન્ક ખાતે [ખા.જે. : નામંજૂર કરેલ શેર પર શેરદીઠ ₹ લેખે અરજીનાં નાણાં પરત કર્યા તેના.]			

(3) જ્યારે કંપનીનાં બોર્ડ ઓફ ડિરેક્ટર્સની સંમતિથી શેર મંજૂરી કે શેરની વહેંચણી નક્કી થયા બાદ મંજૂર થયેલ શેર પરની અરજીની રકમ શેરમૂડી ખાતે લઈ જવામાં આવે ત્યારે,

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
	શેરઅરજી ખાતે તે શેરમૂડી ખાતે [ખા.જે. : મંજૂર કરેલ શેર પર શેરદીઠ ₹ લેખે અરજીનાં નાણાં શેરમૂડી ખાતે લઈ ગયા તેના.]			

● શેરમંજૂરી વખતે (On Share Allotment) :

- (4) કંપની દ્વારા જેના શેર મંજૂર કરવામાં આવ્યા હોય તે અરજદારો કંપનીના શેરહોલ્ડર (શેરધારક) બને છે. શેરહોલ્ડર્સ પાસેથી જ્યારે શેરમંજૂરી વખતે રકમ મંગાવવામાં આવે ત્યારે,

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
	શેરમંજૂરી ખાતે તે શેરમૂડી ખાતે [ખા.જે. : શેર પર શેરદીઠ ₹ લેખે મંજૂરી વખતે નાણાં મંગાવ્યાં તેના.]			

- (5) મંજૂરી વખતે મંગાવેલી લેણી રકમ મળે ત્યારે,

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
	બેન્ક ખાતે તે શેરમંજૂરી ખાતે [ખા.જે. : શેર પર શેરદીઠ ₹ લેખે મંજૂરીનાં નાણાં મળ્યાં તેના.]			

● શેર પ્રથમ હપ્તા વખતે (On Share First Call) :

- (6) મંજૂરીની રકમ મળ્યા બાદ કંપની જ્યારે પ્રથમ હપ્તો (First Call) મંગાવે ત્યારે,

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
	શેર પ્રથમ હપ્તા ખાતે તે શેરમૂડી ખાતે [ખા.જે. : શેર પર શેરદીઠ ₹ લેખે પ્રથમ હપ્તાનાં નાણાં મંગાવ્યાં તેના.]			

- (7) શેર પ્રથમ હપ્તાની રકમ મળે ત્યારે,

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
	બેન્ક ખાતે તે શેર પ્રથમ હપ્તા ખાતે [ખા.જે. : પ્રથમ હપ્તાનાં નાણાં મળ્યાં તેના.]			

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
6	બેન્ક ખાતે તે ઇક્વિટી શેર પ્રથમ હપ્તા ખાતે [ખા.જે. : પ્રથમ હપ્તા વખતે મંગાવેલ રકમ મળી તેના.]		4,80,000	4,80,000
7	ઇક્વિટી શેર છેલ્લા હપ્તા ખાતે તે ઇક્વિટી શેરમૂડી ખાતે [ખા.જે. : 2,40,000 શેર પર છેલ્લા હપ્તાની રકમ લેણી થઈ તેના.]		4,80,000	4,80,000
8	બેન્ક ખાતે તે ઇક્વિટી શેર છેલ્લા હપ્તા ખાતે [ખા.જે. : છેલ્લા હપ્તા વખતે મંગાવેલ રકમ મળી તેના.]		4,80,000	4,80,000
	કુલ સરવાળો		48,00,000	48,00,000

**શૈલજા કંપની લિમિટેડની ખાતાવહીમાં
ઇક્વિટી શેરમૂડી ખાતું**

ઉધાર

જમા

તારીખ	વિગત	નોં.પા.	રકમ (₹)	તારીખ	વિગત	નોં.પા.	રકમ (₹)
				2	ઇક્વિટી શેરઅરજી ખાતે		7,20,000
				3	ઇક્વિટી શેરમંજૂરી ખાતે		7,20,000
				5	ઇક્વિટી શેર પ્રથમ હપ્તા ખાતે		4,80,000
				7	ઇક્વિટી શેર છેલ્લા હપ્તા ખાતે		4,80,000
	બાકી આગળ લઈ ગયા		24,00,000				
			24,00,000				24,00,000

ઇક્વિટી શેરઅરજી ખાતું

ઉધાર

જમા

તારીખ	વિગત	નોં.પા.	રકમ (₹)	તારીખ	વિગત	નોં.પા.	રકમ (₹)
2	ઇક્વિટી શેરમૂડી ખાતે		7,20,000	1	બેન્ક ખાતે		7,20,000
			7,20,000				7,20,000

ઇક્વિટી શેરમંજૂરી ખાતું

ઉધાર

જમા

તારીખ	વિગત	નોં.પા.	રકમ (₹)	તારીખ	વિગત	નોં.પા.	રકમ (₹)
3	ઇક્વિટી શેરમૂડી ખાતે		7,20,000	4	બેન્ક ખાતે		7,20,000
			7,20,000				7,20,000

ઈક્વિટી શેર પ્રથમ હપ્તા ખાતું

ઉધાર

જમા

તારીખ	વિગત	નોં.પા.	રકમ (₹)	તારીખ	વિગત	નોં.પા.	રકમ (₹)
5	ઈક્વિટી શેરમૂડી ખાતે		4,80,000	6	બેન્ક ખાતે		4,80,000
			4,80,000				4,80,000

ઈક્વિટી શેર છેલ્લા હપ્તા ખાતું

ઉધાર

જમા

તારીખ	વિગત	નોં.પા.	રકમ (₹)	તારીખ	વિગત	નોં.પા.	રકમ (₹)
7	ઈક્વિટી શેરમૂડી ખાતે		4,80,000	8	બેન્ક ખાતે		4,80,000
			4,80,000				4,80,000

નોંધ : દાખલામાં તારીખ આપેલ ન હોવાથી દરેક વ્યવહારને ક્રમ નંબર આપેલ છે, જેનાથી આમનોંધની ખતવણી સમજવામાં પણ સરળતા રહે.

ઉદાહરણ 2 : એક લિમિટેડ કંપનીએ તેની સત્તાવાર થાપણ ₹ 10નો એક એવા 25,00,000 ઈક્વિટી શેરની રાખેલ હતી. તેમાંથી કંપનીએ 20,00,000 ઈક્વિટી શેર જાહેર જનતા માટે બહાર પાડ્યા. કંપનીને જાહેર ભરણાં દ્વારા 19,00,000 ઈક્વિટી શેર માટે અરજીઓ મળી હતી. કંપની દ્વારા આ શેર પર શેરદીઠ કુલ ₹ 8 મંગાવવામાં આવ્યા હતા અને તે પૂરેપૂરા ભરપાઈ થયા હતા.

ઉપરની વિગતો પરથી શેરમૂડીનું વર્ગીકરણ કરો.

જવાબ :

સત્તાવાર થાપણ :

₹

₹ 10નો એક એવા 25,00,000 ઈક્વિટી શેર

2,50,00,000

બહાર પાડેલી થાપણ :

₹ 10નો એક એવા 20,00,000 ઈક્વિટી શેર

2,00,00,000

ભરાયેલી થાપણ :

₹ 10નો એક એવા 19,00,000 ઈક્વિટી શેર

1,90,00,000

મંગાવેલી અને વસૂલ આવેલ થાપણ :

₹ 10નો એક એવા 19,00,000 ઈક્વિટી શેર

પર ₹ 8 મંગાવેલ અને ભરપાઈ થયેલ

1,52,00,000

* વિદ્યાર્થીમિત્રો, પ્રકરણના અત્યાર સુધીના ભાગમાં આપણે શેરમૂડીને લગતા સામાન્ય વ્યવહારો તેમજ તેની હિસાબી અસરો જોઈ. પ્રકરણના હવે પછીના ભાગમાં શેરમૂડીને લગતા વિશિષ્ટ વ્યવહારો અને તેની હિસાબી અસરોનો અભ્યાસ કરીશું.

9. મળવાના બાકી હપ્તા (Calls-in-Arrears)

જ્યારે કંપની શેરહોલ્ડર્સ પાસેથી શેરમંજૂરી કે હપ્તાની રકમ મંગાવે ત્યારે જો કોઈ શેરહોલ્ડર તે રકમ સમયસર ચૂકવે નહિ ત્યારે, આ નહિ ચૂકવેલ રકમને ‘મળવાના બાકી હપ્તા’ કહેવાશે. આ સંજોગોમાં મળવાના બાકી હપ્તા અંગે બે રીતે હિસાબી અસરો આપી શકાય છે :

(i) **મળવાના બાકી હપ્તા ખાતું ઊભું કર્યા વિના :** આ પદ્ધતિમાં મળવાનું બાકી હપ્તા ખાતું ઊભું કરવામાં આવતું નથી. કંપની દ્વારા જે-તે હપ્તા મંગાવવામાં આવે ત્યારે જેટલી રકમ શેરહોલ્ડર્સ પાસેથી મળે છે તેટલી જ રકમ બેન્ક ખાતે ઉધારી, જે-તે હપ્તા ખાતે જમા કરવામાં આવે છે.

જેથી નહિ ચૂકવાયેલ હપ્તાની રકમ જેટલી જ ઉધાર બાકી જે-તે હપ્તા ખાતાની રહેશે. જ્યારે ભવિષ્યમાં શેરહોલ્ડર દ્વારા બાકી હપ્તાની રકમ ચૂકવાશે ત્યારે બેન્ક ખાતે ઉધારી, જે-તે હપ્તા ખાતે જમા કરવામાં આવશે.

(ii) મળવાના બાકી હપ્તા ખાતું ઊભું કરવામાં આવે ત્યારે : આ પદ્ધતિમાં મળવાના બાકી હપ્તા ખાતું ઊભું કરવામાં આવે છે. જ્યારે જે-તે હપ્તા મંગાવવામાં આવે ત્યારે જેટલી રકમ શેરહોલ્ડર્સ દ્વારા ચૂકવાય છે તે બેન્ક ખાતે ઉધારવામાં આવે છે તેમજ જેટલી રકમ શેરહોલ્ડર્સ દ્વારા ચૂકવાતી નથી તે મળવાના બાકી હપ્તા ખાતે ઉધારવામાં આવે છે.

ભવિષ્યમાં જ્યારે મળવાના બાકી હપ્તાની રકમ મળશે ત્યારે બેન્ક ખાતે ઉધારી, મળવાના બાકી હપ્તા ખાતે જમા કરવામાં આવશે. જેથી છેલ્લે મળવાના બાકી હપ્તાનું ખાતું બંધ થઈ જશે.

ઉપરની બંને પદ્ધતિ નીચેના ઉદાહરણ દ્વારા સમજાવે.

ઉદાહરણ 3 : જય લિમિટેડે તેના 50,000 શેર પર શેરદીઠ ₹ 2 લેખે પ્રથમ હપ્તો મંગાવ્યો હતો. 1000 શેર ધરાવનાર એક શેરહોલ્ડર આ હપ્તો સમયસર ચૂકવતો નથી, પરંતુ એક મહિના પછી તેણે પ્રથમ હપ્તાની બાકી રકમ ચૂકવી દીધી. બાકીના બધા શેરહોલ્ડર્સએ પૂરેપૂરી રકમ સમયસર ચૂકવી દીધી હતી.

કંપનીના ચોપડે ઉપરના વ્યવહારોની આમનોંધ લખો.

જવાબ :

નીચે દર્શાવેલ કોઈ પણ એક પદ્ધતિનો અમલ કરી શકાશે :

(i) મળવાના બાકી હપ્તા ખાતું ઊભું કર્યા વગર	(ii) મળવાના બાકી હપ્તા ખાતું ઊભું કરવામાં આવે તો
(1) જ્યારે પ્રથમ હપ્તો મંગાવવામાં આવે ત્યારે, શેર પ્રથમ હપ્તા ખાતે ...ઉ 1,00,000 તે શેરમૂડી ખાતે 1,00,000	(1) જ્યારે પ્રથમ હપ્તો મંગાવવામાં આવે ત્યારે, શેર પ્રથમ હપ્તા ખાતે ...ઉ 1,00,000 તે શેરમૂડી ખાતે 1,00,000
(2) પ્રથમ હપ્તાનાં નાણાં મળે ત્યારે, બેન્ક ખાતે ...ઉ 98,000 તે શેર પ્રથમ હપ્તા ખાતે 98,000	(2) પ્રથમ હપ્તાનાં નાણાં મળે ત્યારે, બેન્ક ખાતે ...ઉ 98,000 મળવાના બાકી હપ્તા ખાતે ...ઉ 2000 તે શેર પ્રથમ હપ્તા ખાતે 1,00,000
(3) શેરહોલ્ડર પાસેથી મળવાના બાકી હપ્તાની રકમ મળે ત્યારે, બેન્ક ખાતે ...ઉ 2000 તે શેર પ્રથમ હપ્તા ખાતે 2000	(3) શેરહોલ્ડર પાસેથી મળવાના બાકી હપ્તાની રકમ મળે ત્યારે, બેન્ક ખાતે ...ઉ 2000 તે મળવાના બાકી હપ્તા ખાતે 2000

નોંધ : (1) બાકી હપ્તાની રકમ વાર્ષિક હિસાબો બનાવતી વખતે વસૂલ થયેલ ન હોય, તો બાકી હપ્તાની રકમ મંગાવેલી શેરમૂડીમાંથી બાદ કરીને દર્શાવવામાં આવે છે.

(2) મળવાના બાકી હપ્તાની રકમ પર, હપ્તાની લેણી થયેલ તારીખથી ખરેખર ચૂકવેલ તારીખ સુધીના સમય સુધી કંપની તેના આર્ટિકલ્સ ઓફ એસોસિએશનમાં જણાવેલ દરે વ્યાજ વસૂલ કરી શકે છે.

(3) જો આર્ટિકલ્સમાં વ્યાજના દરનો ઉલ્લેખ ન હોય તો કંપનીધારો, 2013ના શેડ્યુઅલ Iના ટેબલ F મુજબ બાકી હપ્તાની રકમ પર વધુમાં વધુ વાર્ષિક 10 % દરે વ્યાજ વસૂલ કરી શકાશે. જોકે, કંપનીના ડિરેક્ટર્સ આ વ્યાજની રકમ સંપૂર્ણ કે અંશતઃ માફ કરવાનો અધિકાર ધરાવે છે.

● મળવાના બાકી હપ્તા પર વ્યાજની ગણતરી કે તેની હિસાબી અસરો અભ્યાસક્રમમાં સામેલ નથી :

ઉદાહરણ 4 : ભાવનગરની પ્રણવ લિમિટેડે ₹ 10નો એક એવા 18,00,000 ઇક્વિટી શેર બહાર પાડ્યા હતા. કંપનીને 20,00,000 શેર માટે અરજીઓ મળી. બોર્ડ ઓફ ડિરેક્ટર્સની મીટિંગમાં શેર મંજૂર કરવામાં આવ્યા. વધારાના

શેર માટેની અરજીઓ નામંજૂર કરવામાં આવી અને તેનાં નાણાં શેર અરજદારોને પરત કર્યાં. શેર પરની રકમ નીચે મુજબ મંગાવવામાં આવી હતી :

અરજી વખતે શેરદીઠ ₹ 3
મંજૂરી વખતે શેરદીઠ ₹ 2.50
પ્રથમ હપ્તા વખતે શેરદીઠ ₹ 2
છેલ્લા હપ્તા વખતે શેરદીઠ ₹ 2.50

યોગેશ કે જેના 1600 શેર મંજૂર કરેલા છે, તે પ્રથમ અને છેલ્લા હપ્તાનાં નાણાં ભરી શકેલ નથી. જ્યારે નીલમ કે જેના 1400 શેર મંજૂર કરેલા છે, તે છેલ્લા હપ્તાનાં નાણાં ભરી શકેલ નથી.

આ સિવાય બાકીના શેરહોલ્ડર્સ પાસેથી સમયસર બધી રકમ મળી ગઈ હતી. યોગેશ અને નીલમે બાકી હપ્તાની રકમ પાછળથી કંપનીને ચૂકવી હતી.

ઉપર્યુક્ત વ્યવહારો અંગે જરૂરી આમનોંધ કંપનીના ચોપડામાં પસાર કરો.

જવાબ :

પ્રણવ લિમિટેડના ચોપડામાં આમનોંધ

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
1	બેન્ક ખાતે તે ઇક્વિટી શેરઅરજી ખાતે [ખા.જે. : 20,00,000 ઇક્વિટી શેર પર શેરદીઠ ₹ 3 લેખે અરજીનાં નાણાં મળ્યાં તેના.]	ઉ	60,00,000	60,00,000
2	ઇક્વિટી શેરઅરજી ખાતે તે ઇક્વિટી શેરમૂડી ખાતે તે બેન્ક ખાતે [ખા.જે. : મંજૂર કરેલ 18,00,000 ઇક્વિટી શેરની અરજીની રકમ શેરમૂડી ખાતે લઈ ગયા અને નામંજૂર કરેલ 2,00,000 ઇક્વિટી શેરની અરજીની રકમ પરત કરી તેના.]	ઉ	60,00,000	54,00,000 6,00,000
3	ઇક્વિટી શેરમંજૂરી ખાતે તે ઇક્વિટી શેરમૂડી ખાતે [ખા.જે. : મંજૂર કરેલ 18,00,000 શેર પર શેરદીઠ ₹ 2.50 લેખે મંજૂરીનાં લેણાં થયાં તેના.]	ઉ	45,00,000	45,00,000
4	બેન્ક ખાતે તે ઇક્વિટી શેરમંજૂરી ખાતે [ખા.જે. : શેરમંજૂરી પરની લેણી રકમ પૂરેપૂરી મળી ગઈ તેના.]	ઉ	45,00,000	45,00,000
5	ઇક્વિટી શેર પ્રથમ હપ્તા ખાતે તે ઇક્વિટી શેરમૂડી ખાતે [ખા.જે. : 18,00,000 ઇક્વિટી શેર પર શેરદીઠ ₹ 2 લેખે પ્રથમ હપ્તાનાં લેણાં થયાં તેના.]	ઉ	36,00,000	36,00,000

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
6	બેન્ક ખાતે (17,98,400 શેર × ₹ 2) ઉ મળવાના બાકી હપ્તા ખાતે (1600 શેર × ₹ 2) ઉ તે ઇક્વિટી શેર પ્રથમ હપ્તા ખાતે [ખા.જે. : શેર પ્રથમ હપ્તા પેટે મંગાવેલ રકમ યોગેશ પાસેના 1600 શેર સિવાય બાકીના શેર પર પૂરેપૂરી રકમ મળી ગઈ તેના.]		35,96,800 3200	36,00,000
7	ઇક્વિટી શેર છેલ્લા હપ્તા ખાતે ઉ તે ઇક્વિટી શેરમૂડી ખાતે [ખા.જે. : 18,00,000 ઇક્વિટી શેર પર શેરદીઠ ₹ 2.50 લેખે છેલ્લા હપ્તાનાં લેણાં થયાં તેના.]		45,00,000	45,00,000
8	બેન્ક ખાતે (17,97,000 શેર × ₹ 2.5) ઉ મળવાના બાકી હપ્તા ખાતે ઉ (3000 શેર × ₹ 2.5) તે ઇક્વિટી શેર છેલ્લા હપ્તા ખાતે [ખા.જે. : શેર છેલ્લા હપ્તા પેટે મંગાવેલ રકમ યોગેશ પાસેના 1600 શેર અને નીલમ પાસેના 1400 શેર સિવાય બાકીના શેર પર પૂરેપૂરી મળી ગઈ તેના.]		44,92,500 7500	45,00,000
9	બેન્ક ખાતે ઉ તે મળવાના બાકી હપ્તા ખાતે [ખા.જે. : યોગેશ અને નીલમના શેર પરની બાકી હપ્તાની રકમ મળી ગઈ તેના.]		10,700	10,700
	કુલ સરવાળો		3,72,10,700	3,72,10,700

10. અગાઉથી મળેલ હપ્તા (Calls-in-Advance)

કંપનીના આર્ટિકલ્સમાં જો એવી જોગવાઈ હોય, તો કંપની પોતાના બહાર પાડેલ શેર પર નહિ મંગાવેલી રકમ જો કોઈ શેરહોલ્ડર પૂરી કે આંશિક રીતે ચૂકવે તો તે રકમ મેળવી શકે છે. આ સંજોગોમાં નહિ મંગાવેલ રકમ શેરહોલ્ડર (શેરધારકો) દ્વારા કંપનીને અગાઉથી મળતાં તે રકમ ‘અગાઉથી મળેલ હપ્તા ખાતે’ જમા કરવામાં આવે છે.

જ્યારે અરજી વખતે શેરમંજૂરી કે શેરહપ્તાની રકમ અગાઉથી મળે ત્યારે નીચે પ્રમાણે આમનોંધ થશે :

શેરઅરજી ખાતે ...ઉ	[શેરઅરજીની સંખ્યા × અરજી વખતે મંગાવેલ શેરદીઠ રકમ]
તે શેરમૂડી ખાતે	[મંજૂર કરેલ શેરની સંખ્યા × અરજી વખતે મંગાવેલ શેરદીઠ રકમ]
તે શેરમંજૂરી ખાતે	[અગાઉથી મળેલ મંજૂરીની રકમ]
તે અગાઉથી મળેલ હપ્તા ખાતે	[અગાઉથી મળેલ હપ્તાની રકમ]

જ્યારે શેરમંજૂરી વખતે શેર હપ્તાની રકમ અગાઉથી મળે ત્યારે નીચે પ્રમાણેની આમનોંધ લખાશે :

	બેન્ક ખાતે તે શેરમંજૂરી ખાતે તે અગાઉથી મળેલ હપ્તા ખાતે	ઉ		
--	--	---	-------	----------------

જ્યારે હપ્તાની રકમ લેણી થાય ત્યારે, અગાઉથી મળેલ હપ્તા અંગે નીચે પ્રમાણેની આમનોંધ લખાશે :

	અગાઉથી મળેલ હપ્તા ખાતે તે જે-તે હપ્તા ખાતે	ઉ		
--	---	---	-------	-------

નોંધ : (1) અગાઉથી મળેલ હપ્તા એ કંપનીની શેરમૂડી નથી, તેથી તેના પર ડિવિડન્ડ આપી શકાય નહિ.

(2) અગાઉથી મળેલ હપ્તા ખાતાની બાકી પાકા સરવૈયામાં ઇક્વિટી અને દેવાં બાજુ ‘ચાલુ જવાબદારી (દેવાં)’ના મુખ્ય શીર્ષક હેઠળ પેટાશીર્ષક ‘અન્ય ચાલુ દેવાં’ નીચે બતાવવામાં આવે છે.

(3) અગાઉથી મળેલ હપ્તાની રકમ પર, રકમ મળે તે તારીખથી જ્યાં સુધી સરભર થાય ત્યાં સુધીના સમય પર કંપનીના આર્ટિકલ્સમાં જણાવ્યા પ્રમાણેના વ્યાજના દરે શેરહોલ્ડરને વ્યાજ ચૂકવવું ફરજિયાત છે. જો આર્ટિકલ્સમાં જોગવાઈ ના હોય તો કંપનીધારો, 2013ના શેડ્યુલ Iના ટેબલ F મુજબ કંપનીના ડિરેક્ટર્સે વધુમાં વધુ વાર્ષિક 12 % લેખે વ્યાજ ચૂકવવું પડશે. કંપનીને નફો થયો ન હોય તોપણ આ વ્યાજ આપવું ફરજિયાત છે.

અગાઉથી મળેલ હપ્તા પર વ્યાજની ગણતરી અને તેની હિસાબી અસરો અભ્યાસક્રમમાં સામેલ નથી.

ઉદાહરણ 5 : વડોદરાની કેના કેમિકલ્સ કંપનીએ 3,00,000 ઇક્વિટી શેર, શેરદીઠ ₹ 100 લેખે, જાહેર જનતામાં બહાર પાડ્યા હતા. કંપનીએ અરજી વખતે શેરદીઠ ₹ 40, મંજૂરી વખતે શેરદીઠ ₹ 35 તથા પ્રથમ અને આખરી હપ્તા પેટે શેરદીઠ ₹ 25 લેવાનું નક્કી કર્યું હતું.

કંપનીને કુલ 3,20,000 ઇક્વિટી શેરની અરજીઓ મળી. તેમાંથી 20,000 ઇક્વિટી શેર નામંજૂર કરી તેના પરની રકમ અરજદારોને પરત કરવામાં આવી. પ્રણવ નામના શેરહોલ્ડર કે જેના 3000 ઇક્વિટી શેર કંપનીએ મંજૂર કર્યા હતા, તેણે શેરમંજૂરી વખતે, પ્રથમ અને આખરી હપ્તાનાં નાણાં પણ મોકલી આપ્યાં હતાં.

આ સિવાય મંજૂરી તથા હપ્તા વખતે લેણી થતી રકમો યોગ્ય સમયે મંગાવવામાં આવી હતી અને તે રકમ સમયસર પૂરેપૂરી મળી ગઈ હતી. ઉપરના વ્યવહારોની આમનોંધ કંપનીના ચોપડામાં દર્શાવો.

જવાબ :

કેના કેમિકલ્સ કંપનીના ચોપડામાં આમનોંધ

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
1	બેન્ક ખાતે તે ઇક્વિટી શેરઅરજી ખાતે [ખા.જે. : 3,20,000 ઇક્વિટી શેર પર શેરદીઠ ₹ 40 લેખે નાણાં મળ્યા તેના.]	ઉ	1,28,00,000	1,28,00,000
2	ઇક્વિટી શેરઅરજી ખાતે તે ઇક્વિટી શેરમૂડી ખાતે તે બેન્ક ખાતે [ખા.જે. : મંજૂર કરેલા 3,00,000 ઇક્વિટી શેરનાં નાણાં શેરમૂડી ખાતે લઈ ગયા અને નામંજૂર કરેલ 20,000 ઇક્વિટી શેરનાં નાણાં અરજદારોને પરત કર્યા તેના.]	ઉ	1,28,00,000	1,20,00,000 8,00,000

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
3	ઇક્વિટી શેરમંજૂરી ખાતે તે ઇક્વિટી શેરમૂડી ખાતે [ખા.જે. : મંજૂર કરેલ 3,00,000 ઇક્વિટી શેર પર શેરદીઠ ₹ 35 લેખે મંજૂરીનાં લેણાં થયાં તેના.]		1,05,00,000	1,05,00,000
4	બેન્ક ખાતે તે ઇક્વિટી શેરમંજૂરી ખાતે તે અગાઉથી મળેલ હપ્તા ખાતે [ખા.જે. : 3,00,000 ઇક્વિટી શેર પર મંગાવેલ મંજૂરીની રકમ મળી તે ઉપરાંત પ્રણવે પોતાના 3000 ઇક્વિટી શેર પર અગાઉથી પ્રથમ અને આખરી હપ્તાના શેરદીઠ ₹ 25 લેખે મોકલ્યા તેના.]		1,05,75,000	1,05,00,000 75,000
5	ઇક્વિટી શેર પ્રથમ અને આખરી હપ્તા ખાતે તે ઇક્વિટી શેરમૂડી ખાતે [ખા.જે. : 3,00,000 ઇક્વિટી શેર પર શેરદીઠ ₹ 25 લેખે પ્રથમ અને આખરી હપ્તાની રકમ લેણી થઈ તેના.]		75,00,000	75,00,000
6	બેન્ક ખાતે અગાઉથી મળેલ હપ્તા ખાતે તે ઇક્વિટી પ્રથમ અને આખરી હપ્તા ખાતે [ખા.જે. : હપ્તાની લેણી રકમ પેટે (પ્રણવના અગાઉથી મળેલ હપ્તાની રકમ સિવાય) બાકીનાં નાણાં મળ્યા તેનાં.]		74,25,000 75,000	75,00,000
	કુલ સરવાળો		6,16,75,000	6,16,75,000

ઉદાહરણ 6 : પાલનપુરની પરેશ કંપનીએ 2,00,000 ઇક્વિટી શેર, શેરદીઠ ₹ 10 લેખે, જાહેર જનતા માટે બહાર પાડ્યા. કંપનીએ અરજી વખતે શેરદીઠ ₹ 3.50, મંજૂરી વખતે શેરદીઠ ₹ 4 અને પ્રથમ અને આખરી હપ્તા વખતે શેરદીઠ ₹ 2.50 મંગાવવાનાં નક્કી કર્યા હતાં.

જાહેર જનતા પાસેથી 2,30,000 ઇક્વિટી શેરની અરજીઓ મળી, જેમાંથી 30,000 ઇક્વિટી શેરની અરજીઓ નામંજૂર કરી તેના પરની રકમ અરજદારોને પરત કરી.

નીતિન કે જેણે 2500 શેરની અરજી કરી હતી, તેણે અરજી સમયે શેરદીઠ ₹ 10 લેખે પૂરેપૂરી રકમ મોકલી આપી હતી. કંપનીએ તેના બધા જ શેર મંજૂર રાખ્યા હતા. જ્યારે પિયુષ કે જેના 1500 શેર મંજૂર કરવામાં આવ્યા હતા, તેણે શેરમંજૂરી વખતે પ્રથમ અને આખરી હપ્તાની રકમ પણ કંપનીને મોકલી આપી હતી.

આ સિવાય મંજૂરી સમયની તથા હપ્તા વખતે લેણી થતી રકમો સમયસર પૂરેપૂરી મળી ગઈ હતી. કંપનીના ચોપડે ઉપરના વ્યવહારોની આમનોંધ પસાર કરો.

જવાબ :

પરેશ કંપનીના ચોપડે આમનોંધ

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
1	બેન્ક ખાતે તે ઇક્વિટી શેરઅરજી ખાતે [ખા.જે. : અરજી વખતે 2,30,000 ઇક્વિટી શેર પર શેરદીઠ ₹ 3.50 લેખે અને નીતિને 2500 ઇક્વિટી શેર પર શેરદીઠ ₹ 6.50 લેખે અગાઉથી ભરતાં તેનાં નાણાં મળ્યાં તેના.]	ઉ	8,21,250	8,21,250
2	ઇક્વિટી શેરઅરજી ખાતે તે ઇક્વિટી શેરમૂડી ખાતે (2,00,000 શેર × ₹ 3.5) તે ઇક્વિટી શેરમંજૂરી ખાતે (2500 શેર × ₹ 4) તે અગાઉથી મળેલ હપ્તા ખાતે (2500 શેર × ₹ 2.5) તે બેન્ક ખાતે (30,000 શેર × ₹ 3.5) [ખા.જે. : મંજૂર કરેલા 2,00,000 શેર પરની અરજીની રકમ શેરમૂડી ખાતે લઈ ગયા અને નીતિને અગાઉથી ભરેલ મંજૂરી અને હપ્તાની રકમ જે-તે ખાતે લઈ ગયા, જ્યારે નામંજૂર કરેલ 30,000 શેર પરની અરજીની રકમ અરજદારોને પરત કરી તેના.]	ઉ	8,21,250	7,00,000 10,000 6250 1,05,000
3	ઇક્વિટી શેરમંજૂરી ખાતે તે ઇક્વિટી શેરમૂડી ખાતે [ખા.જે. : 2,00,000 ઇક્વિટી શેર પર શેરદીઠ ₹ 4 લેખે મંજૂરીની રકમ લેણી થઈ તેના.]	ઉ	8,00,000	8,00,000
4	બેન્ક ખાતે (મંજૂરી વખતે મંગાવેલ ₹ 8,00,000 – ₹ 10,000 (નિતિનના અગાઉથી મળેલ) + ₹ 3750 (પિયુષે પ્રથમ અને આખરી હપ્તાના મોકલ્યા તેના.) તે ઇક્વિટી શેરમંજૂરી ખાતે તે અગાઉથી મળેલ હપ્તા ખાતે (1500 શેર × ₹ 2.50) [ખા.જે. : મંજૂરી પર મંગાવેલ પૂરેપૂરી રકમ મળી બાદ નિતિને અગાઉથી ભરેલ મંજૂરીની રકમ ₹ 10,000 અને પિયુષે ₹ 3750 હપ્તાની રકમ પેટે અગાઉથી ચૂકવતા, મંજૂરી પેટે રકમ મળી તેના.]	ઉ	7,93,750	7,90,000 3750

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
5	ઇસ્ક્રિપ્ટી શેર પ્રથમ અને આખરી હપ્તા ખાતે ઉ તે ઇસ્ક્રિપ્ટી શેરમૂડી ખાતે [ખા.જે. : 2,00,000 ઇસ્ક્રિપ્ટી શેર પર શેરદીઠ ₹ 2.50 લેખે હપ્તાનાં લેણાં થયાં તેના.]		5,00,000	5,00,000
6	બેન્ક ખાતે ઉ (હપ્તા વખતે મંગાવેલ ₹ 5,00,000 – ₹ 10,000 અગાઉથી મળેલ.) અગાઉથી મળેલ હપ્તા ખાતે ઉ (નીતિનના ₹ 6250 + પિયુષના ₹ 3750) તે ઇસ્ક્રિપ્ટી શેર પ્રથમ અને આખરી હપ્તા ખાતે [ખા.જે. : હપ્તાની લેણી રકમ પેટે નીતિન અને પિયુષના અગાઉથી ભરેલ હપ્તાની રકમ સિવાય બાકીનાં નાણાં મળ્યાં તેના.]		4,90,000 10,000	 5,00,000
	કુલ સરવાળો		42,36,250	42,36,250

11. શેર પ્રીમિયમ બહાર પાડવા અંગે (For Issue of Shares at Premium)

જ્યારે કંપનીની બજારમાં શાખ સારી હોય, નફાકારકતા ઊંચી હોય, આંતરિક અને બાહ્ય પરિબળો અનુકૂળ હોય તેમજ જો કંપનીએ અગાઉ શેર બહાર પાડેલા હોય અને તેની બજારકિંમત શેરની દાર્શનિક કિંમત કરતાં વધુ હોય, ત્યારે કંપની પોતાના શેર મૂળકિંમત કરતાં વધુ કિંમતે બહાર પાડી શકે છે. જ્યારે કંપની મૂળકિંમત કરતાં વધુ કિંમતે શેર બહાર પાડે, ત્યારે શેર પ્રીમિયમ બહાર પાડ્યા કહેવાય.

કંપની જ્યારે તેના શેર પ્રીમિયમથી બહાર પાડે ત્યારે શેરની દાર્શનિક કિંમત કરતાં વધારે મળેલ રકમ એક જુદા ખાતામાં જમા કરવામાં આવે છે. કંપનીધારા મુજબ આ રકમ ‘જામીનગીરી પ્રીમિયમ ખાતે’ (Securities Premium Account) અથવા ‘જામીનગીરી પ્રીમિયમ અનામત ખાતે’ (Securities Premium Reserve Account) લઈ જવામાં આવશે.

● જામીનગીરી પ્રીમિયમ અંગે ધ્યાનમાં રાખવાના મુદ્દા :

- (1) શેર પર પ્રીમિયમની રકમ શેરઅરજી વખતે અથવા શેરમંજૂરી વખતે અથવા શેરઅરજી અને મંજૂરી વખતે અથવા શેર હપ્તા વખતે અલગ અલગ કે એક સાથે મંગાવી શકાય છે.
- (2) પ્રીમિયમની રકમ નક્કી કરવા અંગે કોઈ કાયદાકીય નિયંત્રણ નથી.
- (3) શેર પર મળેલ પ્રીમિયમ મહેસૂલી નફો નહિ પરંતુ મૂડી નફો ગણાય છે.
- (4) જામીનગીરી પ્રીમિયમ ખાતાની બાકી કંપનીના પાકા સરવૈયામાં ઇસ્ક્રિપ્ટી અને દેવાં બાજુ ‘અનામતો અને વધારો’ના શીર્ષક હેઠળ ‘જામીનગીરી પ્રીમિયમ અનામત’ તરીકે દર્શાવવામાં આવે છે.
- (5) કંપની રોકડમાં રિવિડન્ડ આપવા માટે જામીનગીરી પ્રીમિયમની રકમનો ઉપયોગ કરી શકે નહિ.

● કંપનીધારા, 2013ની કલમ 52(2) મુજબ, જામીનગીરી પ્રીમિયમ અનામતની રકમનો ઉપયોગ ફક્ત નીચે દર્શાવેલ વિગતો માટે કરી શકાશે :

- (1) કંપનીના પ્રાથમિક ખર્ચાને માંડી વાળવા માટે
- (2) કંપનીએ શેર કે રિબેન્ચર બહાર પાડતાં થયેલ ખર્ચ, કમિશન કે આપેલ વટાવને માંડી વાળવા માટે
- (3) કંપનીના શેરહોલ્ડર્સને પૂરા ભરાયેલા બોનસ શેર આપવા માટે
- (4) કંપની દ્વારા રીડિમેબલ પ્રેફરન્સ શેર કે રિબેન્ચર પરત કરવા તેના ઉપર પ્રીમિયમ આપવા માટે
- (5) કંપનીએ પોતાના જ શેર ખરીદવા માટે

- શેર પ્રીમિયમથી બહાર પાડવામાં આવે ત્યારે તેની હિસાબી નોંધ કંપનીના ચોપડે નીચે મુજબ થશે :

(I) અરજી વખતે :

- (1) જ્યારે શેર પ્રીમિયમની રકમ અરજી સાથે મંગાવવામાં આવે ત્યારે,

બેન્ક ખાતે ...ઉ તે શેરઅરજી ખાતે	શેરદીઠ મંગાવેલ રકમ (પ્રીમિયમની રકમ સાથે)
------------------------------------	---

- (2) મળેલ અરજીઓ મંજૂર કરવામાં આવે ત્યારે,

શેરઅરજી ખાતે ...ઉ તે શેરમૂડી ખાતે તે જામીનગીરી પ્રીમિયમ ખાતે	(મંજૂર કરેલા શેરની સંખ્યા × અરજી સાથે મંગાવેલ શેરદીઠ પ્રીમિયમની રકમ)
--	---

(II) મંજૂરી વખતે :

- (1) જ્યારે શેર પ્રીમિયમની રકમ શેરમંજૂરી સાથે મંગાવવામાં આવે ત્યારે,

શેરમંજૂરી ખાતે ...ઉ તે શેરમૂડી ખાતે તે જામીનગીરી પ્રીમિયમ ખાતે	(મંજૂર કરેલા શેરની સંખ્યા × મંજૂરી વખતે મંગાવેલ શેરદીઠ પ્રીમિયમની રકમ)
--	---

- (2) મંજૂરીનાં નાણાં મળે ત્યારે,

બેન્ક ખાતે ...ઉ તે શેરમંજૂરી ખાતે	શેરદીઠ મંગાવેલ રકમ (પ્રીમિયમ સાથે) × મંજૂર કરેલા શેરની સંખ્યા
--------------------------------------	---

(III) શેર હપ્તા વખતે :

- (1) જ્યારે શેર પ્રીમિયમની રકમ શેર હપ્તા વખતે મંગાવવામાં આવે ત્યારે,

શેર હપ્તા ખાતે ...ઉ તે શેરમૂડી ખાતે તે જામીનગીરી પ્રીમિયમ ખાતે	(મંજૂર કરેલા શેરની સંખ્યા × હપ્તા વખતે મંગાવેલ શેરદીઠ પ્રીમિયમની રકમ)
--	--

- (2) હપ્તાનાં નાણાં મળે ત્યારે,

બેન્ક ખાતે ...ઉ તે શેર હપ્તા ખાતે	શેરદીઠ મંગાવેલ રકમ (પ્રીમિયમ સાથે) × મંજૂર કરેલા શેરની સંખ્યા
--------------------------------------	---

ઉદાહરણ 7 : ગાંધીનગરની નિસર્ગ ફાર્મા લિમિટેડે ₹ 10નો એક એવા 80,000 ઇક્વિટી શેર, શેરદીઠ ₹ 40ના પ્રીમિયમે બહાર પાડ્યા. રકમ નીચે મુજબ મંગાવવામાં આવી હતી :

શેરઅરજી વખતે શેરદીઠ ₹ 14 (₹ 10 પ્રીમિયમ સહિત)

શેરમંજૂરી વખતે શેરદીઠ ₹ 33 (₹ 30 પ્રીમિયમ સહિત)

શેર આખરી હપ્તા વખતે શેરદીઠ ₹ 3

કંપનીને 85,000 ઇક્વિટી શેર માટે અરજીઓ મળી હતી. વધારાની શેરઅરજીઓ નામંજૂર કરવામાં આવી અને તેના પર અરજી વખતે મળેલ રકમ અરજદારોને પરત કરવામાં આવી.

મંજૂરી અને આખરી હપ્તા વખતે લેણી થતી રકમ સમયસર મંગાવવામાં આવી હતી. દેવામીએ ધારણ કરેલ 2000 શેર પર મંજૂરી અને આખરી હપ્તાની રકમ સિવાય બધા શેર પર પૂરેપૂરી રકમ મળી ગઈ હતી.

કંપનીના ચોપડે ઉપરના વ્યવહારો માટે જરૂરી આમનોંધ પસાર કરો.

જવાબ :

નિસર્ગ ફાર્મા કંપનીના ચોપડામાં આમનોંધ

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
1	બેન્ક ખાતે તે ઇક્વિટી શેરઅરજી ખાતે [ખા.જે. : 85,000 શેર માટેની અરજીઓ પર શેરદીઠ ₹ 14 લેખે નાણાં મળ્યાં તેના.]	ઉ	11,90,000	11,90,000
2	ઇક્વિટી શેરઅરજી ખાતે તે ઇક્વિટી શેરમૂડી ખાતે (80,000 શેર × ₹ 4) તે જમીનગીરી પ્રીમિયમ ખાતે (80,000 શેર × ₹ 10) તે બેન્ક ખાતે (5000 શેર × ₹ 14) [ખા.જે. : મંજૂર કરેલ 80,000 શેરનાં નાણાં શેરમૂડી ખાતે અને પ્રીમિયમ ખાતે લઈ ગયાં, જ્યારે નામંજૂર કરેલ 5000 શેરનાં નાણાં અરજદારોને પરત કર્યાં તેના.]	ઉ	11,90,000	3,20,000 8,00,000 70,000
3	ઇક્વિટી શેરમંજૂરી ખાતે તે ઇક્વિટી શેરમૂડી ખાતે તે જમીનગીરી પ્રીમિયમ ખાતે [ખા.જે. : મંજૂરી વખતે 80,000 શેર પર શેરમૂડી પેટે શેરદીઠ ₹ 3 અને પ્રીમિયમ પેટે શેરદીઠ ₹ 30 લેણાં થયાં તેના.]	ઉ	26,40,000	2,40,000 24,00,000
4	બેન્ક ખાતે તે ઇક્વિટી શેરમંજૂરી ખાતે [ખા.જે. : દેવામી પાસેના 2000 શેર પર શેરદીઠ ₹ 33 લેખે કુલ ₹ 66,000 સિવાય બાકીના 78,000 શેર પર શેરમંજૂરીની પૂરેપૂરી રકમ મળી ગઈ તેના.]	ઉ	25,74,000	25,74,000
5	ઇક્વિટી શેર આખરી હપ્તા ખાતે તે ઇક્વિટી શેરમૂડી ખાતે [ખા.જે. : 80,000 ઇક્વિટી શેર પર શેરદીઠ ₹ 3 લેખે હપ્તાનાં લેણાં થયાં તેના.]	ઉ	2,40,000	2,40,000
6	બેન્ક ખાતે તે ઇક્વિટી શેર આખરી હપ્તા ખાતે [ખા.જે. : દેવામી પાસેના 2000 ઇક્વિટી શેર પર શેરદીઠ ₹ 3 લેખે કુલ ₹ 6000 સિવાય બાકીના 78,000 શેર પર આખરી હપ્તાની પૂરેપૂરી રકમ મળી ગઈ તેના.]	ઉ	2,34,000	2,34,000
	કુલ સરવાળો		80,68,000	80,68,000

નોંધ : દેવામીએ પોતાના 2000 ઇક્વિટી શેર પર મંજૂરીનાં અને આખરી હપ્તાનાં નાણાં ભરેલ નથી. આ નહિ મળેલ રકમ મળવાના બાકી હપ્તા ખાતે ઉધારી, આમનોંધ નં. 4 અને 6માં અસર આપી શકાય અથવા મળવાના બાકી હપ્તા ખાતું ઊભું કર્યા વગર પણ ઉપર મુજબ આમનોંધ પસાર કરી શકાય.

ઉદાહરણ 8 : દિશિતા પ્લાસ્ટિક કંપનીની સત્તાવાર થાપણ 5,00,000 ઇક્વિટી શેરની, શેરદીઠ ₹ 10ની કિંમતની બનેલી છે.

તા. 11 જુલાઈ, 2017ના રોજ કંપનીએ 4,00,000 ઇક્વિટી શેર, શેરદીઠ ₹ 80ના પ્રીમિયમથી જાહેર ભરણાં માટે બહાર પાડ્યા. શેરની રકમ નીચે પ્રમાણે મંગાવવામાં આવી હતી :

તા. 11 જુલાઈ, 2017ના રોજ અરજી વખતે શેરદીઠ ₹ 84 (શેરદીઠ ₹ 80 પ્રીમિયમ સહિત)

તા. 11 સપ્ટેમ્બર, 2017ના રોજ મંજૂરી વખતે શેરદીઠ ₹ 3

તા. 11 નવેમ્બર, 2017ના રોજ આખરી હપ્તા વખતે શેરદીઠ ₹ 3

શેર ભરણું તા. 11 જુલાઈ, 2017ના રોજ સંપૂર્ણ ભરાઈ જતાં બંધ કર્યું. ડિરેક્ટર્સે તા. 21 જુલાઈ, 2017ના રોજ શેરઅરજીના બધા જ શેર મંજૂર કર્યા. 4000 શેર સિવાયના બધા જ શેર પર શેરમંજૂરીની રકમ તા. 21 સપ્ટેમ્બર, 2017ના રોજ મળી ગઈ હતી. જ્યારે આખરી હપ્તાની રકમ બીજા 2000 શેર સિવાય તા. 21 નવેમ્બર, 2017 સુધીમાં પૂરેપૂરી મળી ગઈ હતી.

ઉપરના વ્યવહારો અંગે કંપનીના ચોપડામાં બેન્કને લગતા વ્યવહારો સિવાયની આમનોંધો પસાર કરો અને બેન્ક ખાતું તૈયાર કરો.

જવાબ :

દિશિતા પ્લાસ્ટિક કંપનીના ચોપડામાં આમનોંધ

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
2017 જુલાઈ, 21	ઇક્વિટી શેરઅરજી ખાતે તે ઇક્વિટી શેરમૂડી ખાતે તે જામીનગીરી પ્રીમિયમ ખાતે [ખા.જે. : મંજૂર કરેલા 4,00,000 ઇક્વિટી શેરના શેરદીઠ ₹ 4 લેખે શેરમૂડી ખાતે અને શેરદીઠ ₹ 80 લેખે પ્રીમિયમ ખાતે લઈ ગયા તેના.]	ઉ	3,36,00,000	16,00,000 3,20,00,000
સપ્ટેમ્બર, 11	ઇક્વિટી શેરમંજૂરી ખાતે તે ઇક્વિટી શેરમૂડી ખાતે [ખા.જે. : 4,00,000 ઇક્વિટી શેર પર શેરદીઠ ₹ 3 લેખે મંજૂરીની રકમ લેણી થઈ તેના.]	ઉ	12,00,000	12,00,000
સપ્ટેમ્બર, 21	મળવાના બાકી હપ્તા ખાતે તે ઇક્વિટી શેરમંજૂરી ખાતે [ખા.જે. : 4000 ઇક્વિટી શેર પર શેરદીઠ ₹ 3 લેખે નહિ મળેલ મંજૂરીની રકમ]	ઉ	12,000	12,000
નવેમ્બર, 11	ઇક્વિટી શેર આખરી હપ્તા ખાતે તે ઇક્વિટી શેરમૂડી ખાતે [ખા.જે. : 4,00,000 ઇક્વિટી શેર પર શેરદીઠ ₹ 3 લેખે આખરી હપ્તાની રકમ લેણી થઈ તેના.]	ઉ	12,00,000	12,00,000

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
નવેમ્બર, 21	મળવાના બાકી હપ્તા ખાતે તે ઇક્વિટી શેર આખરી હપ્તા ખાતે [બા.જે. : 6000 (4000 + 2000) ઇક્વિટી શેર પર શેરદીઠ ₹ 3 લેખે નહિ મળેલ આખરી હપ્તાની રકમ]	ઉ	18,000	18,000
	કુલ સરવાળો		3,60,30,000	3,60,30,000

દિશિતા પ્લાસ્ટિક કંપનીના ચોપડામાં બેન્ક ખાતું

ઉધાર

જમા

તારીખ	વિગત	નોં.પા.	રકમ (₹)	તારીખ	વિગત	નોં.પા.	રકમ (₹)
2017 જુલાઈ, 11	ઇક્વિટી શેરઅરજી ખાતે (4,00,000 શેર પર પ્રીમિયમની રકમ સાથે શેરદીઠ ₹ 84 મળ્યાં તેના.)		3,36,00,000				
સપ્ટે., 21	ઇક્વિટી શેરમંજૂરી ખાતે (4000 શેર સિવાયના બાકીના 3,96,000 શેર પર શેરદીઠ ₹ 3 લેખે મંજૂરીનાં નાણાં મળ્યાં તેના.)		11,88,000				
નવે., 21	ઇક્વિટી શેર આખરી હપ્તા ખાતે (6000 શેર સિવાયના બાકીના 3,94,000 શેર પર શેરદીઠ ₹ 3 લેખે આખરી હપ્તાનાં નાણાં મળ્યાં તેના.)		11,82,000				

12. શેરજપ્તી (Forfeiture of Shares)

જો કોઈ કારણસર, કોઈ શેરહોલ્ડર તેણે ધારણ કરેલ શેર પર, ભરવાની થતી મંજૂરી કે હપ્તાની રકમ કંપનીએ જણાવેલ સમયમર્યાદામાં ન ચૂકવે, તો કંપની યોગ્ય કાર્યવાહી કર્યા બાદ તે શેરહોલ્ડર્સના શેર જપ્ત કરી શકે છે.

સામાન્ય સંજોગોમાં શેર જપ્ત કરવાની સત્તા કંપનીના ડિરેક્ટર્સને આર્ટિકલ્સ ઓફ એસોસિએશન દ્વારા મળેલી હોય છે. શેર જપ્ત કરવાની વિધિ કંપનીના આર્ટિકલ્સ ઓફ એસોસિએશનમાં દર્શાવેલ હોય તે રીતે અથવા જો આર્ટિકલ્સમાં તેનો ઉલ્લેખ ન હોય તો કંપનીધારા, 2013ના શેડ્યુલ Iના ટેબલ Fમાં દર્શાવ્યા પ્રમાણે કરવાની હોય છે. આમ, કંપનીના ડિરેક્ટર્સ દ્વારા શેર જપ્ત કરવા કે રદ કરવાની પ્રક્રિયાને શેરજપ્તી કહે છે.

શેર જપ્ત થવાના કારણે શેરહોલ્ડર(શેરધારક)નું નામ સભ્યપત્રકમાંથી દૂર કરવામાં આવે છે અર્થાત્ તે વ્યક્તિ હવે, કંપનીનો શેરહોલ્ડર ગણાતો નથી.

જપ્ત કરેલા શેર પર, શેરહોલ્ડર્સ દ્વારા કંપનીમાં અગાઉ ભરેલ રકમ, કંપની દ્વારા જપ્ત કરી લેવામાં આવે છે એટલે કે તે રકમ શેરહોલ્ડર્સને પરત કરવામાં આવતી નથી.

શેર રદ થવાના કારણે શેરની સંખ્યા ઘટે છે, તેથી ‘શેરમૂડી ખાતું’ ઉધારવામાં આવે છે. જપ્ત થયેલ શેર પર શેરહોલ્ડર દ્વારા કંપનીમાં ભરેલ રકમ પણ જપ્ત થાય છે, જે રકમ ‘શેરજપ્તી ખાતે’ જમા કરવામાં આવે છે.

● શેર જપ્ત કરવામાં આવે ત્યારે અલગ-અલગ પરિસ્થિતિમાં નીચે પ્રમાણે કંપનીના ચોપડામાં આમનોંધ પસાર કરવામાં આવે છે :

(I) જ્યારે શેર મૂળકિંમતે બહાર પાડ્યા હોય અથવા પ્રીમિયમથી બહાર પાડ્યા હોય અને પ્રીમિયમની રકમ પૂરેપૂરી મળી ગઈ હોય ત્યારે

શેરમૂડી ખાતે ...ઉ	[જપ્ત કરેલા શેરની સંખ્યા × શેરદીઠ મૂડી પેટે મંગાવેલ રકમ]
તે શેરજપ્તી ખાતે	[જપ્ત થયેલા શેર પર પ્રીમિયમ સિવાય મૂડી પેટે મળેલ રકમ]
તે શેરમંજૂરી ખાતે	[મંજૂરી વખતે મંગાવેલ પરંતુ નહિ મળેલ રકમ]
તે શેર હપ્તા કે બાકી હપ્તા ખાતે	[હપ્તા વખતે મંગાવેલ પરંતુ નહિ મળેલ રકમ]

(II) જ્યારે શેર પ્રીમિયમે બહાર પાડ્યા હોય અને પ્રીમિયમની રકમ મળવાની બાકી હોય ત્યારે,

શેરમૂડી ખાતે ...ઉ	[જપ્ત કરેલા શેરની સંખ્યા × શેરદીઠ મૂડી પેટે મંગાવેલ રકમ]
જામીનગીરી પ્રીમિયમ ખાતે ...ઉ	[જપ્ત થયેલ શેરની સંખ્યા × મંગાવેલ પરંતુ નહિ મળેલ પ્રીમિયમની રકમ]
તે શેરજપ્તી ખાતે	[મળેલ કુલ રકમ]
તે શેરમંજૂરી ખાતે	[મંજૂરી વખતે મંગાવેલ પરંતુ નહિ મળેલ રકમ]
તે શેર હપ્તા કે બાકી હપ્તા ખાતે	[હપ્તા વખતે મંગાવેલ પરંતુ નહિ મળેલ રકમ]

ઉપરનાં વ્યવહારો નીચેનાં ઉદાહરણો દ્વારા સમજાવે :

ઉદાહરણ 9 :

- (1) M લિમિટેડે, શેરહોલ્ડર ગોવિંદના 600 ઇક્વિટી શેર, શેરના છેલ્લા હપ્તા પેટે શેરદીઠ ₹ 3 લેખે નહિ ભરેલ હોવાથી જપ્ત કર્યા. કંપનીએ શેરહોલ્ડર્સ પાસેથી શેરની મૂળ કિંમતના શેરદીઠ ₹ 10 મંગાવેલ હતા. ગોવિંદે અરજી વખતે શેરદીઠ ₹ 4 અને મંજૂરી વખતે શેરદીઠ ₹ 3 ભરેલા હતા. શેરજપ્તીની આમનોંધ પસાર કરો.
- (2) N લિમિટેડે, શ્રી પ્રેમાભાઈના 2400 ઇક્વિટી શેર દરેક ₹ 10નો એક તેવા શેર પરના પ્રથમ હપ્તા પેટે શેરદીઠ ₹ 2 નહિ ભરેલ હોવાથી જપ્ત કર્યા. કંપનીને શ્રી પ્રેમાભાઈ પાસેથી અરજી પેટે શેરદીઠ ₹ 3 અને મંજૂરી પેટે શેરદીઠ ₹ 3 મળેલ છે. કંપનીએ અત્યાર સુધી શેરદીઠ ₹ 8 મંગાવેલ છે. કંપનીના ચોપડામાં શેરજપ્તીની આમનોંધ પસાર કરો.
- (3) Q લિમિટેડે, શેરહોલ્ડર્સ પાસેથી જામીનગીરી પ્રીમિયમના શેરદીઠ ₹ 12 સાથે કુલ ₹ 22 મંગાવેલ હતા. કિંજલે તેના 500 શેર પર અરજી વખતે શેરદીઠ ₹ 15 (₹ 12ના પ્રીમિયમ સાથે) અને મંજૂરી વખતે શેરદીઠ ₹ 4 ભરેલા હતા. કિંજલે તેણે ધારણ કરેલ 500 શેર પર આખરી હપ્તા પેટે શેરદીઠ ₹ 3 લેખે નહિ ભરતાં કંપનીએ તેના શેર જપ્ત કર્યા. કંપનીના ચોપડે શેરજપ્તીની આમનોંધ પસાર કરો.
- (4) P લિમિટેડે, શેરદીઠ ₹ 10 લેખે 50 % પ્રીમિયમથી ઇક્વિટી શેર બહાર પાડ્યા હતા. કંપનીએ અરજી વખતે ₹ 4, મંજૂરી વખતે ₹ 8 (પ્રીમિયમની રકમ સહિત) અને પ્રથમ અને છેલ્લા હપ્તા વખતે ₹ 3 મંગાવેલ હતા. શ્રી જીગર કે જેણે 600 શેર ધારણ કરેલ છે, તેણે ફક્ત અરજીની રકમ જ કંપનીમાં આપેલ છે. કંપનીએ તેમના શેર પ્રથમ અને છેલ્લા હપ્તા બાદ જપ્ત કર્યા. શેરજપ્તી અંગે કંપનીના ચોપડામાં આમનોંધની અસર આપો.

જવાબ :

(1) M લિમિટેડના ચોપડામાં આમનોંધ

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
	ઈક્વિટી શેરમૂડી ખાતે (600 શેર × ₹ 10) તે શેરજપ્તી ખાતે (600 શેર × ₹ 7) તે શેરના છેલ્લા હપ્તા ખાતે (600 શેર × ₹ 3) [બા.જે. : ગોવિંદના 600 શેર જપ્ત કર્યા તેના.]	ઉ	6000	4200 1800

સમજૂતી : કંપનીએ ગોવિંદના શેર જપ્ત કરતાં હવે તેના શેર રદ થશે, જેથી કંપનીએ મૂડી પેટે મંગાવેલ રકમ શેરદીઠ ₹ 10 શેરમૂડી ખાતે ઉધારાશે. જ્યારે ગોવિંદે શેરમૂડી પેટે ભરેલ રકમ શેરદીઠ ₹ 7 શેરજપ્તી ખાતે અને શેરમૂડી પેટે નહિ ભરેલ છેલ્લા હપ્તાની રકમ શેરદીઠ ₹ 3 શેરના છેલ્લા હપ્તા ખાતે જમા થશે.

(2) N લિમિટેડના ચોપડામાં આમનોંધ

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
	ઈક્વિટી શેરમૂડી ખાતે (2400 શેર × ₹ 8) તે શેરજપ્તી ખાતે (2400 શેર × ₹ 6) તે શેર પ્રથમ હપ્તા ખાતે અથવા બાકી હપ્તા ખાતે (2400 શેર × ₹ 2) [બા.જે. : પ્રેમાભાઈએ 2400 શેર પર પ્રથમ હપ્તાનાં નાણાં નહિ ભરતાં, પ્રથમ હપ્તા બાદ તેમના શેર જપ્ત કર્યા તેના.]	ઉ	19,200	14,400 4800

સમજૂતી : કંપનીએ પ્રથમ હપ્તા બાદ તરત જ પ્રેમાભાઈના શેર જપ્ત કરેલ છે. તેથી ઉપરની આમનોંધમાં ઈક્વિટી શેરમૂડી ખાતે (જપ્ત કરેલા શેરની સંખ્યા 2400 શેર × મૂડી પેટે મંગાવેલ શેરદીઠ રકમ ₹ 8) ₹ 19,200 ઉધારેલ છે.

(3) Q લિમિટેડના ચોપડામાં આમનોંધ

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
	ઈક્વિટી શેરમૂડી ખાતે (500 શેર × ₹ 10) તે શેરજપ્તી ખાતે (500 શેર × ₹ 7) તે શેર આખરી હપ્તા ખાતે (500 શેર × ₹ 3) [બા.જે. : કિંજલે આખરી હપ્તાની રકમ ન ભરતાં તેના શેર જપ્ત કર્યા તેના.]	ઉ	5000	3500 1500

સમજૂતી : કિંજલે અરજ સાથે પ્રીમિયમની રકમ પણ ભરેલ છે જેથી જામીનગીરી પ્રીમિયમની કોઈ અસર શેરજપ્તી વખતે આપવામાં આવશે નહિ. શેરજપ્તી ખાતે શેરની મૂળકિંમત પેટે ચૂકવેલ અરજ વખતના શેરદીઠ ₹ 3 અને મંજૂરી વખતના શેરદીઠ ₹ 4 એમ કુલ શેરદીઠ ₹ 7 જમા થશે.

(4) P લિમિટેડના ચોપડામાં આમનોંધ

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
	ઈક્વિટી શેરમૂડી ખાતે (600 શેર × ₹ 10)	ઉ	6000	
	જામીનગીરી પ્રીમિયમ ખાતે (600 શેર × ₹ 5)	ઉ	3000	
	તે શેરજપ્તી ખાતે (600 શેર × ₹ 4)			2400
	તે શેરમંજૂરી ખાતે (600 શેર × ₹ 8)			4800
	તે શેર પ્રથમ અને છેલ્લા હપ્તા ખાતે (600 શેર × ₹ 3)			1800
	[ખા.જે. : શ્રી જીગરે 600 શેર પર અરજનાં નાણાં આપ્યા બાદ મંજૂરી પેટે અને હપ્તા પેટેની રકમ ન ચૂકવતાં તેમના શેર જપ્ત કર્યા તેના.]			

સમજૂતી : શ્રી જીગરે પ્રીમિયમની રકમ સહિત કુલ મંજૂરીની રકમ શેરદીઠ ₹ 8 લેખે ચૂકવેલ નથી. જેથી અહીં શેરદીઠ ₹ 5 લેખે કુલ રકમ ₹ 3000 (600 શેર × ₹ 5) જામીનગીરી પ્રીમિયમ ખાતે ઉધાર કરવામાં આવશે જ્યારે શેરમંજૂરી ખાતે પ્રીમિયમ સહિત શેરદીઠ ₹ 8 લેખે કુલ રકમ ₹ 4800 (600 શેર × ₹ 8) જમા કરવામાં આવશે.

13. જપ્ત થયેલા શેર ફરીથી બહાર પાડવા અંગે (For Reissue of Forfeited Shares)

જપ્ત થયેલા શેર કંપની ફરીથી બહાર પાડી શકે છે. આ અંગે કંપનીના ડિરેક્ટર્સને કાયદા દ્વારા સંપૂર્ણ સત્તા આપેલ છે. ડિરેક્ટર્સ આ શેર મૂળકિંમતે, પ્રીમિયમથી કે વટાવથી પણ બહાર પાડી શકે છે.

અહીં ધ્યાનમાં રાખવાનું કે શેર ફરી બહાર પાડતાં કંપનીને ઓછામાં ઓછી તે શેર પર જે રકમ મૂડી પેટે વસૂલ મળી નથી તેટલી રકમ તો મળવી જ જોઈએ. અર્થાત્ કંપની જપ્ત કરેલા શેર પર જપ્ત કરેલી રકમ જેટલો વધુમાં વધુ વટાવ નવા શેરહોલ્ડર્સને આપી શકે છે.

આમ, જપ્ત થયેલા શેર ફરીથી બહાર પાડવામાં આવે ત્યારે વધુમાં વધુ વટાવ તે શેર પર વસૂલ આવેલી મૂડીની રકમ સુધી આપી શકાય. અહીં આ પ્રકારે આપવામાં આવતી વટાવની રકમ અંગે કોઈ મંજૂરી લેવી પડતી નથી. દા.ત., કોઈ એક શેરહોલ્ડરે અમુક શેર પર ₹ 10ની મૂળકિંમતની સામે શેરદીઠ ₹ 7 જ કંપનીમાં ભર્યા છે અને શેરદીઠ ₹ 3 ભર્યા નથી. જો તેના શેર જપ્ત કરવામાં આવે અને ત્યાર બાદ આ શેર ફરીથી બહાર પાડવામાં આવે ત્યારે વધુમાં વધુ શેરદીઠ ₹ 7 જેટલો વટાવ આપી શકાય.

જપ્ત થયેલા શેર ફરીથી બહાર પાડતા નવા (ખરીદનાર) શેરહોલ્ડર પાસેથી મળેલ રકમ ‘બેન્ક ખાતે’ ઉધારવામાં આવે છે. જો આ શેર વટાવથી બહાર પાડવામાં આવે તો આપેલ વટાવની રકમ ‘શેરજપ્તી ખાતે’ ઉધારવામાં આવે છે. અહીં શેર ફરીથી બહાર પાડતાં શેરની મૂળકિંમત(દાર્શનિક કિંમત)ની રકમ ‘શેરમૂડી ખાતે’ જમા કરવામાં આવે છે.

- જપ્ત થયેલા શેર ફરીથી બહાર પાડતાં જુદી જુદી પરિસ્થિતિમાં કંપનીના ચોપડામાં નીચે મુજબ આમનોંધ પસાર થશે :

(I) જપ્ત થયેલા શેર મૂળકિંમતે બહાર પાડતાં,

બેન્ક ખાતે	ઉ		
તે શેરમૂડી ખાતે			

(II) જપ્ત થયેલા શેર પ્રીમિયમથી બહાર પાડતાં,

બેન્ક ખાતે	ઉ		
તે શેરમૂડી ખાતે			
તે જામીનગીરી પ્રીમિયમ ખાતે			

(III) જપ્ત થયેલા શેર વટાવથી બહાર પાડતાં,

બેન્ક ખાતે ...ઉ	[ફરીથી બહાર પાડેલ શેરની સંખ્યા × શેરદીઠ જે રકમથી શેર ફરીથી બહાર પાડવામાં આવે તે]
શેરજપ્તી ખાતે ...ઉ	[ફરીથી બહાર પાડેલ શેરની સંખ્યા × શેરદીઠ વટાવની રકમ]
તે શેરમૂડી ખાતે	[ફરીથી બહાર પાડેલ શેરની સંખ્યા × શેરની મંગાવેલી ભરપાઈ કિંમત]

- શેરજપ્તીની બાકી અંગે :

જપ્ત થયેલા શેર ફરીથી બહાર પાડવા પછી જો તે શેર અંગે શેરજપ્તી ખાતે બાકી રહે, તો તે બાકીની રકમ ‘મૂડી અનામત ખાતે’ લઈ જવામાં આવે છે.

શેરજપ્તી એ કંપનીનો રોજબરોજનો વ્યવહાર નથી. શેરજપ્તી દ્વારા કંપનીને જે કાંઈ ફાયદો થાય તે મૂડી નફો કહેવાય. તેથી શેરજપ્તીની રકમ મૂડી અનામત ખાતે લઈ જવામાં આવે છે. કંપનીના ચોપડામાં નીચે મુજબ તેની આમનોંધ પસાર થશે.

શેરજપ્તી ખાતે	ઉ		
તે મૂડી અનામત ખાતે			
[બા.જે. : ફરીથી બહાર પાડેલા શેર અંગે શેરજપ્તી ખાતાની બાકી મૂડી અનામત ખાતે લઈ ગયા તેના.]			

- જપ્ત થયેલા શેર ફરીથી બહાર પાડવા અંગે ધ્યાનમાં રાખવાના અન્ય મુદ્દા :

- જપ્ત થયેલા શેર જ્યાં સુધી ફરીથી બહાર પાડવામાં ન આવે ત્યાં સુધી શેરજપ્તીની રકમ (શેરજપ્તી ખાતાની બાકી) પાકા સરવૈયામાં શેરમૂડી અંગેના પરિશિષ્ટમાં ભરાયેલી અને ભરપાઈ થયેલી મૂડીની રકમમાં ઉમેરવામાં આવે છે.
- જ્યારે જપ્ત થયેલા શેરમાંથી અમુક ભાગના જ શેર ફરીથી બહાર પાડવામાં આવે, તો તે ભાગના શેરથી થતો નફો જ મૂડી અનામત ખાતે લઈ જવામાં આવે છે. બાકીના શેર પર શેરજપ્તીની જમા બાકી ચાલુ રહે છે.
- બોર્ડ ઓફ ડિરેક્ટર્સ દ્વારા ઠરાવ પસાર કરીને જો કોઈ શેરહોલ્ડર મંગાવેલી રકમ ના ભરે તો શેરમંજૂરી બાદ અથવા શેર પ્રથમ હપ્તા બાદ અથવા શેર આખરી હપ્તા બાદ શેર જપ્ત કરી શકાય છે. આ રીતે જપ્ત થયેલા શેર તરત જ એટલે કે મંજૂરી બાદ, પ્રથમ હપ્તા બાદ અથવા આખરી હપ્તા બાદ ફરીથી બહાર પાડી શકાય છે.

- શેરજપ્તી અને જપ્ત થયેલા શેરો ફરીથી બહાર પાડતાં જુદી જુદી પરિસ્થિતિમાં કંપનીના ચોપડામાં આમનોંધ કેવી રીતે પસાર થાય તે અંગે નીચેના ઉદાહરણનો અભ્યાસ કરીએ.

ઉદાહરણ 10 : નીચેના વ્યવહારોની કંપનીના ચોપડામાં શેરજપ્તીને લગતી અને તે શેર ફરીથી બહાર પાડવા અંગેની આમનોંધો પસાર કરો :

- (અ) કંપનીએ ₹ 10ની મૂળકિંમતના હરનિશના 500 ઇક્વિટી શેર તા. 1-3-2017ના રોજ જપ્ત કર્યા. હરનિશે આખરી હપ્તાના શેરદીઠ ₹ 3 લેખે નાણાં ભર્યા ન હતાં. જપ્ત થયેલા શેર કંપનીએ શેરદીઠ ₹ 8ના ભાવે તા. 2-4-2017ના રોજ ફરીથી બહાર પાડ્યા હતા, જે સંજયે ખરીદ્યા હતા.
- (બ) તા. 10-7-2017ના રોજ કંપનીએ ₹ 10ની મૂળકિંમતના અવધ પાસેના 350 ઇક્વિટી શેર, જે શેરદીઠ ₹ 3 પ્રથમ હપ્તા પેટે અને શેરદીઠ ₹ 2 બીજા અને છેલ્લા હપ્તા પેટે નહિ ભરી શકવાના કારણે જપ્ત કર્યા હતા. તા. 12-8-2017ના રોજ જપ્ત થયેલા 350 ઇક્વિટી શેર, શેરદીઠ ₹ 7 લેખે ફરીથી બહાર પાડ્યા, જે ધર્મેશે ખરીદ્યા હતા.
- (ક) તા. 14-9-2017ના રોજ, ₹ 10ની મૂળકિંમતના ધ્રુમલ પાસેના 1200 ઇક્વિટી શેર, શેરદીઠ ₹ 3 લેખે છેલ્લા હપ્તા પેટેની રકમ નહિ ભરી શકવાના કારણે કંપનીએ જપ્ત કર્યા. ધ્રુમલે અરજી વખતે શેરદીઠ ₹ 4 અને મંજૂરી વખતે શેરદીઠ ₹ 8 (શેરદીઠ ₹ 5ના પ્રીમિયમ સહિત) ભરેલા હતા. જપ્ત થયેલા શેરમાંથી તા. 16-10-2017ના રોજ 800 ઇક્વિટી શેર કંપનીએ મિનેષને શેરદીઠ ₹ 5ના વટાવથી આપ્યા હતા.
- (ડ) હેતાંશ પાસેના ₹ 10ની મૂળકિંમતના 700 ઇક્વિટી શેર, જે શેરમંજૂરી વખતના શેરદીઠ ₹ 54 (જેમાં શેરદીઠ ₹ 50 પ્રીમિયમના છે) અને શેર આખરી હપ્તાના શેરદીઠ ₹ 3 નહિ ભરી શકવાના કારણે તા. 1-8-2017ના રોજ કંપનીએ જપ્ત કર્યા હતા, જેમાંથી 500 ઇક્વિટી શેર તા. 10-9-2017ના રોજ કંપનીએ શેરદીઠ ₹ 35(શેરદીઠ ₹ 25ના પ્રીમિયમ સહિત)ના ભાવે ફરીથી બહાર પાડીને હીરેનને આપ્યા હતા.
- (ઈ) ગિરીશ પાસેના 2000 ઇક્વિટી શેર, શેરદીઠ ₹ 3 પ્રથમ હપ્તા વખતે અને શેરદીઠ ₹ 2 આખરી હપ્તા વખતે નહિ ભરવાના કારણે તા. 11-10-2017ના રોજ કંપનીએ જપ્ત કર્યા. કંપનીએ આ શેર શેરદીઠ ₹ 10ની મૂળકિંમતે બહાર પાડ્યા હતા.
જપ્ત થયેલ શેર પૈકી 1200 ઇક્વિટી શેર, તા. 4-11-2017ના રોજ નીલને શેરદીઠ ₹ 8 લેખે કંપનીએ આપ્યા હતા, જ્યારે બાકીના શેર તા. 22-11-2017ના રોજ હર્ષને શેરદીઠ ₹ 7 લેખે કંપનીએ આપ્યા હતા.

જવાબ :

કંપનીના ચોપડામાં આમનોંધ

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
10(અ) 1-3-2017	ઇક્વિટી શેરમૂડી ખાતે (500 શેર × ₹ 10) તે શેરજપ્તી ખાતે (500 શેર × ₹ 7) તે શેર આખરી હપ્તા ખાતે (500 શેર × ₹ 3) [ખા.જે. : જે હરનિશના 500 શેર આખરી હપ્તાની રકમ ન ભરવાના કારણે જપ્ત કર્યા તેના.]	ઉ	5000	3500 1500

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
2-4-2017	બેન્ક ખાતે (500 શેર × ₹ 8) શેરજપ્તી ખાતે (500 શેર × ₹ 2) તે ઇસ્ક્રિવટી શેરમૂડી ખાતે (500 શેર × ₹ 10) [ખા.જે. : જપ્ત થયેલા 500 શેર, શેરદીઠ ₹ 8ના ભાવે ફરીથી બહાર પાડ્યા તેના.]	ઉ	4000 1000	5000
2-4-2017	શેરજપ્તી ખાતે તે મૂડી અનામત ખાતે [ખા.જે. : શેરજપ્તીની બાકી ₹ 3500 જમા – ₹ 1000 ઉધાર = ₹ 2500 મૂડી અનામત ખાતે લઈ ગયા તેના.]	ઉ	2500	2500
10(બ) 10-7-2017	ઇસ્ક્રિવટી શેરમૂડી ખાતે (350 શેર × ₹ 10) તે શેરજપ્તી ખાતે (350 શેર × ₹ 5) તે શેર પ્રથમ હપ્તા ખાતે (350 શેર × ₹ 3) તે શેર બીજા અને છેલ્લા હપ્તા ખાતે (350 શેર × ₹ 2) [ખા.જે. : અવધના 350 શેર પ્રથમ હપ્તા તેમજ બીજા અને છેલ્લા હપ્તાની રકમ નહિ ભરવાના કારણે જપ્ત કર્યા તેના.]	ઉ	3500	1750 1050 700
12-8-2017	બેન્ક ખાતે (350 શેર × ₹ 7) શેરજપ્તી ખાતે (350 શેર × ₹ 3) તે ઇસ્ક્રિવટી શેરમૂડી ખાતે (350 શેર × ₹ 10) [ખા.જે. : જપ્ત કરેલ 350 શેર, શેરદીઠ ₹ 7 લેખે ફરીથી બહાર પાડ્યા તેના.]	ઉ ઉ	2450 1050	3500

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
12-8-2017	શેરજપ્તી ખાતે તે મૂડી અનામત ખાતે [ખા.જે. : શેરજપ્તીની બાકી ₹ 700 (₹ 1750 જમા – ₹ 1050 ઉધાર) મૂડી અનામત ખાતે લઈ ગયા તેના.]	ઉ	700	700
10(ક) 14-9-2017	ઈક્વિટી શેરમૂડી ખાતે (1200 શેર × ₹ 10) તે શેરજપ્તી ખાતે (1200 શેર × ₹ 7) તે શેર છેલ્લા હપ્તા ખાતે (1200 શેર × ₹ 3) [ખા.જે. : ધ્રુમલના 1200 શેર છેલ્લા હપ્તાની રકમ ન ભરવાના કારણે જપ્ત કર્યા તેના.]	ઉ	12,000	8400 3600
16-10-2017	બેન્ક ખાતે (800 શેર × ₹ 5) શેરજપ્તી ખાતે (800 શેર × ₹ 5) તે ઈક્વિટી શેરમૂડી ખાતે (800 શેર × ₹ 10) [ખા.જે. : જપ્ત કરેલા 1200 શેરમાંથી 800 શેર, શેરદીઠ ₹ 5ના વટાવથી ફરીથી બહાર પાડ્યા તેના.]	ઉ ઉ	4000 4000	8000
16-10-2017	શેરજપ્તી ખાતે તે મૂડી અનામત ખાતે [ખા.જે. : ધ્રુમલના 1200 શેરમાંથી 800 શેર જ ફરીથી બહાર પાડતાં શેરજપ્તીની પ્રમાણસર જમા બાકી ₹ 1600 મૂડી અનામત ખાતે લઈ ગયા તેના.] *1200 શેર પેટે શેરજપ્તીની જમા બાકી ₹ 8400 છે. જેમાંથી 800 શેર જ ફરીથી બહાર પાડતાં શેરજપ્તીની પ્રમાણસર જમા બાકી ₹ 5600 થશે. તેમાંથી શેરજપ્તીની ઉધાર બાકી ₹ 4000 બાદ કરતાં શેરજપ્તીની જમા બાકી ₹ 1600 થશે જે મૂડી અનામત ખાતે લઈ જવાશે. જ્યારે ફરીથી નહિ બહાર પાડેલ 400 શેરની શેરજપ્તી ખાતાની જમા બાકી ₹ 2800 ચાલુ રહેશે.	ઉ	1600	1600

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
10(ડ)				
1-8-2017	ઇક્વિટી શેરમૂડી ખાતે (700 શેર × ₹ 10) જામીનગીરી પ્રીમિયમ ખાતે (700 શેર × ₹ 50) તે શેરજપ્તી ખાતે (700 શેર × ₹ 3) તે શેરમંજૂરી ખાતે (700 શેર × ₹ 54) તે શેર આખરી હપ્તા ખાતે (700 શેર × ₹ 3) [ખા.જે. : હેતાંશના 700 શેર શેરમંજૂરી અને આખરી હપ્તાની રકમ ન ભરવાના કારણે જપ્ત કર્યા તેના.]	ઉ	7000 35,000	2100 37,800 2100
10-9-2017	બેન્ક ખાતે (500 શેર × ₹ 35) તે ઇક્વિટી શેરમૂડી ખાતે (500 શેર × ₹ 10) તે જામીનગીરી પ્રીમિયમ ખાતે (500 શેર × ₹ 25) [ખા.જે. : જપ્ત થયેલા 700 શેરમાંથી 500 શેર, શેરદીઠ ₹ 35(શેરદીઠ ₹ 25ના પ્રીમિયમ સહિત)ના ભાવે ફરીથી બહાર પાડ્યા તેના.]	ઉ	17,500	5000 12,500
10-9-2017	શેરજપ્તી ખાતે તે મૂડી અનામત ખાતે [ખા.જે. : 700 શેર પેટે શેરજપ્તીની જમા બાકી ₹ 2100ની સામે 500 શેર ફરી બહાર પાડતાં, શેરજપ્તીની પ્રમાણસર રકમ ₹ 1500 જ મૂડી અનામત ખાતે લઈ ગયા તેના.] * શેરજપ્તી ખાતાની જમા બાકી (700 શેર × ₹ 3) = ₹ 2100 બાદ : ફરી બહાર પાડેલ શેર પરની શેરજપ્તી ખાતાની જમા બાકી (500 શેર × ₹ 3) = ₹ 1500 બાકીના 200 શેર પર શેરજપ્તી ખાતાની બાકી ચાલુ રહેશે. = ₹ 600	ઉ	1500	1500

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
10(ઈ) 11-10-2017	ઈક્વિટી શેરમૂડી ખાતે (2000 શેર × ₹ 10) તે શેરજપ્તી ખાતે (2000 શેર × ₹ 5) તે શેર પ્રથમ હપ્તા ખાતે (2000 શેર × ₹ 3) તે શેર આખરી હપ્તા ખાતે (2000 શેર × ₹ 2) [ખા.જે. : ગિરીશના 2000 શેર પર પ્રથમ હપ્તાનાં અને આખરી હપ્તાનાં નાણાં નહિ ભરાતાં તેમના શેર જપ્ત કર્યા તેના.]	ઉ	20,000	10,000 6000 4000
4-11-2017	બેન્ક ખાતે (1200 શેર × ₹ 8) શેરજપ્તી ખાતે (1200 શેર × ₹ 2) તે ઈક્વિટી શેરમૂડી ખાતે (1200 શેર × ₹ 10) [ખા.જે. : જપ્ત કરેલા 2000 શેરમાંથી 1200 શેર નીલને શેરદીઠ ₹ 8 લેખે ફરીથી બહાર પાડ્યા તેના.]	ઉ ઉ	9600 2400	12,000
4-11-2017	શેરજપ્તી ખાતે તે મૂડી અનામત ખાતે [ખા.જે. : 1200 ઈક્વિટી શેર પરની શેરજપ્તીની બાકી મૂડી અનામત ખાતે લઈ ગયા તેના.] ગણતરી : 1200 શેરની પ્રમાણસર શેરજપ્તીની રકમ ₹ 6000 બાદ : શેરજપ્તી ખાતે ઉધારેલ રકમ ₹ 2400 મૂડી અનામત ખાતે ₹ 3600	ઉ	3600	3600
22-11-2017	બેન્ક ખાતે (800 શેર × ₹ 7) શેરજપ્તી ખાતે (800 શેર × ₹ 3) તે ઈક્વિટી શેરમૂડી ખાતે (800 શેર × ₹ 10) [ખા.જે. : જપ્ત થયેલા 2000 શેરમાંથી બાકીના 800 શેર હર્ષને શેરદીઠ ₹ 7 લેખે ફરીથી બહાર પાડ્યા તેના.]	ઉ ઉ	5600 2400	8000

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
22-11-2017	શેરજપ્તી ખાતે ૩ તે મૂડી અનામત ખાતે [ખા.જે. : 800 ઇક્વિટી શેર પરની શેરજપ્તીની બાકી મૂડી અનામત ખાતે લઈ ગયા તેના.] ગણતરી : 800 શેરની પ્રમાણસર શેરજપ્તીની રકમ ₹ 4000 બાદ : શેરજપ્તી ખાતે ઉધારેલ રકમ ₹ 2400 મૂડી અનામત ખાતે ₹ 1600		1600	1600

ઉદાહરણ 11 : નાઝનિન ટેક્સ્ટાઇલ્સ લિમિટેડે ₹ 10નો એક એવા 12,00,000 ઇક્વિટી શેર બહાર પાડ્યા. જેના પર નીચે મુજબ રકમ ચૂકવવાની હતી :

અરજી વખતે શેરદીઠ ₹ 4

મંજૂરી વખતે શેરદીઠ ₹ 4 અને

છેલ્લા હપ્તા વખતે શેરદીઠ ₹ 2

કંપનીને જાહેર જનતામાંથી 15,50,000 ઇક્વિટી શેર માટે અરજીઓ મળી. વધારાની મળેલ અરજીઓ નામંજૂર કરી તેના પર અરજી વખતે મળેલ નાણાં અરજદારોને પરત કરવામાં આવ્યાં.

હાફન કે જેના 8000 શેર મંજૂર કરવામાં આવ્યા હતા, તેણે મંજૂરી અને છેલ્લા હપ્તા વખતની રકમ ચૂકવી ન હતી.

સલીમ કે જેના 2000 શેર મંજૂર કરવામાં આવ્યા હતા, તેણે છેલ્લા હપ્તા વખતની રકમ ચૂકવી ન હતી. કંપનીએ હાફન અને સલીમના શેર જપ્ત કર્યા અને જપ્ત કરેલા બધા શેર, શેરદીઠ ₹ 7.50 લેખે પૂરેપૂરા ભરપાઈ થયેલા તરીકે ફરી બહાર પાડ્યા. આ બધા જ શેર શાહરૂખે ખરીદી લીધા હતા.

ઉપરના વ્યવહારો નોંધવા કંપનીના ચોપડે જરૂરી આમનોંધ પસાર કરો અને શેરજપ્તી ખાતું પણ તૈયાર કરો.

જવાબ :

નાઝનિન ટેક્સ્ટાઇલ્સ લિમિટેડના ચોપડામાં આમનોંધ

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
1	બેન્ક ખાતે ૩ તે ઇક્વિટી શેરઅરજી ખાતે [ખા.જે. : 15,50,000 શેર પર, શેરદીઠ ₹ 4 લેખે અરજીનાં નાણાં મળ્યાં તેના.]		62,00,000	62,00,000
2	ઇક્વિટી શેરઅરજી ખાતે ૩ તે ઇક્વિટી શેરમૂડી ખાતે તે બેન્ક ખાતે [ખા.જે. : 12,00,000 શેર મંજૂર કરી બાકીની 3,50,000 શેરઅરજી નામંજૂર કરી તેના શેરદીઠ ₹ 4 લેખે અરજદારોને નાણાં પરત કર્યા તેના.]		62,00,000	48,00,000 14,00,000

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
3	શેરમંજૂરી ખાતે તે ઇસ્કિવટી શેરમૂડી ખાતે [ખા.જે. : 12,00,000 શેર પર, શેરદીઠ ₹ 4 લેખે મંજૂરીની રકમ લેણી થઈ તેના.]	ઉ	48,00,000	48,00,000
4	બેન્ક ખાતે મળવાના બાકી હપ્તા ખાતે તે શેરમંજૂરી ખાતે [ખા.જે. : હાફનના 8000 શેર સિવાય બાકીના શેર પર મંજૂરીની રકમ મળી ગઈ તેના.]	ઉ ઉ	47,68,000 32,000	48,00,000
5	શેર છેલ્લા હપ્તા ખાતે તે ઇસ્કિવટી શેરમૂડી ખાતે [ખા.જે. : 12,00,000 શેર પર, શેરદીઠ ₹ 2 લેખે છેલ્લા હપ્તાની રકમ લેણી થઈ તેના.]	ઉ	24,00,000	24,00,000
6	બેન્ક ખાતે મળવાના બાકી હપ્તા ખાતે તે શેર છેલ્લા હપ્તા ખાતે [ખા.જે. : હાફનના 8000 શેર અને સલીમના 2000 શેર સિવાયના બાકીના શેર પર છેલ્લા હપ્તાની રકમ મળી ગઈ તેના.]	ઉ ઉ	23,80,000 20,000	24,00,000
7	ઇસ્કિવટી શેરમૂડી ખાતે (10,000 શેર × ₹ 10) તે શેરજપ્તી ખાતે (હાફને ભરેલ (8000 × 4) 32,000 + સલીમે ભરેલ (2000 × 8) 16,000 = 48,000) તે મળવાના બાકી હપ્તા ખાતે (મંજૂરી વખતના ₹ 32,000 + છેલ્લા હપ્તા વખતના ₹ 20,000 = ₹ 52,000) [ખા.જે. : હાફન અને સલીમના શેર છેલ્લા હપ્તા પછી જપ્ત કર્યા તેના.]	ઉ	1,00,000	48,000 52,000
8	બેન્ક ખાતે (10,000 શેર × ₹ 7.5) શેરજપ્તી ખાતે (10,000 શેર × ₹ 2.5) તે ઇસ્કિવટી શેરમૂડી ખાતે (10,000 શેર × ₹ 10) [ખા.જે. : જપ્ત કરેલા 10,000 શેર, શેરદીઠ ₹ 7.50 લેખે ફરીથી બહાર પાડ્યા તેના.]	ઉ ઉ	75,000 25,000	1,00,000

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
9	શેરજપ્તી ખાતે તે મૂડી અનામત ખાતે [ખા.જે. : શેરજપ્તી ખાતાની જમા બાકી મૂડી અનામત ખાતે લઈ ગયા તેના.] * શેરજપ્તી ખાતાની જમા બાકી ₹ 48,000 બાદ ઉધાર બાકી ₹ 25,000 = ₹ 23,000 જમા બાકી		23,000	23,000
	કુલ સરવાળો		2,70,23,000	2,70,23,000

નોંધ : કેટલીકવાર શેર પર મંગાવેલ હપ્તા કે મંજૂરીની રકમ વસૂલ ન મળે ત્યારે આવી વસૂલ નહિ મળેલ હપ્તાની રકમ ‘બાકી હપ્તા ખાતે’ લઈ જવામાં આવે છે. આ પ્રકારે જો નહિ મળેલ રકમ ‘બાકી હપ્તા ખાતે’ લઈ જવામાં આવી હોય, તો તેવા શેરજપ્તી કરતી વખતે જે-તે હપ્તા ખાતે જમા કરવાને બદલે ‘બાકી હપ્તા ખાતે’ જમા કરવી જોઈએ. ઉપરના ઉદાહરણમાં આ રીતે અસર આપવામાં આવી છે.

શેરજપ્તી ખાતું

ઉધાર

જમા

તારીખ	વિગત	નોં.પા.	રકમ (₹)	તારીખ	વિગત	નોં.પા.	રકમ (₹)
8	ઇક્વિટી શેરમૂડી ખાતે		25,000	7	ઇક્વિટી શેરમૂડી ખાતે		48,000
9	મૂડી અનામત ખાતે		23,000				
			48,000				48,000

ઉદાહરણ 12 : ધ્યાની સિરામિક લિમિટેડે ₹ 10નો એક એવા 3,00,000 ઇક્વિટી શેર, શેરદીઠ ₹ 150ના પ્રીમિયમ બહાર પાડ્યા. શેરદીઠ નીચે મુજબ રકમ મંગાવવામાં આવી હતી :

અરજી વખતે શેરદીઠ ₹ 74 (₹ 70ના પ્રીમિયમ સહિત)

મંજૂરી વખતે શેરદીઠ ₹ 44 અને (₹ 40ના પ્રીમિયમ સહિત)

આખરી હપ્તા વખતે શેરદીઠ ₹ 42 (₹ 40ના પ્રીમિયમ સહિત)

કંપનીને 3,00,000 શેરની અરજીઓ મળી હતી. વિશાલે ધારણ કરેલા 2000 શેર પર આખરી હપ્તાની રકમ સિવાય બધા શેર પર પૂરેપૂરી રકમ મળી ગઈ હતી. કંપનીએ યોગ્ય કાર્યવાહી કર્યા બાદ વિશાલના શેર જપ્ત કર્યા અને તે શેર, શેરદીઠ ₹ 80 લેખે અવનિને પૂરા ભરપાઈ થયેલા તરીકે ફરી વેચ્યા.

ઉપરના વ્યવહારોની કંપનીના ચોપડે જરૂરી આમનોંધ પસાર કરો તેમજ જામીનગીરી પ્રીમિયમ ખાતું પણ તૈયાર કરો.

જવાબ :

ધ્યાની સિરામિક લિમિટેડ કંપનીના ચોપડામાં આમનોંધ

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
1	બેન્ક ખાતે તે ઇક્વિટી શેરઅરજી ખાતે [ખા.જે. : 3,00,000 શેર પર, શેરદીઠ ₹ 74 લેખે અરજીનાં નાણાં મળ્યાં તેના.]		2,22,00,000	2,22,00,000

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
2	ઇક્વિટી શેરઅરજી ખાતે તે ઇક્વિટી શેરમૂડી ખાતે તે જામીનગીરી પ્રીમિયમ ખાતે [ખા.જે. : મંજૂર કરેલા 3,00,000 શેરની અરજીની રકમમાંથી શેરદીઠ ₹ 4 લેખે શેરમૂડી ખાતે અને શેરદીઠ ₹ 70 લેખે જામીનગીરી પ્રીમિયમ ખાતે લઈ ગયા તેના.]	ઉ	2,22,00,000	12,00,000 2,10,00,000
3	ઇક્વિટી શેરમંજૂરી ખાતે તે ઇક્વિટી શેરમૂડી ખાતે તે જામીનગીરી પ્રીમિયમ ખાતે [ખા.જે. : 3,00,000 શેર પર શેરદીઠ ₹ 44 (₹ 40 પ્રીમિયમના) મંજૂરી વખતે લેણાં થયાં તેના.]	ઉ	1,32,00,000	12,00,000 1,20,00,000
4	બેન્ક ખાતે તે ઇક્વિટી શેરમંજૂરી ખાતે [ખા.જે. : મંજૂરી વખતની લેણી રકમ પૂરેપૂરી મળી તેના.]	ઉ	1,32,00,000	1,32,00,000
5	ઇક્વિટી શેર આખરી હપ્તા ખાતે તે ઇક્વિટી શેરમૂડી ખાતે તે જામીનગીરી પ્રીમિયમ ખાતે [ખા.જે. : 3,00,000 શેર પર, શેરદીઠ ₹ 42 (₹ 40 પ્રીમિયમના) આખરી હપ્તા વખતે લેણાં થયાં તેના.]	ઉ	1,26,00,000	6,00,000 1,20,00,000
6	બેન્ક ખાતે તે ઇક્વિટી શેર આખરી હપ્તા ખાતે [ખા.જે. : વિશાલના 2000 શેર સિવાય બાકીના 2,98,000 શેર પર આખરી હપ્તાની પૂરેપૂરી રકમ મળી તેના.]	ઉ	1,25,16,000	1,25,16,000
7	ઇક્વિટી શેરમૂડી ખાતે (2000 શેર × ₹ 10) જામીનગીરી પ્રીમિયમ ખાતે (2000 શેર × ₹ 40) તે શેરજપ્તી ખાતે (2000 શેર × ₹ 8) તે ઇક્વિટી શેર આખરી હપ્તા ખાતે (2000 શેર × ₹ 42) [ખા.જે. : વિશાલના 2000 શેર પર આખરી હપ્તાની રકમ નહિ મળતાં તેના શેર જપ્ત કરવામાં આવ્યા તેના.]	ઉ ઉ	20,000 80,000	16,000 84,000

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
8	બેન્ક ખાતે તે ઇક્વિટી શેરમૂડી ખાતે (2000 શેર × ₹ 10) તે જામીનગીરી પ્રીમિયમ ખાતે (2000 શેર × ₹ 70) [ખા.જે. : 2000 શેર, શેરદીઠ ₹ 80 લેખે ફરી બહાર પાડ્યા તેના.]	ઉ	1,60,000	20,000 1,40,000
9	શેરજપ્તી ખાતે તે મૂડી અનામત ખાતે [ખા.જે. : શેરજપ્તી ખાતાની બાકી મૂડી અનામત ખાતે લઈ ગયા તેના.]	ઉ	16,000	16,000
	કુલ સરવાળો		9,61,92,000	9,61,92,000

**ધ્યાની સિરામિક લિમિટેડ કંપનીની ખાતાવહીમાં
જામીનગીરી પ્રીમિયમ ખાતું**

ઉધાર

જમા

તારીખ	વિગત	નોં.પા.	રકમ (₹)	તારીખ	વિગત	નોં.પા.	રકમ (₹)
7	ઇક્વિટી શેર આખરી હપ્તા ખાતે બાકી આગળ લઈ ગયા		80,000 4,50,60,000	2	ઇક્વિટી શેરઅરજી ખાતે		2,10,00,000
				3	ઇક્વિટી શેર મંજૂરી ખાતે		1,20,00,000
				5	ઇક્વિટી શેર આખરી હપ્તા ખાતે		1,20,00,000
				8	બેન્ક ખાતે		1,40,000
			4,51,40,000				4,51,40,000

ઉદાહરણ 13 : એક લિમિટેડ કંપનીએ ₹ 10નો એક એવા 18,00,000 ઇક્વિટી શેર બહાર પાડ્યા હતા. શેરદીઠ રકમ નીચે મુજબ મંગાવવામાં આવી હતી :

અરજી વખતે શેરદીઠ ₹ 3 પ્રથમ હપ્તા વખતે ₹ 3

મંજૂરી વખતે શેરદીઠ ₹ 2 છેલ્લા હપ્તા વખતે ₹ 2

નીચે જણાવેલ વ્યક્તિઓ સિવાય બધા જ શેર ધરાવનારાઓ પાસેથી શેરની લેણી રકમ પૂરેપૂરી ભરપાઈ થઈ હતી.

અમીએ ધારણ કરેલા 1200 શેર પર મંજૂરી, પ્રથમ હપ્તો અને છેલ્લા હપ્તાની રકમ મળી નથી.

રમીએ ધારણ કરેલા 800 શેર પર પ્રથમ હપ્તો અને છેલ્લા હપ્તાની રકમ મળી નથી.

ગમીએ ધારણ કરેલા 1600 શેર પર છેલ્લા હપ્તાની રકમ મળી નથી.

યોગ્ય કાર્યવાહી કર્યા બાદ કંપનીએ ઉપરના ત્રણે શેરહોલ્ડરના શેર જપ્ત કર્યા અને આ જપ્ત કરેલા શેર, શેરદીઠ ₹ 8 લેખે ફરી બહાર પાડ્યા.

કંપનીના ચોપડે શેરજપ્તી તથા જપ્ત થયેલા શેર ફરી બહાર પાડવા અંગેની આમનોંધ લખો.

જવાબ : જપ્ત થયેલા શેર પેટે કંપનીને કેટલી રકમ મળી અને કેટલી રકમ ન મળી તેની ગણતરી :
(નોંધ : નહિ મળેલ રકમ કૌંસમાં દર્શાવેલ છે.)

	શેરની સંખ્યા	અરજી પેટે શેરદીઠ ₹ 3	મંજૂરી પેટે શેરદીઠ ₹ 2	પ્રથમ હપ્તા પેટે શેરદીઠ ₹ 3	છેલ્લા હપ્તા પેટે શેરદીઠ ₹ 2	કુલ મળેલ રકમ શેરદીઠ ₹ 10
અમી	1200	3600	(2400)	(3600)	(2400)	3600
રમી	800	2400	1600	(2400)	(1600)	4000
ગમી	1600	4800	3200	4800	(3200)	12,800
નહિ મળેલ રકમ		—	(2400)	(6000)	(7200)	—
મળેલ રકમ →		10,800	4800	4800	—	20,400
કુલ શેર સંખ્યા →	3600					

કંપનીના ચોપડે આમનોંધ

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
1	ઈક્વિટી શેરમૂડી ખાતે (3600 શેર × ₹ 10) તે શેરજપ્તી ખાતે (કુલ મળેલ રકમ) તે શેરમંજૂરી ખાતે તે શેર પ્રથમ હપ્તા ખાતે તે શેર છેલ્લા હપ્તા ખાતે [ખા.જે. : અમી, રમી અને ગમીના કુલ 3600 શેર પર પૂરેપૂરી રકમ ભરપાઈ ન થવાના કારણે તેમના શેર જપ્ત કર્યા તેના.]	ઉ	36,000	20,400
2	બેન્ક ખાતે (3600 શેર × ₹ 8) શેરજપ્તી ખાતે (3600 શેર × ₹ 2) તે ઈક્વિટી શેરમૂડી ખાતે (3600 શેર × ₹ 10) [ખા.જે. : જપ્ત કરેલા શેર, શેરદીઠ ₹ 8 લેખે ફરી બહાર પાડ્યા તેના.]	ઉ	28,800	36,000
3	શેરજપ્તી ખાતે તે મૂડી અનામત ખાતે [ખા.જે. : શેરજપ્તી ખાતાની બાકી ₹ 13,200 (₹ 20,400 — ₹ 7200) મૂડી અનામત ખાતે લઈ ગયા તેના.]	ઉ	13,200	13,200

ઉદાહરણ 14 : દીપક લિમિટેડે ₹ 10નો એક એવા 5,00,000 ઇક્વિટી શેર ₹ 25ના પ્રીમિયમથી બહાર પાડ્યા. શેર પર નીચે મુજબ રકમ ભરવાની હતી :

અરજી વખતે શેરદીઠ ₹ 13 (₹ 10ના પ્રીમિયમ સહિત)

મંજૂરી વખતે શેરદીઠ ₹ 17 અને (₹ 15ના પ્રીમિયમ સહિત)

પ્રથમ હપ્તા વખતે શેરદીઠ ₹ 2

આખરી હપ્તા વખતે શેરદીઠ ₹ 3

કુલ 5,80,000 શેર માટે અરજીઓ મળી હતી. વધારાની અરજીઓ નામંજૂર કરી તેના પર ભરાયેલાં અરજીનાં નાણાં પરત કર્યાં.

અનુપ કે જેને 4000 શેર મંજૂર કરવામાં આવ્યા હતા તે મંજૂરી વખતની રકમ ભરી નહિ શકતા શેરમંજૂરી બાદ જપ્ત કરવામાં આવ્યા.

પૂર્વી કે જેના 3000 શેર મંજૂર કરવામાં આવ્યા હતા તે પ્રથમ હપ્તા વખતની રકમ નહિ ભરી શકતા તેના શેરો પ્રથમ હપ્તા બાદ જપ્ત કરવામાં આવ્યા.

બાકીના શેર પર આખરી હપ્તાની રકમ પૂરેપૂરી મળી ગઈ.

કંપનીના ચોપડે ઉપરના વ્યવહારો અંગે જરૂરી આમનોંધ પસાર કરો.

જવાબ :

દીપક લિમિટેડ કંપનીના ચોપડામાં આમનોંધ

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
1	બેન્ક ખાતે તે શેરઅરજી ખાતે [ખા.જે. : 5,80,000 શેરની અરજી પર, શેરદીઠ ₹ 13 લેખે રકમ મળી તેના.]	ઉ	75,40,000	75,40,000
2	શેરઅરજી ખાતે તે ઇક્વિટી શેરમૂડી ખાતે તે જામીનગીરી પ્રીમિયમ ખાતે તે બેન્ક ખાતે [ખા.જે. : મંજૂર કરેલા 5,00,000 શેર પર, શેરદીઠ ₹ 3 લેખે શેરમૂડી ખાતે અને શેરદીઠ ₹ 10 લેખે જામીનગીરી પ્રીમિયમ ખાતે લઈ ગયા અને નામંજૂર કરેલા 80,000 શેર પર, શેરદીઠ ₹ 13 લેખે રકમ પરત કરી તેના.]	ઉ	75,40,000	15,00,000 50,00,000 10,40,000
3	શેરમંજૂરી ખાતે તે ઇક્વિટી શેરમૂડી ખાતે તે જામીનગીરી પ્રીમિયમ ખાતે [ખા.જે. : 5,00,000 શેર પર, શેરદીઠ ₹ 17 (પ્રીમિયમના ₹ 15 સહિત) શેરમંજૂરી વખતે લેણાં થયાં તેના.]	ઉ	85,00,000	10,00,000 75,00,000

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
4	બેન્ક ખાતે તે શેરમંજૂરી ખાતે [ખા.જે. : અનુપના 4000 શેર સિવાય બાકીના 4,96,000 શેર પર મંજૂરીની રકમ મળી તેના.]	ઉ	84,32,000	84,32,000
5	ઇક્વિટી શેરમૂડી ખાતે (4000 શેર × ₹ 5) જામીનગીરી પ્રીમિયમ ખાતે (4000 શેર × ₹ 15) તે શેરજપ્તી ખાતે (4000 શેર × ₹ 3) તે શેરમંજૂરી ખાતે (4000 શેર × ₹ 17) [ખા.જે. : અનુપના 4000 શેર પર મંજૂરીની રકમ નહિ મળતાં, મંજૂરી બાદ તે શેર જપ્ત કર્યા તેના.]	ઉ	20,000 60,000	12,000 68,000
6	શેર પ્રથમ હપ્તા ખાતે તે ઇક્વિટી શેરમૂડી ખાતે [ખા.જે. : 4,96,000 શેર પર, શેરદીઠ ₹ 2 લેખે પ્રથમ હપ્તાની રકમ મંગાવી તેના.] * અહીં અનુપના 4000 શેર જપ્ત થઈ ગયા હોવાથી તેના પર પ્રથમ હપ્તો મંગાવાશે નહિ.	ઉ	9,92,000	9,92,000
7	બેન્ક ખાતે તે શેર પ્રથમ હપ્તા ખાતે [ખા.જે. : પૂર્વના 3000 શેર સિવાય બાકીના 4,93,000 શેર પર પ્રથમ હપ્તાની રકમ મળી તેના.]	ઉ	9,86,000	9,86,000
8	ઇક્વિટી શેરમૂડી ખાતે (3000 શેર × ₹ 7) તે શેરજપ્તી ખાતે (3000 શેર × ₹ 5) તે શેર પ્રથમ હપ્તા ખાતે (3000 શેર × ₹ 2) [ખા.જે. : પૂર્વના 3000 શેર પર પ્રથમ હપ્તાની રકમ નહિ મળતા, પ્રથમ હપ્તા બાદ તે શેર જપ્ત કર્યા તેના.]	ઉ	21,000	15,000 6000

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
9	શેર આખરી હપ્તા ખાતે તે ઇક્વિટી શેરમૂડી ખાતે [ખા.જે. : 4,93,000 શેર પર, શેરદીઠ ₹ 3 લેખે આખરી હપ્તાની રકમ મંગાવી તેના.]	ઉ	14,79,000	14,79,000
10	બેન્ક ખાતે તે શેર આખરી હપ્તા ખાતે [ખા.જે. : આખરી હપ્તા વખતે મંગાવેલ રકમ પૂરેપૂરી મળી ગઈ તેના.]	ઉ	14,79,000	14,79,000
	કુલ સરવાળો		3,70,49,000	3,70,49,000

નોંધ : વ્યવહાર નં. 9માં અનુપના 4000 શેર અને પૂર્વના 3000 શેર જપ્ત થઈ ગયેલા હોવાથી તેમના પર આખરી હપ્તો મંગાવાશે નહિ.

14. શેરની પ્રમાણસરની ફાળવણી (Pro-rata Allotment of Shares)

આપણે અગાઉના મુદ્દામાં જોયું કે જ્યારે કંપનીને બહાર પાડેલા (ઈશ્યુ કરેલા) શેર કરતાં વધારે શેરની અરજીઓ આવે ત્યારે તેને વધુ ભરણું કહેવામાં આવે છે. આ પરિસ્થિતિમાં કેટલીકવાર કંપની તેના શેરની ફાળવણી નીચે મુજબ કરે છે :

- શેર અરજદારોને તેમણે કરેલ અરજી જેટલા શેર પૂરેપૂરા મંજૂર કરવા. દા.ત., 500 શેરની અરજી કરનારને 500 શેર મંજૂર કરવા.
- શેર અરજદારોને તેમણે કરેલ અરજીની સામે એક પણ શેર મંજૂર ન કરવો. દા.ત., 200 શેરની અરજી કરનારને એક પણ શેર મંજૂર ન કરવો.
- શેર અરજદારોને તેમણે કરેલ અરજીની સામે પ્રમાણસર શેર ફાળવવા. દા.ત., 500 શેરની અરજી કરનારને 300 શેર મંજૂર કરવા.

આમ, (iii)ની પરિસ્થિતિમાં અરજદારોના તેમની શેરઅરજીની સામે પ્રમાણસર ફાળવણી (Pro-rata allotment) દ્વારા અમુક શેર મંજૂર કરવામાં આવે છે.

આ સંજોગોમાં અરજદાર પાસેથી મળેલ શેરઅરજીનાં વધારાનાં નાણાં (રકમ) શેરમંજૂરી પેટે જમા લેવામાં આવે છે. ત્યાર બાદ પણ જો રકમ વધારે હોય તો શેર હપ્તા પેટે જમા લેવામાં આવે છે. તેમ છતાં પણ જો વધારે રકમ હોય તો તે બાકી રહેતી રકમ શેર અરજદારોને પરત કરવામાં આવે છે. નીચે આપેલ ઉદાહરણ દ્વારા ઉપરની બાબત સમજાવે.

ઉદાહરણ 15 : ભારતી ફુડ પ્રોડક્ટ્સ લિમિટેડે 80,000 ઇક્વિટી શેર, શેરદીઠ ₹ 10ના ભાવે જાહેર જનતામાં બહાર પાડ્યા.

કંપનીએ નીચે મુજબ રકમ મંગાવી હતી :

અરજી વખતે શેરદીઠ ₹ 4, મંજૂરી વખતે શેરદીઠ ₹ 3 અને આખરી હપ્તા વખતે શેરદીઠ ₹ 3.

જાહેર જનતા પાસેથી કુલ 1,20,000 શેરની અરજીઓ મળી હતી, જેની કંપનીએ નીચે પ્રમાણે શેરની ફાળવણી કરી હતી :

32,000 શેર અરજદારોના પૂરેપૂરા શેર મંજૂર કર્યા.

24,000 શેર અરજદારોનો એક પણ શેર મંજૂર ન કર્યો.

64,000 શેર અરજદારોના 48,000 શેર મંજૂર કર્યા.

બધી જ રકમ સમયસર મળી ગઈ હતી. ઉપરની વિગતો પરથી કંપનીના ચોપડે જરૂરી આમનોંધ પસાર કરો.

જવાબ :

ભારતી ફૂડ પ્રોડક્ટ્સ લિ. કંપનીના ચોપડામાં આમનોંધ

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
1	બેન્ક ખાતે તે ઇક્વિટી શેરઅરજી ખાતે [ખા.જે. : 1,20,000 શેરની અરજી પર, શેરદીઠ ₹ 4 લેખે નાણાં મળ્યાં તેના.]	ઉ	4,80,000	4,80,000
2	ઇક્વિટી શેરઅરજી ખાતે તે ઇક્વિટી શેરમૂડી ખાતે (80,000 શેર × ₹ 4) તે ઇક્વિટી શેરમંજૂરી ખાતે (16,000 શેર × ₹ 4) તે બેન્ક ખાતે (24,000 શેર × ₹ 4) [ખા.જે. : મંજૂર કરેલા 80,000 શેર પર, શેરદીઠ ₹ 4 લેખે શેરમૂડી ખાતે, 24,000 શેર પર, શેરદીઠ ₹ 4 લેખે નાણાં પરત કર્યા અને 16,000 શેર પર, શેરદીઠ ₹ 4 લેખે અરજદારોની વધારાની રકમ શેરમંજૂરી પેટે જમા કરી તેના.]	ઉ	4,80,000	3,20,000 64,000 96,000
3	ઇક્વિટી શેરમંજૂરી ખાતે તે ઇક્વિટી શેરમૂડી ખાતે [ખા.જે. : મંજૂર કરેલા 80,000 શેર પર, શેરદીઠ ₹ 3 લેખે મંજૂરીની રકમ લેણી થઈ તેના.]	ઉ	2,40,000	2,40,000
4	બેન્ક ખાતે તે ઇક્વિટી શેરમંજૂરી ખાતે [ખા.જે. : અગાઉથી મળી ગયેલ ₹ 64,000 બાદ કરતાં બાકીની બધી રકમ શેરમંજૂરી પેટે મળી ગઈ તેના.]	ઉ	1,76,000	1,76,000
5	શેર આખરી હપ્તા ખાતે તે ઇક્વિટી શેરમૂડી ખાતે [ખા.જે. : આખરી હપ્તાની રકમ શેરદીઠ ₹ 3 લેખે લેણી થઈ તેના.]	ઉ	2,40,000	2,40,000
6	બેન્ક ખાતે તે શેર આખરી હપ્તા ખાતે [ખા.જે. : આખરી હપ્તાની પૂરેપૂરી રકમ મળી ગઈ તેના.]	ઉ	2,40,000	2,40,000
	કુલ સરવાળો		18,56,000	18,56,000

ગણતરી :

	શેરઅરજીની સંખ્યા	અરજી વખતે ભરાયેલ રકમ શેરદીઠ ₹ 4	મંજૂર કરેલ શેર	અરજી ખાતે લઈ ગયા શેરદીઠ ₹ 4	મંજૂરી પેટે લઈ ગયા (₹)	આખરી હપ્તા પેટે લઈ ગયા (₹)	પરત કરવાની રકમ શેરદીઠ ₹ 4
	32,000	1,28,000	32,000	1,28,000	—	—	—
	24,000	96,000	—	—	—	—	96,000
	64,000	2,56,000	48,000	1,92,000	64,000	—	—
કુલ	1,20,000	4,80,000	80,000	3,20,000	64,000	—	96,000

ઉદાહરણ 16 : સુરતની ભદ્રેશ ડાયમંડ લિ. કંપનીએ 3,00,000 શેર, શેરદીઠ ₹ 10 લેખે બહાર પાડ્યા હતા. જેમાં અરજી વખતે શેરદીઠ ₹ 3, મંજૂરી વખતે શેરદીઠ ₹ 2.50, પ્રથમ હપ્તા વખતે શેરદીઠ ₹ 2.50 અને આખરી હપ્તા વખતે શેરદીઠ ₹ 2 મંગાવવામાં આવ્યા હતા.

જાહેર જનતામાંથી 4,56,000 શેરની અરજીઓ મળી હતી. 4,50,000 શેરના અરજદારોને પ્રમાણસર ફાળવણીથી 3,00,000 શેર મંજૂર કરવામાં આવ્યા હતા. 6000 શેરની અરજીઓ નામંજૂર કરી. એક શેરહોલ્ડર દક્ષા સિવાયના બાકીના બધા જ શેરહોલ્ડરો પાસેથી પૂરેપૂરી રકમ ભરપાઈ થઈ ગઈ હતી. દક્ષાને 600 શેર મંજૂર કરવામાં આવ્યા હતા તેણે છેલ્લા હપ્તાની રકમ ભરી નથી. તેના શેર જપ્ત કર્યા. દક્ષાના બધા જ શેર ₹ 9 લેખે પૂર્ણ ભરપાઈ તરીકે બહાર પાડ્યા.

કંપનીના ચોપડે ઉપરના વ્યવહારોની આમનોંધ પસાર કરો.

જવાબ :

ભદ્રેશ ડાયમંડ લિમિટેડ કંપનીના ચોપડામાં આમનોંધ

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
1	બેન્ક ખાતે તે ઇક્વિટી શેરઅરજી ખાતે [ખા.જે. : 4,56,000ની શેરઅરજી પર, શેરદીઠ ₹ 3 લેખે નાણાં મળ્યાં તેના.]		13,68,000	13,68,000
2	ઇક્વિટી શેરઅરજી ખાતે તે ઇક્વિટી શેરમૂડી ખાતે (3,00,000 શેર × ₹ 3) તે ઇક્વિટી શેરમંજૂરી ખાતે (1,50,000 શેર × ₹ 3) તે બેન્ક ખાતે (6000 શેર × ₹ 3) [ખા.જે. : અરજીનાં નાણાંમાંથી મંજૂર કરેલા શેરની રકમ શેરમૂડી ખાતે, વધારાની શેરઅરજીની રકમ શેરમંજૂરી ખાતે તથા 6000 શેર પરની રકમ અરજદારોને પરત કરી તેના.]		13,68,000	9,00,000 4,50,000 18,000

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
3	ઇસ્ક્રિટી શેરમંજૂરી ખાતે તે ઇસ્ક્રિટી શેરમૂડી ખાતે [ખા.જે. : 3,00,000 શેર પર, શેરદીઠ ₹ 2.50 લેખે મંજૂરીની રકમ લેણી થઈ તેના.]	ઉ	7,50,000	7,50,000
4	બેન્ક ખાતે તે ઇસ્ક્રિટી શેરમંજૂરી ખાતે [ખા.જે. : શેરમંજૂરી પેટે રકમ મળી તેના.]	ઉ	3,00,000	3,00,000
5	ઇસ્ક્રિટી શેર પ્રથમ હપ્તા ખાતે તે ઇસ્ક્રિટી શેરમૂડી ખાતે [ખા.જે. : 3,00,000 શેર પર, શેરદીઠ ₹ 2.50 લેખે પ્રથમ હપ્તાની રકમ મંગાવી તેના.]	ઉ	7,50,000	7,50,000
6	બેન્ક ખાતે તે ઇસ્ક્રિટી શેર પ્રથમ હપ્તા ખાતે [ખા.જે. : પ્રથમ હપ્તા વખતે મંગાવેલ રકમ પૂરેપૂરી મળી ગઈ તેના.]	ઉ	7,50,000	7,50,000
7	ઇસ્ક્રિટી શેર આખરી હપ્તા ખાતે તે ઇસ્ક્રિટી શેરમૂડી ખાતે [ખા.જે. : 3,00,000 શેર પર આખરી હપ્તાના શેરદીઠ ₹ 2 લેખે રકમ મંગાવી તેના.]	ઉ	6,00,000	6,00,000
8	બેન્ક ખાતે તે ઇસ્ક્રિટી શેર આખરી હપ્તા ખાતે [ખા.જે. : દક્ષાના 600 શેર પર, શેરદીઠ ₹ 2 લેખે કુલ ₹ 1200 સિવાય આખરી હપ્તાની રકમ મળી તેના.]	ઉ	5,98,800	5,98,800
9	ઇસ્ક્રિટી શેરમૂડી ખાતે (600 શેર × ₹ 10) તે શેરજપ્તી ખાતે (600 શેર × ₹ 8) તે આખરી હપ્તા ખાતે (600 શેર × ₹ 2) [ખા.જે. : દક્ષાના 600 શેર જપ્ત કર્યા તેના.]	ઉ	6000	4800 1200
10	બેન્ક ખાતે (600 શેર × ₹ 9) શેરજપ્તી ખાતે (600 શેર × ₹ 1) તે ઇસ્ક્રિટી શેરમૂડી ખાતે [ખા.જે. : દક્ષાના જપ્ત કરેલ 600 શેર ફરીથી બહાર પાડ્યા તેના.]	ઉ ઉ	5400 600	6000

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
11	શેરજપ્તી ખાતે તે મૂડી અનામત ખાતે [ખા.જે. : શેરજપ્તી ખાતાની જમા બાકી મૂડી અનામત ખાતે લઈ ગયા તેના.]	ઉ	4200	4200
	કુલ સરવાળો		65,01,000	65,01,000

ઉદાહરણ 17 : નુપુર લિમિટેડે ₹ 10નો એક એવા 5,00,000 ઇક્વિટી શેર 100 ટકા પ્રીમિયમ બહાર પાડ્યા.

શેરદીઠ નીચે મુજબ રકમ મંગાવવામાં આવી :

શેરઅરજ સાથે ₹ 5

શેરમંજૂરી સાથે ₹ 2 + પ્રીમિયમ

શેર પ્રથમ અને છેલ્લા હપ્તા સાથે ₹ 3

અઢીગણું ભરણું ભરાયું, જે પૈકી $\frac{2}{5}$ ભાગની શેરઅરજો પૂરેપૂરી નામંજૂર કરી, બાકીના અરજદારોના પ્રમાણસર શેર મંજૂર કરવામાં આવ્યા. શેરઅરજ સાથે મળેલ વધારાનાં નાણાં શેરમંજૂરી અને તેથી વધે તો શેર હપ્તા પેટે મજરે લેવાં.

નુપુર લિમિટેડના ચોપડે જરૂરી આમનોંધ લખો.

જવાબ :

ગણતરી : ₹ 10ના શેર પર 100 ટકા પ્રીમિયમ એટલે કે ₹ 10

$$\text{કુલ મળેલ અરજ} = 500,000 \times 2.5 = 12,50,000$$

કુલ મળેલ અરજ	મંજૂર કરેલા શેર
$12,50,000 \times \frac{2}{5} = 5,00,000$	—
7,50,000	5,00,000 (3:2નું પ્રમાણ)
<u>12,50,000</u>	<u>5,00,000</u>

કંપનીને મંજૂરી વખતે મળેલ રકમની ગણતરી :

શેરઅરજ વખતે મળેલ રકમ = ₹ 37,50,000

[7,50,000 શેર × ₹ 5]

બાદ : મંજૂર કરેલા શેરની અરજ પેટે

રકમ [5,00,000 શેર × ₹ 5] = ₹ 25,00,000

વધારાની રકમ શેરમંજૂરી ખાતે લઈ ગયા = ₹ 12,50,000

● શેરમંજૂરી વખતે મંગાવેલ રકમ = ₹ 60,00,000

[5,00,000 શેર × ₹ 12]

બાદ : અગાઉથી મળેલ શેરમંજૂરીની રકમ = ₹ 12,50,000

શેરમંજૂરી વખતે મળેલ રકમ = ₹ 47,50,000

નુપુર લિમિટેડના ચોપડામાં આમનોંધ

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
1	બેન્ક ખાતે તે ઇક્વિટી શેરઅરજી ખાતે [ખા.જે. : 12,50,000 શેર પર, શેરદીઠ ₹ 5 લેખે અરજીનાં નાણાં મળ્યાં તેના.]	ઉ	62,50,000	62,50,000
2	ઇક્વિટી શેરઅરજી ખાતે તે ઇક્વિટી શેરમૂડી ખાતે (5,00,000 શેર × ₹ 5) તે ઇક્વિટી શેરમંજૂરી ખાતે (વધારાની રકમ) તે બેન્ક ખાતે (અરજદારોને પરત) [ખા.જે. : મંજૂર કરેલા 5,00,000 શેર પરની રકમ શેરમૂડી ખાતે, વધારાની રકમ શેરમંજૂરી ખાતે જ્યારે નામંજૂર કરેલા 5,00,000 શેર પરની રકમ અરજદારોને પરત કરી તેના.]	ઉ	62,50,000	25,00,000 12,50,000 25,00,000
3	ઇક્વિટી શેરમંજૂરી ખાતે તે ઇક્વિટી શેરમૂડી ખાતે તે જમીનગીરી પ્રીમિયમ ખાતે [ખા.જે. : 5,00,000 શેર પર, શેરદીઠ ₹ 12 (₹ 10ના પ્રીમિયમ સહિત) લેખે મંગાવ્યા તેના.]	ઉ	60,00,000	10,00,000 50,00,000
4	બેન્ક ખાતે તે ઇક્વિટી શેરમંજૂરી ખાતે [ખા.જે. : શેરમંજૂરી પેટે મળેલ રકમ]	ઉ	47,50,000	47,50,000
5	ઇક્વિટી પ્રથમ અને છેલ્લા હપ્તા ખાતે તે ઇક્વિટી શેરમૂડી ખાતે [ખા.જે. : 5,00,000 શેર પર, શેરદીઠ ₹ 3 લેખે હપ્તાનાં નાણાં મંગાવ્યાં તેના.]	ઉ	15,00,000	15,00,000
6	બેન્ક ખાતે તે ઇક્વિટી પ્રથમ અને છેલ્લા હપ્તા ખાતે [ખા.જે. : હપ્તાનાં નાણાં મળ્યાં તેના.]	ઉ	15,00,000	15,00,000
	કુલ સરવાળો		2,62,50,000	2,62,50,000

● શેરઅરજી અને મંજૂરી ખાતું ઊભું કરવા અંગે :

વર્તમાન સમયમાં શેરઅરજી ખાતું અને શેરમંજૂરી ખાતું અલગ રાખવાની જગ્યાએ “શેરઅરજી અને મંજૂરી ખાતું” (Share Application and Allotment Account) સંયુક્ત બનાવવાની પદ્ધતિ (રીત) વધારે અમલમાં છે. આ ખાતું બનાવ્યા પછી શેરઅરજી અને શેરમંજૂરીને લગતા બધા જ વ્યવહારોની નોંધ આ ખાતામાં કરવામાં આવે છે.

જ્યારે સંયુક્ત ખાતું બનાવવામાં આવ્યું હોય ત્યારે, આમનોંધો નીચે પ્રમાણે લખવામાં આવશે :

(i) જ્યારે શેરઅરજીની રકમ મળે ત્યારે,

બેન્ક ખાતે ...ઉ [અરજી કરેલા શેરની સંખ્યા × શેરદીઠ અરજીની રકમ]
તે શેરઅરજી અને મંજૂરી ખાતે

(ii) જ્યારે શેરઅરજીની રકમ શેરમૂડી ખાતે લઈ જવાય અને મંજૂરીની રકમ લેણી થાય ત્યારે,

શેરઅરજી અને મંજૂરી ખાતે ...ઉ [મંજૂર કરેલા શેરની સંખ્યા × (શેરદીઠ અરજીની રકમ + શેરદીઠ મંજૂરીની રકમ)]
તે શેરમૂડી ખાતે

(iii) જ્યારે નામંજૂર કરેલ શેરઅરજી પર અરજદારોને નાણાં પરત કરવામાં આવે ત્યારે,

શેરઅરજી અને મંજૂરી ખાતે ...ઉ [નામંજૂર કરેલ શેરની સંખ્યા × શેરદીઠ અરજીની રકમ]
તે બેન્ક ખાતે

(iv) જ્યારે શેરમંજૂરીનાં નાણાં મળે ત્યારે,

બેન્ક ખાતે ...ઉ [શેરહોલ્ડર્સ પાસેથી મંજૂરી પેટે ખરેખર મળેલ રકમ]
તે શેરઅરજી અને મંજૂરી ખાતે

ઉદાહરણ 18 : પાટણની સંજય લિમિટેડ કંપનીની સત્તાવાર મૂડી, શેરદીઠ ₹ 5 લેખે 1,60,000 શેરની બનેલી છે. તા. એપ્રિલ 3, 2017ના રોજ કંપનીએ 1,20,000 શેર, શેરદીઠ ₹ 200ના પ્રીમિયમથી જાહેર જનતામાં બહાર પાડ્યા. જેના પર નીચે મુજબ રકમ ચૂકવવાની હતી :

અરજી વખતે શેરદીઠ ₹ 102 (₹ 100ના પ્રીમિયમ સહિત)

મંજૂરી વખતે શેરદીઠ ₹ 103 (₹ 100ના પ્રીમિયમ સહિત) (તા. મે 1, 2017ના રોજ)

જાહેર જનતામાંથી તા. એપ્રિલ 5, 2017 સુધીમાં કંપનીને 1,84,000 શેરની અરજીઓ મળી, જેમાંથી 4000 શેરની અરજીઓ નામંજૂર કરી અને બાકીની શેરઅરજી પર 1,20,000 શેર મંજૂર કર્યા.

મંગાવેલી બધી જ રકમ સમયસર મળી ગઈ હતી. કંપની ‘શેરઅરજી અને મંજૂરી ખાતું’ સંયુક્ત રાખે છે.

ઉપરના વ્યવહારોની કંપનીના ચોપડે આમનોંધ પસાર કરો.

જવાબ : ગણતરી :

(₹)

શેરઅરજી વખતે આવેલ કુલ રકમ 1,87,68,000

(1,84,000 શેર × ₹ 102)

બાદ : નામંજૂર કરેલ શેરઅરજી પરની રકમ 4,08,000

(4000 શેર × ₹ 102)

1,83,60,000

બાદ : મંજૂર કરેલ શેર પર અરજીની રકમ 1,22,40,000

(1,20,000 શેર × ₹ 102)

61,20,000

શેરમંજૂરી વખતે મંગાવેલ રકમ

1,23,60,000

(1,20,000 શેર × ₹ 103)

બાદ : મંજૂરીના અગાઉથી મળેલ

61,20,000

મંજૂરી વખતે મળેલ રકમ

62,40,000

સંજય લિ. કંપનીના ચોપડામાં આમનોંધ

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
2017 એપ્રિલ, 5	બેન્ક ખાતે તે શેરઅરજી અને મંજૂરી ખાતે [ખા.જે. : 1,84,000 શેર પર, શેરદીઠ ₹ 102 લેખે અરજીનાં નાણાં મળ્યાં તેના.]		1,87,68,000	1,87,68,000
મે, 1	શેરઅરજી અને મંજૂરી ખાતે તે શેરમૂડી ખાતે (1,20,000 શેર × ₹ 5) તે જામીનગીરી પ્રીમિયમ ખાતે (1,20,000 શેર × ₹ 200) [ખા.જે. : મંજૂર કરેલ શેર પર અરજીની રકમ, શેરદીઠ ₹ 2 અને મંગાવેલ મંજૂરીની રકમ, શેરદીઠ ₹ 3 શેરમૂડી ખાતે, જ્યારે અરજી વખતના શેરદીઠ ₹ 100 અને મંગાવેલ મંજૂરી વખતના શેરદીઠ ₹ 100 જામીનગીરી પ્રીમિયમ ખાતે લઈ ગયા તેના.]		2,46,00,000	6,00,000 2,40,00,000
મે, 1	શેરઅરજી અને મંજૂરી ખાતે તે બેન્ક ખાતે [ખા.જે. : અરજીના 4000 શેર નામંજૂર કરતાં, શેરદીઠ ₹ 102 લેખે નાણાં પરત કર્યાં તેના.]		4,08,000	4,08,000
મે, 1	બેન્ક ખાતે તે શેરઅરજી અને મંજૂરી ખાતે [ખા.જે. : મંજૂરી વખતે મંગાવેલ બાકીની રકમ મળી ગઈ તેના (ગણતરી મુજબ).]		62,40,000	62,40,000
	કુલ સરવાળો		5,00,16,000	5,00,16,000

15. રોકડ સિવાયના અવેજથી શેર બહાર પાડવા અંગે (Issue of Shares for Consideration Other Than Cash)

સામાન્ય રીતે કંપની જ્યારે શેર બહાર પાડે છે ત્યારે તેની સામે રોકડ રકમ મળે છે, પરંતુ અમુક પરિસ્થિતિમાં કંપની જ્યારે શેર આપે ત્યારે તેની સામે રોકડ મળતી નથી. આવી પરિસ્થિતિ નીચેના સંજોગોમાં હોઈ શકે છે :

- જ્યારે કંપની કોઈ મિલકતો કે ધંધો ખરીદે ત્યારે રોકડ આપવાના બદલે શેર આપે.
- કંપનીના સ્થાપકોને તેમના મહેનતાણા પેટે કંપની તેના શેર આપે.
- બાંયધરી દલાલોને કમિશનના બદલામાં શેર આપે.
- કંપની તેના હાલના શેરહોલ્ડર્સને બોનસ શેર આપે.

નોંધ : રોકડ સિવાયના અવેજથી જે શેર બહાર પાડ્યા હોય તે શેર કંપનીના પાકા સરવૈયામાં શેરમૂડીના શીર્ષક હેઠળ અલગ બતાવવામાં આવે છે.

(i) મિલકત કે ધંધાની ખરીદીની સામે આપેલ શેર :

કંપની કોઈ મિલકત ખરીદે કે કોઈ પણ ધંધો ખરીદે ત્યારે તેની સામે રોકડને બદલે અવેજ તરીકે પોતાના શેર પણ આપે છે. દા.ત., ₹ 2,00,000ના યંત્રની ખરીદીની સામે કંપનીએ તેટલી જ રકમના ઇક્વિટી શેર આપ્યા. અહીં, નીચે પ્રમાણે આમનોંધ લખાશે.

(I)	યંત્ર ખાતે ...ઉ	2,00,000
	તે યંત્ર વેચનાર ખાતે	2,00,000

(II)	યંત્ર વેચનાર ખાતે ...ઉ	2,00,000
	તે ઇક્વિટી શેરમૂડી ખાતે	2,00,000

જો ₹ 2,00,000ના યંત્રની ખરીદીની સામે કંપનીએ ₹ 1,50,000ના ઇક્વિટી શેર અને બાકીની રકમ ચેકથી ચૂકવી હોય તો, નીચે પ્રમાણે આમનોંધ થશે.

યંત્ર વેચનાર ખાતે ...ઉ	2,00,000
તે ઇક્વિટી શેરમૂડી ખાતે	1,50,000
તે બેન્ક ખાતે	50,000

કંપની કોઈ ધંધો ખરીદી લે અને તેની સામે શેર આપે ત્યારે ધંધાની ચોખ્ખી મિલકત કરતાં વધુ કિંમતે શેર ચૂકવે તો તફાવતની રકમ ‘પાઘડી ખાતે’ લઈ જવામાં આવે છે, પરંતુ જો ઓછી કિંમત ચૂકવે તો તફાવતની રકમ ‘મૂડી અનામત’ ખાતે લઈ જવામાં આવે છે.

ઉદાહરણ 19 : આકાશ લિમિટેડે પટેલ બ્રધર્સનો ધંધો ખરીદી તેની સામે ₹ 10નો એક એવા 8,00,000 શેર આપ્યા.

કંપનીએ પેઢીની નીચેની મિલકતો અને દેવાં ખરીદ્યાં.

	(₹)		(₹)
જમીન અને મકાન	28,00,000	લેણદારો	8,00,000
પ્લાન્ટ અને યંત્રો	16,00,000	સ્ટોક	8,00,000
વાહનો અને ફર્નિચર	20,00,000	લેણીહૂંડી	8,00,000
દેવાદારો	4,00,000		

કંપનીના ચોપડે આમનોંધ લખો.

જો કંપની પટેલ બ્રધર્સનો ધંધો ખરીદી તેની સામે ₹ 10નો એક એવા 3,50,000 શેર, ₹ 10ના પ્રીમિયમથી આપે તો, કંપનીના ચોપડે આમનોંધ પસાર કરો.

જવાબ : કંપનીએ ખરીદેલ ધંધાની ચોખ્ખી મિલકત નીચે મુજબ ગણાશે :

	(₹)
જમીન અને મકાન	28,00,000
પ્લાન્ટ અને યંત્રો	16,00,000
વાહનો અને ફર્નિચર	20,00,000
દેવાદારો	4,00,000
સ્ટોક	8,00,000
લેણીહૂંડી	8,00,000
	84,00,000
બાદ : લેણદારો	8,00,000
ચોખ્ખી મિલકત	76,00,000

ખરીદકિંમત = 8,00,000 ઇક્વિટી શેર × ₹ 10 = ₹ 80,00,000

ખરીદકિંમત – ચોખ્ખી મિલકત = પાઘડી

₹ 80,00,000 – ₹ 76,00,000 = ₹ 4,00,000

આકાશ લિ. કંપનીના ચોપડામાં આમનોંધ

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
1	જમીન અને મકાન ખાતે પ્લાન્ટ અને યંત્રો ખાતે વાહનો અને ફર્નિચર ખાતે દેવાદારો ખાતે સ્ટોક ખાતે લેણીહૂડી ખાતે પાઘડી ખાતે તે લેણદારો ખાતે તે પટેલ બ્રધર્સ ખાતે [ખા.જે. : પટેલ બ્રધર્સ પેઢીનો ધંધો ખરીદી લીધો તેના.]	ઉ ઉ ઉ ઉ ઉ ઉ ઉ ઉ ઉ ઉ	28,00,000 16,00,000 20,00,000 4,00,000 8,00,000 8,00,000 4,00,000 8,00,000 80,00,000	8,00,000 80,00,000
2	પટેલ બ્રધર્સ ખાતે તે ઇક્વિટી શેરમૂડી ખાતે [ખા.જે. : ધંધાની ખરીદી પેટે ₹ 10નો એક એવા 8,00,000 ઇક્વિટી શેર પૂરા ભરાયેલા આપ્યા તેના.]	ઉ ઉ	80,00,000	80,00,000

અહીં, જો કંપનીએ 3,50,000 શેર, શેરદીઠ ₹ 10ની મૂળકિંમતના, શેરદીઠ ₹ 10ના પ્રીમિયમથી પટેલ બ્રધર્સને આપ્યા હોય તો,

$$\begin{aligned}
 \text{ખરીદકિંમત} &= 3,50,000 \text{ શેર} \times ₹ 10 = ₹ 35,00,000 \\
 &\quad (\text{શેરમૂડી ખાતે}) \\
 3,50,000 \text{ શેર} \times ₹ 10 &= ₹ 35,00,000 \\
 &\quad (\text{પ્રીમિયમ ખાતે}) \\
 \text{કુલ ખરીદકિંમત} &= ₹ 70,00,000
 \end{aligned}$$

ચોખ્ખી મિલકત ₹ 76,00,000

ચોખ્ખી મિલકત - ખરીદકિંમત = મૂડી અનામત

$$₹ 76,00,000 - ₹ 70,00,000 = ₹ 6,00,000$$

આકાશ લિ. કંપનીના ચોપડામાં આમનોંધ

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
1	જમીન અને મકાન ખાતે પ્લાન્ટ અને યંત્રો ખાતે વાહનો અને ફર્નિચર ખાતે દેવાદારો ખાતે સ્ટોક ખાતે લેણીહૂડી ખાતે તે લેણદારો ખાતે તે મૂડી અનામત ખાતે તે પટેલ બ્રધર્સ ખાતે [ખા.જે. : પટેલ બ્રધર્સ પેઢીનો ધંધો ખરીદી લીધો તેના.]	ઉ ઉ ઉ ઉ ઉ ઉ ઉ ઉ ઉ ઉ	28,00,000 16,00,000 20,00,000 4,00,000 8,00,000 8,00,000 8,00,000 6,00,000 70,00,000	8,00,000 6,00,000 70,00,000

તારીખ	વિગત	ખા.પા.	ઉધાર (₹)	જમા (₹)
2	પટેલ બ્રધર્સ ખાતે તે ઇક્વિટી શેરમૂડી ખાતે તે જામીનગીરી પ્રીમિયમ ખાતે [બા.જે. : ધંધાની ખરીદી પેટે ₹ 10નો એક એવા 3,50,000 શેર, શેરદીઠ ₹ 10ના પ્રીમિયમથી આપ્યા તેના.]	ઉ	70,00,000	35,00,000 35,00,000

(ii) કંપનીના સ્થાપક કે અન્ય સેવા આપનારને તેમના મહેનતાણા પેટે કંપની તેના શેર આપે :

કંપની પોતાના સ્થાપકને (Promoters) તેની સેવાના વળતર તરીકે કેટલીક વાર પોતાના શેર આપે છે. તેમજ કંપનીને સંચાલકીય સેવા આપનાર કે અન્ય સેવા આપનારને પણ કંપની તેના મહેનતાણા પેટે શેર આપે છે.

દા.ત., કંપનીએ તેના એક સ્થાપકને તેની સેવા બદલ શેરદીઠ ₹ 10ના એક એવા 12,000 ઇક્વિટી શેર આપ્યા. આ સંજોગોમાં તેની આમનોંધ નીચે પ્રમાણે થશે :

સ્થાપના ખર્ચ ખાતે ...ઉ	1,20,000
તે ઇક્વિટી શેરમૂડી ખાતે	1,20,000

દા.ત., જો કોઈ વ્યક્તિએ કંપની માટે કોઈ સેવા આપી હોય, તો તે વ્યક્તિને તેનાં મહેનતાણાં પેટે જો કંપની ₹ 80,000ના ઇક્વિટી શેર આપે ત્યારે, આ સંજોગોમાં આમનોંધ નીચે પ્રમાણે થશે :

જે-તે સેવાના મહેનતાણા ખાતે ...ઉ	80,000
તે ઇક્વિટી શેરમૂડી ખાતે	80,000

(iii) બાંધધરી દલાલોને કમિશનના બદલામાં શેર આપે :

જાહેર કંપની નોંધણીનું પ્રમાણપત્ર મેળવ્યા પછી પોતાના શેર જાહેર જનતામાં બહાર પાડે છે. કંપનીધારા પ્રમાણે બહાર પાડેલા શેરના ઓછામાં ઓછા 90 % જેટલી રકમનું ભરણું થવું જોઈએ. જેને લઘુત્તમ ભરણાં તરીકે ઓળખવામાં આવે છે.

લઘુત્તમ ભરણાં જેટલી રકમ માટે અરજી ન આવે, તો કંપની ધંધો શરૂ કરી શકતી નથી અથવા સમગ્ર ભરણું રદ થાય છે. આવી પરિસ્થિતિ ઊભી ન થાય તે માટે બાંધધરી કરાર કરવામાં આવે છે. જેથી બહાર પાડેલ શેર પૂરેપૂરા ખરીદાય નહિ, તો કરાર કરનાર દલાલો પોતે બાકીના શેર ખરીદી લે છે. આ કામના બદલામાં દલાલોને અમુક ચોક્કસ કમિશન આપવામાં આવે છે.

કેટલીક વાર આ કમિશન કંપની દ્વારા રોકડના બદલે શેર આપી ચૂકવવામાં આવે છે. આ સંજોગોમાં નીચે પ્રમાણે કંપનીના ચોપડામાં આમનોંધ પસાર થશે.

(I) બાંધધરી દલાલોને ચૂકવવાની કમિશનની રકમ નક્કી થાય ત્યારે,

બાંધધરી કમિશન ખાતે ...ઉ	
તે બાંધધરી દલાલો ખાતે	

(II) કમિશનની રકમ કંપની શેર દ્વારા ચૂકવે ત્યારે,

બાંધધરી દલાલો ખાતે ...ઉ	
તે ઇક્વિટી શેરમૂડી ખાતે	

(iv) કંપની તેના હાલના શેરહોલ્ડર્સને બોનસ શેર આપે :

કંપની જ્યારે પોતાના એકત્રિત થયેલા નફામાંથી વર્તમાન શેરહોલ્ડર્સને કોઈ કિંમત કે રોકડ લીધા વગર શેર આપે તો તેવા શેરને બોનસ શેર કહેવામાં આવે છે. કંપની બોનસ શેર બહાર પાડે ત્યારે નીચે મુજબની બે આમનોંધ લખાય છે :

(I) અનામતો કે નફામાંથી બોનસની જોગવાઈ કરવા અંગે,

સામાન્ય અનામત ખાતે ...ઉ	
નફા-નુકસાન ખાતે ...ઉ	
તે શેરહોલ્ડર્સના બોનસ ખાતે	

(II) બોનસ શેર બહાર પાડે ત્યારે,

શેરહોલ્ડર્સના બોનસ ખાતે ...ઉ	
તે ઇક્વિટી શેરમૂડી ખાતે	

ખાસ નોંધ : નીચે આપેલ,

- મુદ્દા નં. 16 વિદ્યાર્થીઓની જાણકારી માટે જ અહીં આપેલ છે. કંપનીના પાકા સરવૈયામાં શેરમૂડીને લગતી વિગતોની રજૂઆત કરેલ છે. આ બાબત પરીક્ષા માટે અપેક્ષિત નથી.
- મુદ્દા નં. 17માં કેટલીક વિશિષ્ટ બાબતો વિદ્યાર્થીઓ આ પ્રકરણની પ્રવર્તમાન બાબતોથી પરિચિત થાય તે હેતુસર જ આપવામાં આવેલ છે. આ બાબતો પણ પરીક્ષા માટે અપેક્ષિત નથી.

16. કંપનીના ઊભા પાકા સરવૈયામાં શેરમૂડીનું પ્રસ્તુતીકરણ (Presentation of Share Capital in Company's Vertical Balance Sheet)

કંપનીધારા, 2013ના શિડ્યુલ III પ્રમાણે, શેરમૂડીનું પ્રસ્તુતીકરણ (સ્થાન) પાકા સરવૈયામાં નીચે મુજબ દર્શાવવામાં આવે છે.

તા.ના રોજનું કંપનીનું પાકું સરવૈયું

વિગત	નોંધ નંબર	ચાલુ વર્ષની રકમ (₹)	પાછલા વર્ષની રકમ (₹)
1. ઇક્વિટી અને જવાબદારી (Equity and Liabilities) :			
શેરહોલ્ડર્સનું ભંડોળ (Shareholder's Fund) :			
(a) શેરમૂડી	1		
(b) અનામતો અને વધારો	2		
(c) શેર વોરંટની સામે મળેલ રકમ			
બિનચાલુ જવાબદારીઓ (Non-current Liabilities) :			
ચાલુ જવાબદારીઓ (દેવાં) (Current Liabilities) :			
અન્ય ચાલુ દેવાં :			
અગાઉથી મળેલ શેર હપ્તા ખાતાની બાકી			

શિડ્યુઅલ IIIની જરૂરિયાત મુજબ શેરમૂડીની વિગતવાર માહિતી પાકા સરવૈયાની નીચે એક અલગ હિસાબની નોંધ તરીકે દર્શાવવામાં આવે છે.

હિસાબો અંગેની નોંધ (Notes to Accounts) :

(1) શેરમૂડી (Share Capital) :

	(₹)	(₹)
સત્તાવાર મૂડી (Authorised Capital) :		
શેરદીઠ ₹ના ઇક્વિટી શેર		
શેરદીઠ ₹ના પ્રેફરન્સ શેર		
બહાર પાડેલી મૂડી (Issued Capital) :		
શેરદીઠ ₹ના ઇક્વિટી શેર		
શેરદીઠ ₹ના પ્રેફરન્સ શેર		
ભરાયેલી મૂડી (Subscribed Capital) :		
ભરાયેલી અને પૂરી ભરાયેલી મૂડી (Subscribed and Fully Paid Capital) :		
શેરદીઠ ₹ના ઇક્વિટી શેર		
શેરદીઠ ₹ના પ્રેફરન્સ શેર		
(ઉપરના પૂર્ણ ભરાયેલા શેરમાંથી શેર રોકડ સિવાયના અવેજ પેટે કોઈ કરાર હેઠળ આપેલ છે.)		
ભરાયેલ પરંતુ સંપૂર્ણ નહિ ભરાયેલ મૂડી (Subscribed But Not Fully Paid Capital) :		
₹ના શેરદીઠ શેર,		
₹ શેરદીઠ મંગાવેલ	₹	
બાદ : મળવાના બાકી હપ્તા :		
(i) કંપની ડિરેક્ટર્સ કે અધિકારીઓના	₹	
(ii) અન્ય શેરહોલ્ડર્સના	₹	
ઉમેરો : જપ્ત કરેલા શેર	₹	

(2) અનામતો અને વધારો (Reserve and Surplus) :

	(₹)	(₹)
જામીનગીરી પ્રીમિયમ અનામત		
મૂડી અનામત		

17. કેટલીક વિશિષ્ટ બાબતો (Some Important Issues)

(1) પસંદગીકાર લોકોને શેરની મંજૂરી (Preferential Allotment) : પસંદગીકાર લોકોને શેરની મંજૂરી એટલે કે અગાઉથી નક્કી કરેલા અમુક લોકોને, અગાઉથી નક્કી કરેલ કિંમતે શેર મંજૂર કરવા. અહીં પસંદગીકાર લોકો એટલે કે જેઓ કંપનીમાં વ્યૂહાત્મક (મહત્વનો) ભાગ લેવામાં રસ ધરાવતા હોય જેમાં સંચાલકો, મૂડી સાહસિકો, નાણાકીય સંસ્થાઓ, કંપનીએ ઉત્પાદન કરેલી વસ્તુની જથ્થાબંધ ખરીદી કરનારાઓ વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. પસંદગીકાર લોકોને શેર મંજૂર કરતાં પહેલાં કંપની દ્વારા શેરહોલ્ડર્સની મીટિંગમાં ખાસ ઠરાવ પસાર કરવામાં આવે છે.

(2) સ્વેટ ઇક્વિટી શેર (Sweat Equity Shares) : કંપનીધારા, 2013ની કલમ 54 પ્રમાણે કંપની સ્વેટ ઇક્વિટી શેર બહાર પાડી શકે છે. સ્વેટ ઇક્વિટી શેર એટલે કે કંપની પોતાના ડિરેક્ટર્સ કે કાયમી કર્મચારીઓને વટાવથી કે અન્ય કોઈ અવેજના બદલામાં દા.ત., ટેક્નિકલ જાણકારી(ટેક્નિકલ નો-હાઉ)ના બદલામાં કે બૌદ્ધિક મિલકતના બદલામાં કે તેમણે કરેલ મૂલ્યવૃદ્ધિના બદલામાં કે તેવા અન્ય કોઈ કારણે આપવામાં આવતા શેર.

આ પ્રકારના શેર બહાર પાડતાં પહેલાં કંપનીમાં ખાસ ઠરાવ દ્વારા માન્ય થયેલા હોવા જોઈએ. આ શેરનો પ્રકાર અગાઉ બહાર પાડેલા શેરના પ્રકાર જેવો જ હોવો જોઈએ. આ ઠરાવમાં કયા ડિરેક્ટર્સને કે કયા કર્મચારીઓના વર્ગને કેટલા શેર આપવાના છે, તેની બજારકિંમત શું છે, કંપનીને તેવા ઇશ્યુ માટે શું અવેજ મળવાનો નક્કી થયો છે વગેરે બાબતોનો ઉલ્લેખ જરૂરી છે.

આ પ્રકારના શેર, સ્ટોક માર્કેટમાં (શેરબજારમાં) નોંધાયેલા હોય તો સેબીના નિયમો પ્રમાણે શેર બહાર પાડવા જોઈએ. કંપની આ પ્રકારના શેર તેની મૂળકિંમત કરતાં ઓછી કિંમતે (વટાવથી) બહાર પાડે છે. આ પ્રકારના શેર ધારણ કરનારાઓ શેર મળ્યા તારીખથી ત્રણ વર્ષ સુધી આ શેર વેચી શકશે નહિ. જેને ‘લોક ઈન પીરિયડ’ કહેવામાં આવે છે.

સ્વેટ ઇક્વિટી શેર બહાર પાડવાની આમનોંધો અન્ય ઇક્વિટી શેર બહાર પાડવા જેવી જ હોય છે.

(3) કર્મચારીઓને સ્ટોકમાં વિકલ્પ આપવાની યોજના (Employees Stock Option Plan - ESOP) : કર્મચારીઓને સ્ટોકમાં વિકલ્પ આપવો એટલે કે કંપની તેમના કર્મચારીઓને નિર્દેશ આપે છે કે તેઓ કંપનીના પોતાના શેરના જાહેર ભરણામાં કંપનીએ નક્કી કર્યા મુજબ શેરની મૂળકિંમત કે બહાર પાડેલી કિંમત કરતાં ઓછી કિંમતે શેર ખરીદી શકે છે.

આ વિકલ્પ કર્મચારીઓને એક સારા આશયથી આપવામાં આવે છે, નહિ કે કર્મચારીઓ પર કોઈ જવાબદારી સ્વરૂપે. આ વિકલ્પ સ્વીકારવો કે ન સ્વીકારવો એ કર્મચારીએ નક્કી કરવાનું છે.

આ શેરનો પ્રકાર બહાર પાડેલા શેરના પ્રકાર જેવો જ હોવો જોઈએ. કંપનીએ ખાસ ઠરાવ દ્વારા આ પ્રકારના શેર માન્ય કરેલા હોવા જોઈએ. કર્મચારીઓને સ્ટોકમાં વિકલ્પ એ સ્વેટ ઇક્વિટી શેરનો જ એક ભાગ છે.

(4) શેર અરજના સંદર્ભે નિર્ધારિત બેન્કસિલકનાં ઉપાડ પર હંગામી નિયંત્રણ (Applications Supported by Blocked Amount - ASBA) : ASBA (અસ્બા) એ શેરનાં પ્રથમ જાહેર ભરણાં(IPO)માં અરજી કરવા માટે ભારતીય સ્ટોક માર્કેટનાં નિયમનકાર ‘સેબી’ દ્વારા વિકસિત કરેલી એક પ્રક્રિયા છે. આ પ્રક્રિયામાં, IPOમાં અરજી કરનારાઓના શેર જ્યાં સુધી મંજૂર કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી તેમનાં બેન્ક ખાતાં ઉધારવામાં આવશે નહિ.

અગાઉ માન્ય સંસ્થાકીય ખરીદનાર(Qualified Institutional Buyers)ને પ્રથમ જાહેર ભરણાંમાં અસ્બા(ASBA)ની સુવિધા દ્વારા ભાગ લેવાની મંજૂરી હતી નહિ.

વર્તમાન સંજોગોમાં સેબીની ગાઈડ લાઈન્સ મુજબ નાના રોકાણકારો સિવાય(Non-retail investors)ના જેવા કે માન્ય સંસ્થાકીય ખરીદનાર અને બિન-સંસ્થાકીય રોકાણકારો માટે હવે જાહેર ભરણાંમાં કે હક્કના શેરનાં ભરણાંમાં અસ્બા(ASBA)ની સુવિધાનો ફરજિયાત ઉપયોગ જરૂરી છે.

અસ્બાની પ્રક્રિયા માટેની સુવિધા ધરાવતી સેલ્ફ સર્ટિફાઈડ સિન્ડિકેટ બેન્ક્સ(SCSBs - Self Certified Syndicate Banks) (જે સેબી દ્વારા માન્ય કરવામાં આવતી હોય છે. તેમની યાદી સેબીની website પર જોવા મળે છે. સેબી માન્યતા વગર SCSBsનાં સભ્ય તરીકે બેન્ક કામગીરી કરી શકતી નથી.)માં નાના વ્યક્તિગત રોકાણકારો પોતાની શેરઅરજી દ્વારા શેરની કટ-ઓફ કિંમતે એક વિકલ્પ તરીકે બોલીમાં (bidding) ભાગ લઈ શકે છે. સેલ્ફ સર્ટિફાઈડ સિન્ડિકેટ બેન્કમાં રોકાણકારનું ખાતું હોવું જરૂરી છે. સેલ્ફ સર્ટિફાઈડ સિન્ડિકેટ બેન્ક્સ, એવા પ્રકારની બેન્ક કે જેણે સેબીની શરતોનું પાલન કરેલું હોવું જોઈએ. આ પ્રકારની બેન્ક કે જે શેરઅરજીનો સ્વીકાર કરી શકે છે, અરજીની ચકાસણી કરી શકે છે, શેરની બોલી (ભરણાં) માટે જરૂરી રકમ અરજદારના ખાતામાં બ્લોક (જ્યાં સુધી અરજી કરેલ શેરની ફાળવણી ન થાય ત્યાં સુધી અરજી કરેલ શેરની રકમનાં ઉપાડ પર બેન્ક નિયંત્રણ મૂકે છે.) કરી શકે છે, NSEના વેબ (web) આધારિત બોલીની પ્રક્રિયા(bidding system)માં શેરભરણાંની બોલી માટેની અરજીઓ પ્રક્રિયા માટે મૂકી શકે છે, જ્યારે શેરમંજૂરીની પ્રક્રિયા પૂર્ણ થાય ત્યારે મંજૂર કરેલા શેરની રકમ શેર અરજદારના ખાતામાંથી શેર બહાર પાડનારના (કંપનીના) ખાતામાં ફેરબદલી પણ કરે છે.

અસ્બા (ASBA) એટલે શેરઅરજીનાં સંદર્ભે નિર્ધારિત બેન્કસિલકનાં ઉપાડ પર હંગામી ધોરણે નિયંત્રણ. આ અરજીમાં શેરનાં ભરણાં માટેની જરૂરી રકમ અરજદારોનાં બેન્કનાં ખાતામાં રોકી રાખવાની (બ્લોક કરવાની) સત્તા આપવામાં આવે છે. જ્યારે કોઈ રોકાણકારે અસ્બા દ્વારા અરજી કરી હોય ત્યારે, તેમના જેટલા શેર મંજૂર કર્યા હશે તેટલી જ રકમ તેમના ખાતામાંથી ઉધાર થશે. જો શેર મંજૂર કરવામાં ન આવે તો રોકી રાખેલી રકમ પરથી નિયંત્રણ દૂર કરવામાં આવે છે.

અસ્બા (ASBA) સેબી દ્વારા નિયત કરવામાં આવી છે, ભારતમાં કામ કરતી મોટા ભાગની બેન્કોમાં તેની વ્યવસ્થા જોવા મળે છે. જાહેર ભરણાં બાદ જ્યાં સુધી શેર મંજૂર ના થાય ત્યાં સુધી અરજદારના ખાતામાં શેરઅરજીનાં નાણાં બેન્ક રોકી રાખી શકે છે. જે રકમનો અરજદાર ઉપયોગ કરી શકતો નથી. જ્યારે શેર મંજૂર થશે ત્યારે, જરૂરી રકમ જ અરજદારોનાં ખાતામાંથી કંપનીના ખાતામાં ફેરબદલી કરવામાં આવે છે. જેથી મંજૂર ન કરેલા શેર પરનાં નાણાં પરત કરવાની જરૂરિયાત ઊભી થતી નથી.

વર્તમાન સંજોગોમાં હવે રોકાણકારો કે અરજદારો શેરનાં જાહેર ભરણાં માટે SCSBsની કોઈ પણ બેન્કમાં અસ્બા દ્વારા અરજી કરી શકે છે. SCSBsમાં એક્સિસ બેન્ક, એચ.ડી.એફ.સી. બેન્ક, આઈ.સી.આઈ.સી.આઈ. બેન્ક, સ્ટેટ બેન્ક ઓફ ઈન્ડિયા, પંજાબ નેશનલ બેન્ક, આઈ.ડી.બી.આઈ. બેન્ક વગેરે જેવી બેન્કનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે.

અસ્બા દ્વારા કરેલ અરજી અને અસ્બા વગર કરેલ અરજી આ બંનેમાં શેર મંજૂર કરવાની પદ્ધતિમાં કોઈ પણ ફેરફાર નથી.

સ્વાધ્યાય

1. દરેક પ્રશ્ન માટે યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરો :

- (1) હાલના કંપનીધારાના નિયમ પ્રમાણે કંપની શેરદીઠ ઓછામાં ઓછી કેટલી કિંમતે તેના શેર બહાર પાડી શકે ?

(અ) ₹ 100	(બ) ₹ 1000
(ક) ₹ 1	(ડ) ₹ 0.50
- (2) કંપનીને શેરનાં જાહેર ભરણાં માટે કોની સંમતિ લેવી પડે છે ?

(અ) કેન્દ્ર સરકાર	(બ) સેબી
(ક) રાજ્ય સરકાર	(ડ) રીઝર્વ બેન્ક
- (3) સેબીના નિયમ મુજબ શેરઅરજી વખતે મંગાવેલ શેરદીઠ રકમ તે શેરની ઈશ્યુ કિંમત કરતાં ટકાથી ઓછી હોવી જોઈએ નહિ.

(અ) 25	(બ) 30
(ક) 5	(ડ) 20
- (4) જો જાહેર ભરણાંમાં અરજી વખતે બહાર પાડેલ શેર કરતાં ઓછા શેરની અરજીઓ આવે, તો શેરનું ભરણું રદ કરવામાં આવે છે.

(અ) 50 %થી	(બ) 75 %થી
(ક) 90 %થી	(ડ) 100 %થી
- (5) કંપની તેના શેર, શેરની મૂળકિંમતના વધુમાં વધુ કેટલા ટકા લેખે પ્રીમિયમથી બહાર પાડી શકે છે ?

(અ) 10 %	(બ) 100 %
(ક) 25 %	(ડ) કોઈ મર્યાદા નથી.
- (6) શેર જપ્ત થાય ત્યારે જપ્ત થયેલા શેર પર મંગાવેલી કુલ રકમ કરવામાં આવે છે.

(અ) શેરજપ્તી ખાતે ઉધાર	(બ) શેરજપ્તી ખાતે જમા
(ક) શેરમૂડી ખાતે જમા	(ડ) શેરમૂડી ખાતે ઉધાર

- (7) કંપનીઓ બાકી હપ્તાની રકમ પર શિડ્યુલ Iના ટેબલ F મુજબ વધુમાં વધુ કેટલા ટકા લેખે વ્યાજ વસૂલ કરી શકશે ?
- (અ) વાર્ષિક 15 %ના દરે (બ) વાર્ષિક 10 %ના દરે
(ક) માસિક 2 %ના દરે (ડ) માસિક 1 %ના દરે
- (8) જ્યારે જપ્ત થયેલા બધા જ શેર ફરીથી બહાર પાડવામાં આવે ત્યારે શેરજપ્તી ખાતાની બાકી ખાતે લઈ જવામાં આવે છે.
- (અ) શેરમૂડી (બ) નફા-નુકસાન
(ક) મૂડી અનામત (ડ) સામાન્ય અનામત
- (9) જપ્ત થયેલા શેર પર પ્રીમિયમની રકમ મળી ન હોય તો તે પ્રમાણસર પ્રીમિયમની રકમ
- (અ) જામીનગીરી પ્રીમિયમ ખાતે ઉધારાય છે. (બ) જામીનગીરી પ્રીમિયમ ખાતે જમા થાય છે.
(ક) મૂડી અનામત ખાતે જમા થાય છે. (ડ) શેરમૂડી ખાતે ઉધારાય છે.
- (10) નીચેનામાંથી કઈ મૂડી કંપનીના પાકા સરવૈયામાં 'શેરમૂડી'ના શીર્ષક હેઠળ દર્શાવવામાં આવતી નથી ?
- (અ) સત્તાવાર મૂડી (બ) બહાર પાડેલી મૂડી
(ક) અનામત મૂડી (ડ) ભરાયેલી મૂડી

2. નીચેના પ્રશ્નોના બે કે ત્રણ વાક્યમાં જવાબ લખો :

- (1) શેર અને શેરમૂડી એટલે શું ?
- (2) જામીનગીરી પ્રીમિયમ એટલે શું ?
- (3) શેરજપ્તી એટલે શું ?
- (4) જપ્ત થયેલા શેર ફરી કઈ શરતોએ બહાર પાડી શકાય ?
- (5) કયા સંજોગોમાં કંપની દ્વારા રોકડ સિવાયના અવેજથી શેર બહાર પાડવામાં આવે છે ?
- (6) શેરનું વધારે ભરણું કે ઓછું ભરણું કોને કહેવાય ?
- (7) શેરની પ્રમાણસર ફાળવણી એટલે શું ?
- (8) જામીનગીરી પ્રીમિયમ અનામતની રકમના કોઈ પણ બે ઉપયોગો જણાવો.

3. તફાવત આપો :

- (1) વધુ ભરણું અને ઓછું ભરણું
- (2) પ્રેફરન્સ શેર અને ઇક્વિટી શેર
- (3) અનામત મૂડી અને મૂડી અનામત

4. નીચેના પ્રશ્નોના જવાબ સવિસ્તાર આપો :

- (1) શેરમૂડી એટલે શું ? શેરમૂડીના પ્રકાર જણાવો.
- (2) શેર એટલે શું ? શેરના પ્રકારો જણાવો.
- (3) ખાનગી ધોરણે શેર બહાર પાડવા અંગેની પદ્ધતિ જણાવો.
- (4) મળવાના બાકી હપ્તા પર ટૂંકનોંધ લખો.
- (5) અગાઉથી મળેલ હપ્તા એટલે શું ? કંપનીધારા હેઠળ તેની જોગવાઈઓ જણાવો.
- (6) જામીનગીરી પ્રીમિયમ એટલે શું ? જામીનગીરી પ્રીમિયમ અંગે ધ્યાનમાં રાખવાના મુદ્દા જણાવો.

5. નડિયાદની વૈદ્ય લિમિટેડ કંપનીએ ₹ 10નો એક એવા 7,50,000 ઇક્વિટી શેર નીચે મુજબ રકમ ચૂકવવાની શરતે બહાર પાડ્યા :
- અરજી સાથે શેરદીઠ ₹ 3
- મંજૂરી વખતે શેરદીઠ ₹ 4
- પ્રથમ અને છેલ્લા હપ્તા વખતે શેરદીઠ ₹ 3
- કંપનીને 7,50,000 શેર માટે અરજીઓ મળી જે બધી મંજૂર કરવામાં આવી. મંજૂરી વખતની તથા હપ્તા વખતે લેણી થતી રકમો યોગ્ય સમયે મંગાવવામાં આવી હતી જે સમયસર પૂરેપૂરી મળી હતી.
- કંપનીના ચોપડે ઉપર્યુક્ત વ્યવહારોની આમનોંધ પસાર કરો.
6. હિંમતનગરની મેવાડા લિમિટેડની સત્તાવાર થાપણ ₹ 10નો એક એવા 4,00,000 ઇક્વિટી શેરમાં વહેંચાયેલી છે. કંપનીએ તેમાંથી 3,00,000 ઇક્વિટી શેર બહાર પાડ્યા. શેરદીઠ રકમ નીચે મુજબ મંગાવવામાં આવી :
- અરજી વખતે ₹ 4
- મંજૂરી વખતે ₹ 3
- આખરી હપ્તા વખતે ₹ 3
- કંપનીને 3,60,000 શેર માટે અરજીઓ મળી. વધારાના શેર માટેની અરજીઓ નામંજૂર કરવામાં આવી અને તેનાં નાણાં અરજદારોને પરત કર્યાં.
- એક શેરહોલ્ડર આશાએ ધારણ કરેલા 2000 ઇક્વિટી શેર પર આખરી હપ્તાની રકમ સિવાય બધા શેર પર મંજૂરી તથા આખરી હપ્તાની રકમ મળી ગઈ હતી.
- કંપનીના ચોપડે ઉપરના વ્યવહારોની આમનોંધ પસાર કરો. ઇક્વિટી શેરમૂડી ખાતું, ઇક્વિટી શેરઅરજી ખાતું, ઇક્વિટી શેરમંજૂરી ખાતું તથા ઇક્વિટી શેર આખરી હપ્તા ખાતું પણ તૈયાર કરો.
7. નાગપુરની પાગેદાર સુગર લિમિટેડે ₹ 10નો એક એવા 12,00,000 ઇક્વિટી શેર જાહેર જનતામાં બહાર પાડ્યા હતા. કંપનીને 13,50,000 શેર માટે અરજીઓ મળી. બોર્ડ ઓફ ડિરેક્ટર્સની મીટિંગમાં શેર મંજૂર કરવામાં આવ્યા. શેર માટેની વધારાની અરજીઓ નામંજૂર કરવામાં આવી અને તેનાં નાણાં શેર અરજદારોને પરત કર્યાં.
- શેર પરની રકમ નીચે મુજબ મંગાવવામાં આવી હતી :
- અરજી વખતે શેરદીઠ ₹ 2.50
- મંજૂરી વખતે શેરદીઠ ₹ 2.50
- પ્રથમ હપ્તા વખતે શેરદીઠ ₹ 2
- છેલ્લા હપ્તા વખતે શેરદીઠ ₹ 3
- ઐશ્વર્યા કે જેના 960 શેર મંજૂર કરેલા છે તે પ્રથમ હપ્તા અને છેલ્લા હપ્તાનાં નાણાં ભરી શકેલ નથી, જ્યારે વિનય કે જેના 1200 શેર મંજૂર કરેલા છે તે છેલ્લા હપ્તાનાં નાણાં ભરી શકેલ નથી. આ સિવાય બાકીના શેરહોલ્ડર્સ પાસેથી સમયસર બધી રકમ મળી ગઈ હતી. ઐશ્વર્યા અને વિનયે પછીથી બાકી હપ્તાની રકમ કંપનીને ચૂકવી હતી. વ્યાજની અસર આપ્યા વગર ઉપરના વ્યવહારો અંગે જરૂરી આમનોંધ કંપનીના ચોપડામાં પસાર કરો.
8. વ્યારાની ચૌધરી એગ્રો કંપનીએ 5,00,000 ઇક્વિટી શેર, શેરદીઠ ₹ 10 લેખે જાહેર જનતામાં બહાર પાડ્યા હતા. કંપનીએ અરજી વખતે શેરદીઠ ₹ 3, મંજૂરી વખતે શેરદીઠ ₹ 4 અને પ્રથમ અને છેલ્લા હપ્તા વખતે શેરદીઠ ₹ 3 મંગાવવાના નક્કી કર્યા હતા.
- કંપનીને જાહેર જનતા પાસેથી 5,75,000 ઇક્વિટી શેરની અરજીઓ મળી. વધારાની અરજીઓ નામંજૂર કરી તેની રકમ અરજદારોને પરત કરી.

વિરલ કે જેણે 2000 શેરની અરજી કરી હતી, તેણે અરજી વખતે શેરદીઠ ₹ 10 લેખે પૂરેપૂરી રકમ મોકલી આપી હતી. કંપનીએ તેના બધા જ શેર મંજૂર રાખ્યા હતા. જ્યારે યજ્ઞેશ કે જેના 2500 શેર મંજૂર કરવામાં આવ્યા હતા, તેણે શેરમંજૂરી સમયે પ્રથમ અને છેલ્લા હપ્તાની રકમ પણ કંપનીને મોકલી આપી હતી. આ સિવાય મંજૂરી વખતની તથા હપ્તા વખતની લેણી થતી રકમો યોગ્ય સમયે મંગાવવામાં આવી હતી અને તે સમયસર પૂરેપૂરી મળી ગઈ હતી.

કંપનીના ચોપડે ઉપરના વ્યવહારોની આમનોંધ પસાર કરો.

9. જૂનાગઢની નાણાવટી લિમિટેડે ₹ 10નો એક એવા 3,00,000 ઇક્વિટી શેર, શેરદીઠ ₹ 5ના પ્રીમિયમે બહાર પાડ્યા. રકમ નીચે મુજબ મંગાવવામાં આવી હતી :

અરજી વખતે શેરદીઠ ₹ 4

મંજૂરી વખતે શેરદીઠ ₹ 8 (પ્રીમિયમ સહિત)

આખરી હપ્તા વખતે શેરદીઠ ₹ 3

કંપનીને 3,50,000 શેર માટે અરજીઓ મળી. વધારાની શેરઅરજીઓ નામંજૂર કરવામાં આવી અને તેના પર અરજી વખતે મળેલ રકમ અરજદારોને પરત કરવામાં આવી. ઇશિરાએ ધારણ કરેલ 3000 ઇક્વિટી શેર પર મંજૂરી અને આખરી હપ્તાની રકમ સિવાય પૂરેપૂરી રકમ મળી ગઈ હતી.

કંપનીના ચોપડે જરૂરી આમનોંધ પસાર કરો.

10. ધંધુકાની વાલા મેન્યુ. લિમિટેડે ₹ 10નો એક એવા 4,00,000 ઇક્વિટી શેર, શેરદીઠ ₹ 60ના પ્રીમિયમે બહાર પાડ્યા. શેરદીઠ રકમ નીચે મુજબ મંગાવવામાં આવી હતી :

અરજી સાથે ₹ 23 (₹ 20ના પ્રીમિયમ સહિત)

મંજૂરી વખતે ₹ 34 (₹ 30ના પ્રીમિયમ સહિત)

છેલ્લા હપ્તા વખતે ₹ 13 (₹ 10ના પ્રીમિયમ સહિત)

કંપનીને 6,00,000 શેર માટે અરજીઓ મળી. વધારાની અરજીઓ નામંજૂર કરી તેના પર મળેલ નાણાં પરત કરવામાં આવ્યાં. મંજૂરી વખતે અને છેલ્લા હપ્તા વખતે લેવાની રકમ સમયસર મંગાવવામાં આવી હતી. હિંમતભાઈએ ધારણ કરેલ 500 શેર પર મંજૂરી અને આખરી હપ્તાની રકમ અને હિમાએ ધારણ કરેલ 300 શેર પર આખરી હપ્તાની રકમ સિવાય બધા શેર પર પૂરેપૂરી રકમ મળી ગઈ હતી.

કંપનીના ચોપડે ઉપરના વ્યવહારો નોંધવા જરૂરી આમનોંધ પસાર કરો.

11. દાહોદની મન્સૂરી લિમિટેડ કંપનીની સત્તાવાર થાપણ 7,00,000 ઇક્વિટી શેરની, શેરદીઠ ₹ 10ની કિંમતની બનેલી છે. તા. 4 જુલાઈ, 2017ના રોજ કંપનીએ 4,50,000 ઇક્વિટી શેર, શેરદીઠ ₹ 16ના પ્રીમિયમથી જાહેર ભરણાં માટે બહાર પાડ્યા. શેરની રકમ નીચે પ્રમાણે મંગાવવામાં આવી હતી.

તા. 4 જુલાઈ, 2017ના રોજ અરજી વખતે શેરદીઠ ₹ 10 (શેરદીઠ ₹ 6 પ્રીમિયમ સહિત)

તા. 4 ઓગસ્ટ, 2017ના રોજ મંજૂરી વખતે શેરદીઠ ₹ 14 (શેરદીઠ ₹ 10 પ્રીમિયમ સહિત)

તા. 4 સપ્ટેમ્બર, 2017ના રોજ પ્રથમ અને આખરી હપ્તા વખતે શેરદીઠ ₹ 2

શેરભરણું તા. 6 જુલાઈ, 2017ના રોજ સંપૂર્ણ ભરાઈ જતાં બંધ કર્યું. બોર્ડ ઓફ ડિરેક્ટર્સે શેરઅરજીના બધા શેર મંજૂર કર્યા.

600 શેર ધારણ કરનાર અબ્દુલે શેરમંજૂરી અને પ્રથમ અને આખરી હપ્તાની રકમ ચૂકવી ન હતી. જ્યારે 400 શેર ધારણ કરનાર હાડને પ્રથમ અને આખરી હપ્તાની રકમ ચૂકવી ન હતી.

આ સિવાય બધા જ શેર પર નીચે જણાવેલ તારીખો સુધીમાં પૂરેપૂરી રકમ મળી ગઈ હતી.

શેર મંજૂરીની રકમ

તા. 7 ઓગસ્ટ, 2017

પ્રથમ અને આખરી હપ્તાની રકમ તા. 7 સપ્ટેમ્બર, 2017

ઉપરના વ્યવહારો અંગે કંપનીના ચોપડે રોકડ સિવાયની આમનોંધો પસાર કરો તેમજ બેન્ક ખાતું બનાવો.

12. નીચે આપેલી વિગતો પરથી કંપનીના ચોપડે શેરજપ્તી અંગેની તેમજ જપ્ત થયેલા શેર ફરી બહાર પાડવાની આમનોંધ લખો.

- (i) ₹ 10નો એક એવા 800 ઇક્વિટી શેર ધારણ કરનાર એક શેરહોલ્ડરે મંજૂરીના શેરદીઠ ₹ 4 તથા હપ્તાના શેરદીઠ ₹ 3 નહિ ચૂકવતાં કંપનીએ તેના શેર જપ્ત કર્યા. શેરહોલ્ડરે અરજી સમયે શેરદીઠ ₹ 3 ભરેલા છે. જપ્ત થયેલા શેર, શેરદીઠ ₹ 8 લેખે ફરી બહાર પાડવામાં આવ્યા.
- (ii) આર. કે. કંપની લિમિટેડે સુનીલના દરેક ₹ 10નો એક તેવા 600 શેર જપ્ત કર્યા હતા. સુનીલે શેરઅરજી તથા મંજૂરી પેટે દરેક શેરદીઠ ₹ 5 ભર્યા હતા, જ્યારે પ્રથમ હપ્તાના અને બીજા હપ્તાના અનુક્રમે શેરદીઠ ₹ 3 અને ₹ 2 ભર્યા ન હતા. તેમાંથી 400 શેર દરેક શેરદીઠ ₹ 6ના ભાવથી મિત્તલને ફરી વેચ્યા હતા.
- (iii) ₹ 10નો એક એવા 3000 ઇક્વિટી શેર ધારણ કરનાર એક શેરહોલ્ડરે અરજી વખતે શેરદીઠ ₹ 13 (₹ 10ના પ્રીમિયમ સહિત) અને મંજૂરી વખતે શેરદીઠ ₹ 13 (₹ 10ના પ્રીમિયમ સહિત) ચૂકવેલ છે, જ્યારે હપ્તાના શેરદીઠ ₹ 4 ન ચૂકવવાથી કંપનીએ તેના શેર જપ્ત કર્યા. જપ્ત થયેલા શેર, શેરદીઠ ₹ 7 લેખે ફરી બહાર પાડ્યા.

13. નીચે આપેલી વિગતો પરથી કંપનીના ચોપડે શેર જપ્ત કરવાની અને તે ફરી બહાર પાડવાની આમનોંધ લખો :

- (i) મંજૂરીના શેરદીઠ ₹ 14 (₹ 10ના પ્રીમિયમ સહિત) અને પ્રથમ અને આખરી હપ્તાના શેરદીઠ ₹ 3 નહિ ભરતાં કંપનીએ કટારાએ ધારણ કરેલા ₹ 10નો એક એવા 1200 ઇક્વિટી શેર જપ્ત કર્યા અને તે બધા શેર આપી શકાય તેટલો વધુમાં વધુ વટાવ આપી ફરી બહાર પાડ્યા. જે કનુએ ખરીદ્યા હતા.
- (ii) રમેશે, એક કંપનીમાં ₹ 10નો એક એવા 600 ઇક્વિટી શેર ધારણ કરેલ છે. તેણે કંપનીને અરજી વખતે શેરદીઠ ₹ 3 અને મંજૂરીના શેરદીઠ ₹ 2.50 લેખે ચૂકવ્યા હતા, પરંતુ પ્રથમ હપ્તાના શેરદીઠ ₹ 2.00 ભર્યા ન હતા. કંપનીએ છેલ્લો હપ્તો મંગાવતાં પહેલાં યોગ્ય કાર્યવાહી કર્યા બાદ ઉપર્યુક્ત શેર જપ્ત કર્યા અને શેરદીઠ ₹ 4 વટાવ આપી ફરી બહાર પાડ્યા, જે સુરેશે ખરીદ્યા હતા.
- (iii) એક કંપનીએ દરેક ₹ 100નો, જે 20 ટકા પ્રીમિયમથી બહાર પાડેલ તેવા 400 શેર જપ્ત કર્યા. આ શેર પર શેરદીઠ ₹ 80 (પ્રીમિયમ સહિત) મંગાવેલા છે. આ શેર પર મંજૂરીના શેરદીઠ ₹ 50 (પ્રીમિયમ સહિત) નહિ મળવાથી આ શેર પ્રથમ અને આખરી હપ્તા પહેલાં જપ્ત થયા. આ શેર પૂરેપૂરા ભરપાઈ તરીકે પ્રથમ અને આખરી હપ્તા પહેલાં કુલ ₹ 36,000માં ફરી બહાર પાડવામાં આવ્યા.

14. રાજ મશીન લિમિટેડે ₹ 10નો એક એવા 12,00,000 ઇક્વિટી શેર બહાર પાડ્યા, જેના પર નીચે મુજબ રકમ ચૂકવવાની હતી :

અરજી સાથે શેરદીઠ ₹ 3

મંજૂરી વખતે શેરદીઠ ₹ 4

પ્રથમ અને આખરી હપ્તા વખતે શેરદીઠ ₹ 3

કંપનીને જાહેર જનતામાંથી 14,70,000 શેર માટે અરજીઓ મળી. વધારાની મળેલ અરજીઓ નામંજૂર કરી તેના પર અરજી વખતે મળેલ નાણાં પરત કરવામાં આવ્યાં.

આકાશ કે જેના 2000 શેર મંજૂર કરવામાં આવ્યાં હતાં, તેણે મંજૂરી અને આખરી હપ્તાની રકમ ચૂકવી ન હતી. સની કે જેના 1200 શેર મંજૂર કરવામાં આવ્યા હતા, તેણે આખરી હપ્તાની રકમ ચૂકવી ન હતી.

કંપનીએ જે શેર પર હપ્તા બાકી હતા તે શેર જપ્ત કર્યા. જપ્ત કરેલા બધા શેર, શેરદીઠ ₹ 7 લેખે પૂરા ભરપાઈ થયેલા ગણીને ફરી બહાર પાડ્યા, જે ધવલે ખરીદી લીધા.

ઉપરના વ્યવહારો નોંધવા કંપનીના ચોપડે જરૂરી આમનોંધ પસાર કરો.

15. વલસાડની રૂસ્તમ લિમિટેડ કંપનીએ ₹ 10નો એક એવા 2,40,000 ઇક્વિટી શેર, શેરદીઠ ₹ 70ના પ્રીમિયમ બહાર પાડ્યા. શેરદીઠ નીચે મુજબ રકમ મંગાવવામાં આવી હતી :
- અરજ સાથે ₹ 38 (₹ 35ના પ્રીમિયમ સહિત)
- મંજૂરી વખતે ₹ 28 (₹ 25ના પ્રીમિયમ સહિત)
- આખરી હપ્તા વખતે ₹ 14 (₹ 10ના પ્રીમિયમ સહિત)
- જહાંગીરે ધારણ કરેલા 2000 શેર પર મંજૂરી અને આખરી હપ્તાની રકમ સિવાય બાકીના બધા શેર પર પૂરેપૂરી રકમ મળી ગઈ હતી. કંપનીએ યોગ્ય કાર્યવાહી બાદ જહાંગીરના શેર જપ્ત કર્યા. આ શેર 40 ટકાના પ્રીમિયમ પૂરા ભરાયેલા તરીકે જોસેફને ફરી વેચ્યા.
- ઉપરના વ્યવહારોની કંપનીના ચોપડે આમનોંધ પસાર કરો.
16. જામનગરની ધરમ મેટલ્સ લિ. કંપનીએ ₹ 10નો એક એવા 8,00,000 ઇક્વિટી શેર, શેરદીઠ ₹ 30ના પ્રીમિયમથી બહાર પાડ્યા, જેના પર નીચે મુજબ રકમ ચૂકવવાની હતી :
- અરજ વખતે શેરદીઠ ₹ 13 (₹ 10ના પ્રીમિયમ સહિત)
- મંજૂરી વખતે શેરદીઠ ₹ 23 (₹ 20ના પ્રીમિયમ સહિત)
- આખરી હપ્તા વખતે શેરદીઠ ₹ 4
- કંપનીને 8,00,000 શેરની અરજઓ મળી હતી, જે બધી જ મંજૂર કરી.
- વિપુલ કે જેના 1500 શેર મંજૂર કરવામાં આવ્યા હતા, તેણે મંજૂરીની રકમ ચૂકવી ન હતી, તેથી તેના શેર મંજૂરી બાદ કંપનીએ જપ્ત કર્યા. કંપનીએ આખરી હપ્તો મંગાવ્યા પહેલાં જપ્ત કરેલ આ 1500 શેર, શેરદીઠ ₹ 5 લેખે ફરીથી બહાર પાડ્યા.
- હેમા કે જેના 500 શેર મંજૂર કરવામાં આવ્યા હતા, તેણે આખરી હપ્તાની રકમ ચૂકવી ન હતી. જેથી તેના શેર આખરી હપ્તા બાદ કંપનીએ જપ્ત કર્યા. કંપનીએ જપ્ત કરેલા આ 500 શેર આખી શકાય તેટલો વધુમાં વધુ વટાવ આપી ફરી બહાર પાડ્યા.
- કંપનીના ચોપડે ઉપરના વ્યવહારોની આમનોંધ પસાર કરો.
17. સિદ્ધપુર ઇસબગુલ લિમિટેડે ₹ 10નો એક એવા 6,00,000 ઇક્વિટી શેર ₹ 7ના પ્રીમિયમથી બહાર પાડ્યા હતા. શેર પર નીચે મુજબ રકમ ભરવાની હતી :
- અરજ સાથે શેરદીઠ ₹ 10 (પ્રીમિયમ સહિત)
- મંજૂરી વખતે શેરદીઠ ₹ 4
- આખરી હપ્તા વખતે શેરદીઠ ₹ 3
- કુલ 9,00,000 શેર માટે અરજઓ મળી હતી. વધારાની અરજઓ નામંજૂર કરી તેના પર ભરાયેલાં અરજનાં નાણાં પરત કર્યા.
- સિદ્ધરાજ કે જેના 6000 શેર મંજૂર કરવામાં આવ્યા હતા તે મંજૂરી વખતની રકમ નહિ ભરી શકતાં તેના શેર મંજૂરી બાદ જપ્ત કરવામાં આવ્યા. જયસિંહ કે જેના 4000 શેર મંજૂર કરવામાં આવ્યા હતા તે આખરી હપ્તા વખતની રકમ નહિ ભરી શકતાં તેના શેર આખરી હપ્તા બાદ જપ્ત કરવામાં આવ્યા. બાકીના શેર પર મંજૂરી અને આખરી હપ્તાની રકમ પૂરેપૂરી મળી ગઈ.
- જપ્ત કરેલા સિદ્ધરાજના 6000 શેર, શેરદીઠ ₹ 7ના ભાવે મિનજને અને જયસિંહના 4000 શેર, શેરદીઠ ₹ 6ના ભાવે રૂદ્રને ફરી વેચ્યા.
- કંપનીના ચોપડે ઉપરના વ્યવહારો નોંધવા જરૂરી આમનોંધ પસાર કરો અને શેરજપ્તી ખાતું બનાવો.
18. કપૂર મીડિયા લિમિટેડે દરેક ₹ 10નો તેવા 1,20,000 ઇક્વિટી શેર જાહેર જનતાના ભરણા માટે શેરદીઠ ₹ 80ના પ્રીમિયમ બહાર પાડ્યા. કંપનીએ શેર પરની પ્રીમિયમ સહિતની રકમો ચાર સરખા હપ્તે એટલે કે અરજ વખતે, મંજૂરી વખતે, પ્રથમ હપ્તા વખતે અને આખરી હપ્તા વખતે મંગાવી.

કંપનીને 1,60,000 ઇક્વિટી શેર માટેની અરજીઓ મળી. વધારાની શેરઅરજીઓ નામંજૂર કરવામાં આવી અને તેઓને તેમની રકમ પરત કરવામાં આવી.

4000 શેર ધરાવનાર શાહિદ પોતાના શેર પરનો પ્રથમ હપ્તો અને આખરી હપ્તો ભરવામાં નિષ્ફળ ગયો. જરૂરી કાર્યવાહી કરીને તેના શેર જપ્ત કરવામાં આવ્યા.

જપ્ત કરેલા આ શેર રણબીરને શેરદીઠ ₹ 70ના પ્રીમિયમથી આપવામાં આવ્યા. જેના પરની રકમ કંપનીને પૂરેપૂરી મળી ગઈ.

કંપનીના ચોપડે ઉપરના વ્યવહારો નોંધવા માટે જરૂરી આમનોંધ લખો અને જામીનગીરી પ્રીમિયમ ખાતું પણ તૈયાર કરો.

19. શીતલ ઇલેક્ટ્રોનિક્સ લિમિટેડે 1,20,000 ઇક્વિટી શેર, શેરદીઠ ₹ 10ના ભાવે જાહેર જનતામાં બહાર પાડ્યા. કંપનીએ નીચે મુજબ રકમ મંગાવી હતી :

અરજી વખતે શેરદીઠ ₹ 3

મંજૂરી વખતે શેરદીઠ ₹ 3 અને આખરી હપ્તા વખતે શેરદીઠ ₹ 4

જાહેર જનતા પાસેથી કુલ 1,80,000 શેરની અરજીઓ મળી હતી, જે અંતર્ગત કંપનીએ નીચે પ્રમાણે શેરની ફાળવણી કરી હતી :

48,000 શેર અરજદારોના પૂરેપૂરા શેર મંજૂર કર્યા.

36,000 શેર અરજદારોનો એક પણ શેર મંજૂર ન કર્યો.

96,000 શેર અરજદારોના 72,000 શેર મંજૂર કર્યા.

બધી જ રકમ સમયસર મળી ગઈ હતી. ઉપરની વિગતો પરથી કંપનીના ચોપડે જરૂરી આમનોંધ પસાર કરો.

20. ભરૂચની ગુજરાત ફર્ટિલાઇઝર લિ. કંપનીએ 4,50,000 શેર, શેરદીઠ ₹ 10 લેખે બહાર પાડ્યા હતા. જેમાં અરજી વખતે શેરદીઠ ₹ 3, મંજૂરી વખતે શેરદીઠ ₹ 3, પ્રથમ હપ્તા વખતે ₹ 2 અને આખરી હપ્તા વખતે શેરદીઠ ₹ 2 મંગાવવામાં આવ્યા હતા.

જાહેર જનતામાંથી 6,20,000 શેરની અરજીઓ મળી હતી. 5,40,000 શેરના અરજદારોને પ્રમાણસર ફાળવણીથી 4,50,000 શેર મંજૂર કરવામાં આવ્યા હતા. બાકીના અરજદારોને તેમની અરજી પર ભરેલ રકમ કંપનીએ પરત કરી. મહેશ કે જેના 1000 શેર મંજૂર કરવામાં આવ્યા હતા. તેણે આખરી હપ્તાની રકમ નહિ ભરતાં તેના શેર જપ્ત કરવામાં આવ્યા હતાં. અને તેના બધા જ શેર, શેરદીઠ ₹ 5 લેખે બહાર પાડ્યા હતા.

કંપનીના ચોપડે ઉપરના વ્યવહારોની આમનોંધ પસાર કરો.

21. શારદા લિમિટેડે ₹ 10નો એક એવા 6,00,000 ઇક્વિટી શેર, શેરદીઠ ₹ 4ના પ્રીમિયમે બહાર પાડ્યા.

શેરદીઠ નીચે મુજબ રકમ મંગાવવામાં આવી :

શેરઅરજી સાથે ₹ 4

શેર મંજૂરી સાથે ₹ 3 + પ્રીમિયમ

શેર પ્રથમ અને આખરી હપ્તા સાથે ₹ 3

3.5 ગણું ભરણું ભરાયું, જે પૈકી $\frac{4}{7}$ ભાગની શેરઅરજીઓ પૂરેપૂરી નામંજૂર કરી, બાકીના અરજદારોના પ્રમાણસર શેર મંજૂર કરવામાં આવ્યા. શેરઅરજી સાથે મળેલ વધારાનાં નાણાં શેરમંજૂરી તથા શેર હપ્તા પેટે મજરે લીધાં.

શારદા લિમિટેડના ચોપડે જરૂરી આમનોંધ લખો.

22. મુંબઈની શુભા લિમિટેડ કંપનીની સત્તાવાર મૂડી, શેરદીઠ ₹ 1 લેખે 18,00,000 શેરની બનેલી છે. કંપનીએ 12,00,000 શેર, શેરદીઠ ₹ 580ના પ્રીમિયમથી જાહેર જનતામાં બહાર પાડ્યા. જેના પર નીચે મુજબ રકમ ચૂકવવાની હતી :

અરજી વખતે શેરદીઠ ₹ 290.50 (₹ 290ના પ્રીમિયમ સહિત)

મંજૂરી વખતે શેરદીઠ ₹ 290.50 (₹ 290ના પ્રીમિયમ સહિત)

જાહેર જનતામાંથી કંપનીને 16,50,000 શેરની અરજીઓ મળી, જેમાંથી 1,50,000 શેરની અરજીઓ નામંજૂર કરી અને બાકીની શેરઅરજી પર 12,00,000 શેર મંજૂર કર્યા.

મંગાવેલી બધી જ રકમ સમયસર મળી ગઈ હતી. કંપની 'શેરઅરજી અને મંજૂરી ખાતું' સંયુક્ત રાખે છે.

ઉપરના વ્યવહારોની કંપનીના ચોપડે આમનોંધ પસાર કરો.

23. પંચવિલા મેન્યુ. લિમિટેડે 7,50,000 ઇક્વિટી શેર, દરેક ₹ 10નો તેવા 20 % પ્રીમિયમથી જાહેર જનતા માટે બહાર પાડ્યા. શેરદીઠ રકમ નીચે મુજબ મંગાવી :

અરજી સાથે ₹ 5

મંજૂરી વખતે ₹ 4 (પ્રીમિયમ સહિત)

આખરી હપ્તા વખતે ₹ 3

11,25,000 શેર માટે અરજીઓ મળી. કંપનીએ 75,000 શેરની અરજીઓ નામંજૂર કરી અને તેના પરની રકમ પરત કરી. બાકીના અરજદારો વચ્ચે 7,50,000 શેરની પ્રમાણસર ફાળવણી કરી અને અરજી સાથે મળેલ વધારાની રકમ શેરમંજૂરી સામે મજરે લીધી.

એક શેરહોલ્ડર, વિશાલે તેના મંજૂર કરેલ 7500 શેર પર આખરી હપ્તાની રકમ ભરી નહિ.

વિશાલના શેર કંપનીએ જપ્ત કર્યા અને 10 % વટાવે ફરીથી બહાર પાડ્યા. કંપનીના ચોપડે ઉપરના વ્યવહારો અંગે જરૂરી આમનોંધ પસાર કરો.

અથવા

કંપનીના ચોપડે નીચેના અંગે આમનોંધ લખો :

(i) શેર જપ્ત કરવા અંગે

(ii) શેર ફરીથી બહાર પાડવા અંગે

(iii) શેરજપ્તી ખાતું બંધ કરવા અંગે

24. અમદાવાદ કેમિકલ લિમિટેડે શેરદીઠ ₹ 100 લેખે 1,50,000 ઇક્વિટી શેર, શેરદીઠ ₹ 30ના પ્રીમિયમથી બહાર પાડ્યા. રકમ નીચે મુજબ ચૂકવવાની હતી :

શેરઅરજી અને મંજૂરી વખતે — શેરદીઠ ₹ 85 (પ્રીમિયમ સહિત)

શેર પ્રથમ અને આખરી હપ્તા વખતે — બાકીની રકમ

2,55,000 શેરની અરજીઓ મળી હતી. 55,000 શેરની અરજીઓ નામંજૂર કરી અને બાકીની શેરઅરજીઓ પર પ્રમાણસર ફાળવણી કરી શેર મંજૂર કર્યા. શેરઅરજી અને મંજૂરી વખતે મળેલ વધારાનાં નાણાં શેર પ્રથમ અને આખરી હપ્તા વખતે મજરે લેવાનાં છે. હપ્તાની રકમ મંગાવવામાં આવી હતી. મંગાવેલ બધી જ રકમ સમયસર મળી ગઈ હતી.

ઉપરના વ્યવહારો પરથી અમદાવાદ કેમિકલ લિ.ના ચોપડામાં જરૂરી આમનોંધ પસાર કરો.

